011071		DİA

AHMED YESEVÎ

Madde Yayınlandıktan Sonra Gelen Doküman **21.08.2017**

Mélikoff, I.
Ahmad Yesevi and Turkic popular Islam .-- Praeger, New York, 1969 : Utrecht papers on Central Asia: proceedings of the First European Seminar on Central Asian Studies held at Utrecht, 16-18 December 1985
Edit. M. van Damme & H. Boeschoten , pp. 83-94,

257923

ISLAMISATION

COMPARATIVE PERSPECTIVES FROM HISTORY

EDITED BY A. C. S. PEACOCK

Türkiye Diyanet Vakfı
İslam Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi
Dem. No: 257923
Tas. No:

EDINBURGH
University Press
2017

25 Aralık 2017
MADDE YAYIMLANDIKTAN

Ahmed Yesevi (011071)

17

KHWAJA AHMAD YASAVI AS AN ISLAMISING SAINT: RETHINKING THE ROLE OF SUFIS IN THE ISLAMISATION OF THE TURKS OF CENTRAL ASIA

Devin DeWeese

THE FIGURE OF Ahmad Yasavi has taken on iconic status as a saint particularly associated with the Turks, and with their Islamisation; the notion that he was somehow instrumental in the spread of Islam among the nomadic Turks of Central Asia is one of the standard assumptions about his historical and religious role to be found in most of the longer or shorter accounts of him in the secondary literature. The notion of Yasavi as an Islamising saint rests on several foundations. In the first place, that reputation is now entrenched 'on-site', so to speak, namely at his shrine in southern Kazakhstan. To some extent this reflects a standard 'latter-day' motif in hagiological traditions, particularly in the post-Soviet world, where virtually any and every shrine may be linked with a saint who tends to be identified as a bringer of Islam, in part as a result of the loss of any awareness of the historical role or legacy of the saint in question. 'Who was such-and-such a saint, buried here?' 'He brought Islam here' is now the default answer.

In Ahmad Yasavi's case, however, there are broader, if no less shallow, foundations for his status as Islamiser-in-chief for the Turks, and most of them were articulated in the century-old work of the Turkish scholar Mehmed Fuad Köprülü.[1] Recently, Reuven Amitai has rightly called attention to the role of Köprülü, along with that of the Russian Orientalist Vasilii Vladimirovich Bartol'd, in formulating the notion that Sufis were the chief bearers of Islam to the Turkic nomads of Central and Inner Asia;[2] their separate efforts indeed helped cement in both Soviet and Turkish scholarship – and for many decades few other academic communities took an interest in Islamic Central Asia – the related propositions that (1) Islam was brought to the nomadic Turks of Central and Inner Asia chiefly by Sufi shaykhs, and therefore (2) the Islam received by those Turks was substandard, defective and, in some formulations, barely related at all to 'real' Islam, which both Bartol'd and Köprülü understood to be the product of the urban doctors of the law and of Arabic and Persian (rather than Turkic) linguistic and cultural environments.

Köprulü's chief contribution, in keeping with his focus on the religious prehistory of the Turks who eventually came to Anatolia, was to stress three aspects of the developing

336-352

EYLÜL 2006

97 ERKINOV, A. Prayer against fever, connected with the name of Khwāja Aḥmad Yasawī. *Manuscripta Orientalia: International Journal for Oriental Manuscript Research*, 10 ii (2004) pp.53-56.

Ahmet Yesevi

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

EYLÜL 2006

1090 DEWEESE, D. The politics of sacred lineages in 19th-century Central Asia: descent groups linked to Khwaja Ahmad Yasavi in shrine documents and genealogical charters. *International Journal of Middle East Studies*, 31 iv (1999) pp.507-530

Ahmet Yesevi-yyc

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

21 MART 2005

3252 DEWEESE, Devin. Sacred places and 'public' narratives: the shrine of Aḥmad Yasavī in hagiographical traditions of the Yasavī Ṣūfī order, 16th-17th centuries. *Muslim World*, 90 iii-iv (2000) pp.353-376

Ahm Yes

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

09 NİSAN 2008

193 DEWEESE, Devin. Aḥmad Yasavī and the dog-men: narratives of hero and saint at the frontier of orality and textuality. *Theoretical approaches to the transmission and edition of Oriental manuscripts. Proceedings of a symposium held in Istanbul, March 28-30, 2001*. Ed. Judith Peiffer, Manfred Kropp. Beirut: Ergon verlag Würzburg in Kommission, 2007, (Beiruter Texte und Studien, 111), pp.147-173. (Narrative corpus surrounding a popular Sufi saint.)

Ahmet Yesevi

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

20 MART 1991
MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKUMAN

Ahmed Yesevi

Yasavî, Ahmet (d 1166), the first Turkestan mystic, saint, and founder of a school of mysticism. He was the author of the religious poems in the collection *Hikmat* (Wisdom), which enjoyed a great popularity among the simple people and exercised a long-lived influence on the work of poets of the Turkish peoples.

PHTF II 272 ff; GHOP I 71 ff. LH

DICTIONARY OF ORIENTAL LITERATURES, ed. JIRI BECKA
c. III, ( ) LONDON. s. 196

Luděk Hřebíček

MEVLÂNÂ MÜZESİ KİTAPLIĞI
SONRA GELEN GÜRÜMAN
05 EKİM 1991

مجلة كلية الآداب

Ahmet Yesevi

المجلد الثانى عشر — الجزء الثانى

ديسمبر ١٩٥٠

تصدر هذه المجلة مرتين فى السنة . فى مايو وديسمبر . وتطلب من مكتبة جامعة فؤاد الأول بالجيزة . وتوجه المكاتبات الخاصة بالناحية العلمية الى المشرف على تحريرها الدكتور زكى محمد حسن عميد كلية الآداب بجامعة فؤاد الأول بالجيزة

مطبعة جامعة فؤاد الأول

١٩٥٠

التصوف الشعبى فى الأدب التركى

حمزه طاهر

وصل التصوف الى الأتراك بالتركستان مبكراً جداً ، فمنذ القرن الرابع كانت المدن الاسلامية الكبيرة كبخارى وسمرقند وكاشغر ملأى بالمتصوفين القادمين من خراسان التى عرفها الأتراك من زمن بعيد . وكان الأتراك يطلقون على أولئك المشايخ المتبرعين بوعظهم وإرشادهم حسبة لله ، أسماء كالباب والأب (آتا) ويقبلون عليهم باخلاص ، لما يجدون فى مجالس الذكر التى يقيمونها من مشابهة لصور عبادتهم القديمة المعروفه بـ « أوزان » وقد بقى من أولئك الأخيار القدامى أسماء « آرسلان باب » [1] الذى تزعم الأساطير صحابيا ، و « قورقودآتا » الذى ذهب فى المناقب الاسلامية إلى جزيرة العرب ليطلع بنفسه على حقيقة الاسلام ، وقابل هناك أبا بكر الصديق ، و « چوبان آتا » و « أوليا آتا » وغيرهم كثير من أوائل المتصوفة الذين اختلطت أسماؤهم بالأساطير . وأما الصوفى التركى الأول الذى يبدأ تاريخه تحقيقاً وانتقلت الينا أنباؤه صحيحة فهو الشيخ أحمد اليسوى .

* * *

ولد الشيخ أحمد بمدينة « يسه أو يسى » (مدينة تركستان الحالية) فى تاريخ غير معروف وتوفى بها سنة ٥٦٢ هـ (٦٧ — ١١٦٦ م) . تلقى أولا لشيخ يدعى « بابا آرسلان » ثم انتقل الى بخارى ، ولحق بالشيخ يوسف الهمدانى المولود سنة ٤٤٠ والمتوفى سنة ٥٣٥ هـ (١٠٤٨ — ١١٤٠م) وتلقى التصوف وصار فيما بعد خليفته الثالث . حتى اذا بلغ [illegible]

(١) محمد فؤاد كوپريلى : تورك أدبياتى تاريخى ، استانبول ١٩٢٦ [illegible]

— Annuaduddin el-Isfehani

[illegible]

شذرات من كتب مفقودة في التاريخ

استخرجها وحققها

الدكتور إحسان عبّاس

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm
Kayıt 7997
Demirbaş No. : 016
SE2.K

دار الغرب الإسلامي

DOĞU'DAN BATI'YA DÜŞÜNCENİN SERÜVENİ

ENDÜLÜS VE FELSEFENİN İŞRAKÎLİ(LEŞMESİ)Gİ

7. Cilt

Türkiye Diyanet Vakfı
İslam Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi
Dem. No: 242386
Tas. No: 109
DOĞ.B

Proje Editörü

PROF. DR. BAYRAM ALİ ÇETİNKAYA

7. Cilt Editörü

Prof. Dr. Eyüp BEKİRYAZICI

İNSAN

İstanbul 2015

HOCA AHMED YESEVÎ (011071)

Ahmet Yıldırım*

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN
21 Temmuz 2016

GİRİŞ

Türk ve İslam Düşüncesi'nin önemli şahsiyetlerden biri de Pîr-i Türkistan lakabıyla maruf Hoca Ahmed Yesevî (ö. 562/1166)'dir. O, Kazakistan sınırları içinde bulunan Türkistan'ın batısında Çimkent şehrinin biraz doğusunda Sayram kasabasında; Hz. Ali soyundan gelen Şeyh İbrahim'in ve babasının halifelerinden Mûsâ Şeyh'in kızı Ayşe Hatun'un oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Küçük yaşlardan itibaren babasından başlayan dini tedrisatını, farklı hoca ve mekânlarda devam ettirerek tamamlamıştır. Bilhassa hocası ve şeyhi olan Yusuf Hemedanî'nin (ö. 535/1140) hayatında ayrı bir yeri ve etkisi vardır. Hanefi mezhebine mensuptur. Hicri 562 miladi 1166 tarihinde Türkistan şehrinde vefat etmiştir. Türkistan şehrinde Timur'un yaptırdığı türbesinde metfundur. Ahmed Yesevî'nin *Dîvân-ı Hikmet* ve *Fakrnâme* adlı eserlerinden bahsedilmektedir.[1]

* Prof. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi.

1. Bkz. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı yay., 5. Baskı, Ankara 1984, s. 62-65; Kemal Eraslan, "Ahmed Yesevî", *DİA*, İst. 1989, II, 159-161; Kemal Eraslan, "Ahmed Yesevî'nin Hayatı", *Türk Edebiyatı Dergisi*, Ekim 1989, s. 37; Kemal Eraslan, "Ahmed-i Yesevî", *Yesevilik Bilgisi*, Ahmed Yesevî Vakfı yay., Ankara 1998, s. 78-96.

121-146

21 Temmuz 2016 (011071) MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN
Ahmed Yesevi.

administration of the government, which was carrying out a series of radical reforms. He was twice tried by the Tribunal of Independence and was exiled to Çorum, a central Anatolian city. In 1344/1926 he returned to Istanbul, but until 1357/1938 he was lonely, facing much economic hardship. After Mustafa Kemal's death, he reentered political life and became a deputy for the Republican People's Party and resumed the publication of his newspaper *Tanin*. He later became the editor of *Ulus*, an organ of the Republican People's Party. In 1373/1954, his violent criticism of Democrat Party government led to his arrest and imprisonment for several months.

A political figure, a journalist as well as novelist, Hüseyin Cahit was a committed defender of freedom and democracy. He was an active member of *Servet-i Fünun* and *Edebiyat-ı Cedide* (New Literature) literary movement. He was also an ambitious politician and a combative journalist. Under the influence of French authors, he became a staunch defender of Western values and worldviews.

His novels, *Nadide* (Unique, 1308/1892) and *Hayal İçinde* (In a Dream, 1319/1901), and his short stories *Hayat-ı Muhayyel* (A Dreamed Life, 1317/1899), *Hayat-ı Hakikiye Sahneleri* (Sciences of Real Life, 1328/1910), and *Niçin Aldatırlarmış*? (Why do They Deceive?, 1342/1924) reflect a realism mixed with sentimentalism and sympathy for the poor and weak. Hüseyin Cahit's articles on literary criticism, which were not published as an independent book, are of documentary importance for the literary criticism of the period. Some of his polemics have been collected in *Kavgalarım* (My Polemics, 1328/1910). His contribution to Turkish culture as a translator was remarkable. He translated from French, English, and Italian a large number of important works on history, sociology, political science, and literature, varying from Lamartine and Emile Durkheim to an Italian orientalist Leone Caetani. He also wrote Turkish grammar basing his analysis upon French grammar. His *Edebi Hatıralar* (Literary Memoirs, 1353/1935) possesses great documentary value about Turkish literary and political history during his lifetime.

Hüseyin Cahit has played a significant role in transferring Western values to Turkish intellectuals as well as to ordinary people. His translations of Western thinkers such as Emile Durkheim, John Stuart Mill, and Emile Boutroux were an important contribution in shaping modern Turkish culture.

Further Reading

Bengi, Hilmi, *Gazeteci, Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit Yalçın*, (Hüseyin Cahit Yalçın as a Journalist, Thinker and Politician), Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2000.

Hizarcı, Suat, *Hüseyin Cahit Yalçın*, İstanbul: Varlık Yayınevi, 1957.

Huyugüzel, Ö. Faruk, *Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebi Eserleri Üzerine bir Araştırma* (Surveys on the Life and Works of Hüseyin Cahit Yalçın), İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1984.

ADNAN ASLAN

YESEVI, Ahmed (*c.* 1093–1166)

Considered by many to be the patron saint of Turks, the "Pir-i Turkistan" Hoca Ahmed Yesevi was born in Sayram, Turkistan. His father Shaykh Ibrahim was a scholar of some repute. He received his spiritual education under a certain Arslan Baba. Later he moved to Bukhara and became a disciple of the famous Naqshibandiya shaykh Yusuf Hamadhani. After succeeding his master in 1160, he returned to his hometown Yasi

The Biographical Encyclopedia of Islamic Philosophy, edit. Oliver Leaman, London: Bloomsbury Academic, 2015. İSAM DN. 240682.

Ahmed Yesevi (011071) 20 Temmuz 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

adab al-ghinā' by al-Ḥasan b. Aḥmad b. ʿAlī al-Kātib, contains examples of the sayings of Aḥmad b. al-Ṭayyib: since they deal with the philosophy of music or music from a philosophical point of view, the work may well have been based on *al-Dalāla ʿalā asrār al-ghinā'*, attributed to Aḥmad b. al-Ṭayyib by Farmer (see p. 172). In the first, fifth and seventh chapters of his book, al-Ḥasan al-Kātib quotes some portions of the sayings of al-Sarakhsī, the most significant of which are those mentioned in the first chapter under 'al-Ṭarab'.

Al-Sarakhsī's conclusion is that an appreciation of the value of music is only possible by applying the faculty of discrimination to the sense of hearing. He points out that most people enjoy music on the purely sensory plane; but that for proper appreciation of the essential reality and profundity of music, one needs to have both understanding of, and a profound taste for, the artistic and aesthetic subtleties of the art of music, along with a sound natural disposition (see al-Kātib, 20, 21). The art of music, from his point of view, is not an instinctive talent but must be studied with a qualified teacher in order to understand its basic principles, such as pitch and rhythm (al-Marāghī, 97–99). He also considered music superior to the sciences of arithmetic, geometry and astronomy, a statement he bases upon the opinion of other philosophers (al-Kātib, 32).

Bibliography

Abū Sulaymān al-Sijistānī, Muḥammad, *Ṣiwān al-ḥikma*, ed. ʿAbd al-Raḥmān al-Badawī (Tehran, 1974); Ahlwardt, *Verzeichnis*; al-Amīn, Muḥsin, *Aʿyān al-Shīʿa*, ed. Ḥasan al-Amīn (Beirut, 1403/1983); al-Bīrūnī, Abū Rayḥān, *al-Āthār al-bāqiya*, ed. C. E. Sachau (Leipzig, 1923); idem, *Sāqiṭāt al-āthār al-bāqiya* (Tehran, 1969); Brockelmann, SI; Corbin, H., *Histoire de la philosophie islamique* (Paris, 1964); al-Dhahabī, Muḥammad, *Siyar aʿlām al-nubalā'*, ed. Shuʿayb al-Arnaʾūṭ et al. (Beirut, 1404/1984); Farmer, H. G., *A History of Arabian Music to the XIIIth Century* (London, 1967); Ḥājjī Khalīfa, *Kashf*; Ḥamza al-Iṣfahānī, *al-Tanbīh ʿalā ḥudūth al-taṣḥīf*, ed. Muḥammad Asʿad Ṭalas (Damascus, 1388/1968); Ibn Abī Uṣaybiʿa, Aḥmad, *ʿUyūn al-anbā'*, ed. August Müller (Cairo, 1299/1882); Ibn Ḥajar al-ʿAsqalānī, Aḥmad, *Lisān al-mīzān* (Hyderabad, 1329/1911); Ibn al-ʿIbrī (Gregory Bar Hebraeus), *Taʾrīkh mukhtaṣar al-duwal* (repr. Beirut, 1958); Ibn al-Jawzī, ʿAbd al-Raḥmān, *al-Muntaẓam* (Hyderabad, 1357/1938); Ibn al-Nadīm, *al-Fihrist*; al-Kātib, al-Ḥasan, *Kamāl adab al-ghinā'*, ed. Ghaṭṭās ʿAbd al-Malik Khashaba (Cairo, 1975); al-Marāghī, ʿAbd al-Qādir, *Jāmiʿ al-alḥān*, ed. Taqī Bīnish (Tehran, 1366 Sh./1987); al-Masʿūdī, ʿAlī, *Murūj al-dhahab*, ed. C. Barbier de Meynard (Paris, 1914); al-Qifṭī, ʿAlī, *Taʾrīkh al-ḥukamāʾ* (Leipzig, 1903); al-Ṣafadī, Khalīl, *al-Wāfī bi al-wafayāt*, ed. Iḥsān ʿAbbās (Beirut, 1389/1961); Şeşen, Ramazan, *Fihris makhṭūṭāt al-ṭibb al-Islāmī* (Istanbul, 1404/1984); al-Shahrastānī, Muḥammad, *al-Milal wa al-niḥal*, ed. Muḥammad Sayyid al-Kaylānī (Beirut, 1404/1984); Yāqūt, *Buldān*; idem, *Udabā'*.

Mahmoud Navali and Taqi Binesh
Tr. Jawad Qasemi

Aḥmad Yasawī (Ahmet Yesevi), son of Ibrāhīm (d. 562/1167), was a famous Turkic mystic, poet and Sufi master from Central Asia. There is some debate as to whether his birthplace was Sayram (Sīrām) (Köprülü, 61; Eraslan, 2/159; Aḥmad Yasawī, introd., 9) or the city of Yasī (Kāshifī, 1/17; Khānī, 109). The former would appear to be more accurate, given the account in *Jawāhir al-abrār min amwāj al-biḥār*, written by Ḥazīnī, which according to Köprülü (pp. 27, 61, 62 and notes) is the oldest and most important source for the life and personality of Aḥmad Yasawī and the doctrines and methods of the Yasawiyya (Yeseviye) Sufi order. His date of birth is equally uncertain: some later sources give it as 498/1105 (al-Bustānī, 7/306).

His father, Shaykh Ibrāhīm, was one of the famous Sufi masters of Sayram (Köprülü, 62). His lineage can be traced back to Muḥammad b. al-Ḥanafiyya, the son of ʿAlī b. Abī Ṭālib, and since it was customary in Sayram to call all those who belonged to the blood line

Encyclopaedia Islamica, vol. III, Leiden: E. J. Brill, 2011. İSAM DN. 242528

Kaynakça

Acar, C. (1991). *Süper Güçlerin Hakimiyet Kavgası*. Ankara.

Aktan, C. C. ve M. Tunç. (1998). "Bilgi Toplumu ve Türkiye". *Yeni Türkiye Dergisi*, Ocak-Şubat 1998.

Büyük Larousse, (1986). İstanbul: Milliyet Yayınları.

Chomsky, N. (1994). *World Orders: Old and New*. London: Photo Press.

Grant, N. (1985). *Çağdaş Dünya Tarihi*, İstanbul: Remzi Kîtabevi Yayınları.

Grolier International Americana, C. 4. (1993). Çev. İstanbul: Medya Holding A.Ş.

Hobsbawn, E. (1996). *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*. Çev., Yavuz Alogan. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Keneddy, P. (1990). *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Mark, V. K. ve R. Craig Netion (1983). *The Soviet Union and The Middle East in the 1980s*. Lexington.

McNeill, W. H. (1989). *Dünya Tarihi*, Çev., Alaeddin Şenel. Ankara: V Yayınları.

NewYork Times. "İş Dünyası Bölümü". 22 Eylül 1985.

Özfatura, M. N. (1990). "Filistin Meselesi". 2. *Türkiye Gazetesi*.

Richard, F. N. (1979). *İsrael*. The American University Press.

S~Newman, O. ve de Z. Richard. (2001). *The Promise of the Third Way: Globalization and Social Justice. Plagrave*. Hampshine, NewYork.

Teller, E. (1988). Deterrence? Defense? Disarmament?, Annelise Anderson ve Dennis L. Bark, ed., Thinking About America. Stanford: Hooveitution Press.

Theodere, R. S. (1984). *The Space Station*. Newyork: IEEE Pres.

The United Nations (1995). Basic Facts About The United Nations. United Nation Department of Public Information. NewYork.

Wallerstain, İ. (2000). *Bildiğimiz Dünyanın Sonu: 21. Yüzyıl için Sosyal Bilim*. İstanbul: MetisYayınları.

[illegible] YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU [illegible] DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Haca Ahmed Yesevi D.1777

THE BASIC VIEWS OF KHOJA AHMAD YASAVÎ AND HIS FOLLOWERS

Necdet TOSUN (*)

[illegible] 2010

Abstract

Ahmad Yasavi and his followers were devoted to Islamic rules and Ahl-i Sunnah way, like the other Central Asian Turks. They belonged to Mâturîdî and Hanafî schools. Also they had the character and idea of malâmat. As a result of practising malâmat, they abstained from hypocrasy, criticised themselves and had a very simple life. In addition, the love of Allah and His Messenger, mercy for whole creatures, taking care of poors and orphans occupied very important place in their life.

Key Words: *Sufism, Ahmad Yasavi, Ahl-i Sunnah, Malamat.*

Ahmed Yesevî'nin Temel Görüşleri ve Takipçileri

Özet

Hoca Ahmed Yesevî ve tâkipçileri dînin emir ve yasaklarına bağlı, Ehl-i Sünnet ve Cemâat yolunda, diğer Orta Asya Türkleri gibi Hanefî ve Mâtürîdî idiler. Bunun yanı sıra, tasavvuf yolunda melâmet neş'esi (Melâmîlik) denen karaktere sâhiptiler. Gösteriş ve riyâdan kaçınır, sâde yaşar ve kendilerini eleştirirlerdi. Eserlerinde Allah ve peygamber sevgisi önemli bir yer tutmaktaydı. Mahlûkâta, özellikle de fakir ve yetimlere merhamet konusuna sıklıkla vurgu yaparlardı.

Anahtar Kelimeler: *Tasavvuf, Ahmed Yesevî, Ehl-i Sünnet, Melâmet.*

*) Marmara University Ilahiyat Faculty, Istanbul, Turkey.
(e-posta: ntosun@hotmail.com)

AHMED-İ YESEVÎ HAKKINDA BİR BİBLİYOGRAFYA DENEMESİ

Prof. Dr. Cemâl Kurnaz
Yrd. Doç. Dr. Mustafa TATCI

Gazi Ü. Eğitim Fak. Türk Dili ve Ed. B. Öğr. Üyeleri

Hoca Ahmed Yesevî, Türk kültür tarihinin ölümsüz isimlerinden birisidir. Onun çağlar boyunca hiç eksilmeden devam eden etkisi, günümüz Türk dünyasında meydana gelen yeni oluşumlar sonucunda bir kez daha önemle fark edildi. Türk dünyasının bu ortak "ata"sı, bir "köprü şahsiyet" olarak gönülleri birbirine bağlamaya devam ediyor. Araştırmacılar, onun eserlerine ve fikirlerine yeniden eğilmek ihtiyacı duyuyorlar.

Ahmed Yesevî hakkında yapılacak yeni çalışmalarda, daha önce yapılanların bilinmesinde büyük yarar vardır. Böyle bir bibliyografya, hem araştırılmış konuların tekrarını önleyecek, hem de yapılması gerekenlerin tesbitini kolaylaştıracaktır. Biz, böyle bir hizmet ihtiyacıyla, Ahmed Yesevî hakkında yapılan çalışmaları bir "deneme" olarak sunmak istedik.

Bu bibliyografya, bizim elimizde mevcut olan kaynakların taranmasıyla ortaya çıkmıştır. Bibliyografyada öncelikle, doğrudan Ahmed Yesevî ile eserleri ve fikirlerini konu alan kitap, makale ve gazete yazılarına yer verilmiştir. Başlangıç olarak bir boşluğu dolduracağını düşündüğümüz bu bibliyografya denemesinin, zamanla Türk dünyasındaki diğer araştırmaları da içine alacak şekilde genişletilmesi ve gözden kaçan künyelerin de eklenmesiyle ikmâl edileceğini ümit ediyoruz. Bu konuda ilgilenenlerin katkılarını bekliyoruz.

KİTAPLAR

Ahmed Yesevî: **Divan-ı Hikmet,** Haz. Resul Muhammed Aşurbayoğlu, Gafur Gulam.

Ahmed-i Yesevî: **Divân-ı Hikmet**, Kazan 1901.

Ahmedov Kemalov: **Yesevînin Hikmetleri,** Taşkent 1987

Akdeniz, Kemal: **Tasavvuf Ve Marifetullah**, İst. 1985, s. 91.

Alaaddin Mehmedoğlu: **Yesevîlik Tarikatının Azerbaycan'a Tesiri Üzerine,** Milletlerarası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu.

Alexandre Bennigsen Chantal Lemercier-Quelquejay: **Sûfî ve Komiser-Rusyada İslam Tarikatları**,Tercüme, Osman Türer, Ank. 1988, Akçağ Yay.

Ankara, s. 253-263
D. 1626

Türkiye Diyanet Vakfı
Kütüphanesi
İslâm Araştırmaları Merkezi

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
GEVHER NESİBE TIP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YAYIN NO: 20

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN BELGELER
02 EKİM 1996

HAZİNİ

CEVÂHİRU'L-EBRÂR MİN EMVÂC-I BİHÂR

(Yesevî Menâkıbnamesi)

Doç. Dr. Cihan OKUYUCU

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi
Demirbaş No: 41286
Tasnif No: 922.977 AHM

KAYSERİ
1995

Ön kapak : Ahmet Yesevi Türbesi'nin Genel Görünümü

Arka kapak : Ahmet Yesevi Türbesi kubbesinden bir detay

GDİAT/AC, Ahmet CAFEROĞLU, *Güney Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, Burhaneddin Erenler Matbaası, İst., 1945.

Gm/TA, Turgut ACAR, Gümüşhane Ağzı (Doçentlik Tezi), Erzurum

Gz/ÖAA, Ömer Asım AKSOY, *Gaziantep Ağzı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İst., 1945.

KDİAT/AC, Ahmet CAFEROĞLU, *Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, Burhaneddin Matbaası, İst., 1949.

Kh/AA, Ali AKBAŞ, *Yapalak-Ekinözü Ağzı*, Hacettepe Üniv. (Yüksek Lisans Tezi), Ank., 1985.

Krs/ABE, Ahmet B. ERCİLASUN, *Kars İli Ağızları*, Gazi Üniv. Yayınları, Ank., 1983.

Ky/KGÜ, Kamile GÜNER ÜNAL, *Develi Ağzı*, Gazi Üniv. (Yüksek Lisans Tezi), Ank., 1987.

Kt/TG, Tuncer GÜLENSOY, *Kütahya ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ank., 1988.

Nv/ZK, Zeynep KORKMAZ, *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, DTCF Yayınları, Ank., 1977 (2. Baskı).

OAAD/AC, Ahmet CAFEROĞLU, *Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İst., 1948.

Rz/TG, Turgut GÜNAY, *Rize İli Ağızları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ank., 1978.

Sv/BP, Burhan PAÇACIOĞLU, Sivas İlbeyli Ağzı, Gazi Üniv. (Yüksek Lisans Tezi), Ank., 1987..

ÖRNEKLERİN BİR KISMI DA ŞU LİSANS TEZLERİNDEN ALINMIŞTIR:

Adil Arıkan, *Kozan Ağzı* (Adn/AA), Şaziye Doğan, *Kozan Ağzı* (Adn/ŞD), Ahmet Yılmazer, *Adana ve Yöresinde Türkmen ve Yörük Ağızları* (Adn/AY), Hikmet Aksoy, *Gümüşhacıköy Ağzı* (Ams/HA), Hüseyin Kılıç, *Beypazarı Ağzı* (Ank/HK), Meral Daldal, *Ankara Ağzı* (Ank/MD), Ayşe Baharlı, *Antalya Ağzı* (Ant/AB), Mehmet Balcı, *Antalya Yöresi Ağızları* (Ant/MB), İrfan Kocakâhya, *Antalya İli, Kaş ve Yöresi Ağzı* (Ant/İK), Tüzün Ünsal, *Bilecik Ağzı* (Bil/TÜ), İrfan Özkan, *İnönü Ağzı* (Bil/İÖ), Sema Güresin, *Bolu Ağzı* (Bo/SG), Mehmet Özkaynak, *Ürkütlü (Burdur) Ağzı* (Brd/MÖ), Sevgi Kulja, *Bursa Ağzı* (Brs/SK), Mübeccel Subaşı, *Çankırı Ağzı* (Çnkr/MS), Ayten Aşan, *Eskişehir Ağzı* (ES/AA), Fevzi Tekin, *Tirebolu Ağzı* (Gr/FT), Aysel Şimşek, *Bozat (Bulancak) Köyü Ağzı* (Gr/AŞ), Deniz Sarraç, *Karayılan Beldesi (İskenderun) Ağzı* (Ht/DS) Nesli Gündüz, *Hatay İli Kışlak Bucağı Ağzı* (Ht/NG), Sefa Ogan, *Isparta Vilayeti Şarkikaraağaç Ağzı* (Isp/SO), Ayfer Açıkgöz, *Yalvaç Ağzı* (Isp/AA), Halit Turhan Anamurlu, *Anamur Ağzı* (İç/HTA), Ahmet Çakır, *Menemen Ağzı* (İzmir/AÇ), Alev Bülbül, *Kayseri Ağzı* (Ky/AB), F. Kaya Caner, *Felahiye Ağzı* (Ky/FKC), Kemal Kamanlı Ateş, *Kaman Ağzı* (Krş/KKA), Muharrem Anasız, *Mucur Ağzı* (Krş/MA), Perihan Kutlamış, *Kırşehir Ağzı* (Krş/PK), Mehmet Yüce, *Bozkır ve Yöresi Ağzı* (Kn/MY), Süheyla Deniz, *Konya-Hadim Dolhanlar Köyü Ağzı* (Kn/SD), Kadrettin Fırıncıoğlu, *Muş Ağzı* (Mş/KF), Salih Deveci, *Hacıbektaş Ağzı* (Nv/SD), Şerafettin Akarkan, *Niğde Çamardı ve Havalisi Yörük Ağızları* (Nğ/ŞA), Gülsün Kınık, *Ladik Ağzı* (Sm/GK), Esma Birer, *Bafra Ağzı Üzerine Bir Dil İncelemesi* (Sm/EB), Abdullah Kocaman, *Zile Ağzı* (Tkt/AK), Mehmet Zeytin, *Şalpazarı Ağzı* (Tr/MZ), Orhan Ayhan, *Tunceli Ağzı* (Tn/OA), Sevinç Karakuş, *Hozat (Merkez/Tunceli) Ağzı* (Tn/SK).

18 TEMMUZ 1996

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

TÜRK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMALARI
yıl: XXXII 1-2 (1994) Ankara, s. 237-254.

[Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ'a ARMAĞAN]

KAYSERİ'DE BULUNAN BİR "DÎVÂN-I HİKMET" BASMASI AHMED YESEVÎ'NİN YAYINLANMAMIŞ HİKMETLERİ

*Yrd. Doç. Dr. Metin KARAÖRS**

İslâmiyet'in Türkler arasında yayılıp yerleşmesinde çok önemli bir yeri olan, söylediği hikmetler ve yetiştirdiği Yesevî dervişleri ile kendisinden sonra da bir ekol halinde Türkler'in "Kök-Tanrı" dinlerinden İslâm'ın *"Tek Tanrı ve Cihâd"* anlayışına yönelmelerinde üstün bir rehber rolü bulunan, *"Pîr-i Türkistan"* nâmıyla da şöhret kazanmış ve Türk milletinin en büyük kültür müştereklerinden biri hâline gelmiş bulunan *"Hoca Ahmed Yesevî"*nin hikmetlerinin içinde yer aldığı *"Dîvân-ı Hikmet"*'in eldeki yazma nüshalarının en eskisi XVI. veya XVII. asra kadar inebilmektedir[1]. *Dîvân-ı Hikmet*'in mürettep bir divân olmadığı ve *Ahmed Yesevî*'nin bütün hikmetlerini kapsamadığı, ayrıca çeşitli bölgelerde değişik şahıslar tarafından yazıya geçirilip meydana getirilmiş bir hikmetler mecmuası olduğu da bilinmektedir.

"Ahmed Yesevî'ye ait oldukları kabul edilebilecek hikmetlerin bir araya getirilip farklılıklar belirtilmek suretiyle yayınlanması Ahmed-i Yesevî hakkında olduğu kadar, onunla başlayan dinî-tasavvufî halk edebiyatımız hakkında da faydalı bilgiler verecek ve kültür hayatımıza ışık tutacak"[2] olduğundan Ahmed Yesevî'nin hikmetlerinden oluşan bir basma nüshayı bu tebliğimizde tanıtmak istiyoruz.

-I-

Hikmetler mecmuası karakterinde olan bir Dîvân-ı Hikmet basma nüshası Kayseri'de *"Râşid Efendi Kütüphanesi"*nde bulunmak-

* Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Kayseri/TÜRKİYE

1. Prof. Dr. Kemal ERASLAN, *Divân-ı Hikmet Seçmeler*, Ankara 1991, s.40-41.
2. Prof. Dr. Kemal ERASLAN, *a.g.e.* s.VI.

D.225

TÜRK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMALARI
yıl: XXXI / 1-2 (1993) Ankara, s. 201-210.
[Prof. Dr. Oktay ASLANAPA'ya ARMAĞAN]

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

10 TEMMUZ 1996

HOCA AHMED YESEVÎ'DE MİLLÎ BİRLİK VE BERABERLİK UNSURLARI

*Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL**

Hoca Ahmed Yesevî'nin, asırlar boyunca çok geniş vatan coğrafyalarına dağılmış ve yurt tutmuş bir milletin sarsılmaz ve şaşmaz ma'şerî vicdan etrafında kenetlenmesindeki rolünün büyüklüğünü zaman ve zamanın ruhu olan tarih teslim etmiştir. Bu sabit hakikatin taşıdığı sıraları aralamaya çalışıp idrâki içinde bulunmak da mâzi şuuruna ve istikbâl endişesine sahip aydınların vazifeleri arasında olmalıdır.

Bu küçük çalışmada Yesevî'nin "*Fakrnâme*"si ve "*Hekmetler*"i taşıdıkları "millî birlik ve beraberlik" unsurları bakımından incelenmiştir[1]. Her iki eser ayrı ayrı ele alınmış, bununla birlikte "Sonuç" bahsi müşterek olarak düşünülmüştür.

A- DÎVÂN-I HİKMET

Prof. Dr. Kemal Eraslan'ın "Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler" adlı yayınını esas olarak yaptığımız tarama neticesinde aşağıdaki tasnif ortaya çıkmıştır:

I. Halk Üslûbunu Yansıtan Hikmetler

II. Millî Didaktizmi İşleyen Hikmetler

III. Millî ve Mânevî Müşterekleri İşleyen Hikmetler

IV. İslâm İnancını Tarîkat Çerçevesinde İşleyen Hikmetler

* Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü Başkanı

1. Kemal Eraslan, *Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler*, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ankara 1983.

011071

ULUSLARARASI TÜRK AKADEMİSİ

ABAY ÜNİVERSİTESİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

TÜRK OCAKLARI İSTANBUL ŞUBESİ

ULUSLARARASI SEMPOZYUM

GEÇMİŞTEN GELECEĞE

HOCA AHMED YESEVÎ

İSTANBUL 26-28 EYLÜL 2016

ALMATI 24-26 EKİM 2016

SEMPOZYUM PROGRAMI

T.C. BAŞBAKANLIK TİKA

TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI BAŞKANLIĞI

TURKCELL

ÜSKÜDAR BELEDİYESİ

22 Ekim 2016

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

olarak شهر رمضان الذى انزل فيه القرآن (Bakara 185) âyeti ile de Ramazan orucu herkese farz kılınmıştır[171]. Orucun gün içerisindeki başlama ve bitim anlarıyla ilgili gelişmeler de aynı hadîslerde geçmektedir.

ZİNANIN YASAKLANMA ÖRNEĞİ : Zina suçuna verilecek ceza da kademeli gelmiştir. İlk önce zâniye *eziyet yapmak* takdir edilmiş (Nisa 16), sonra *habs cezası* emredilmiş (Nisa 15), en son safhada da *dayak (ve recm)* teşri edilmiştir. (Nur 2-10).[172]

Hadîs âlimleri, emirlerde pek çok meselede muttarıd şekilde hafiften ağıra olan bu gelişmeyi tesbit ettikleri için, ihtilaflı hadislerin çözümünde şu kaideyi koymuşlardır: "Daha ağır bir hüküm, daha hafîf olandan evladır. Zira, zann-ı gâlibe göre, ağır olan,hafif olana nisbetle müteahhirdir. Çünkü şeriat hafifle işe başlamış, sonra ahkâm, tedrîcî bir surette gelmiş ve ağırlaşmıştır"[173].

TAKVİM ÖRNEĞİ : Son bir enteresan örneğimiz takvimle ilgili tadilattır. Aleyhissalatu vesselam, *veda hutbesi*'ne kadar, o zamanın Arap cemiyetinde câri bir takvime uyuyordu. *Nesi'* denen ve hac mevsimini her yıl yaz aylarına rastlatmayı sağlayan bir *oyun*'u ihtiva eden bu sistemi Kur'ân-ı Kerîm yasakladığı zaman *Küfürden bir artış* ilan etmiştir: "*Nesi (haram ayları geciktirmek) ancak küfürde bir artış (sebebi)dir. Onunla kâfirler şaşırtırlar. Onlar bunu bir yıl helal bir yıl haram sayarlar ki Allah'ın haram kıldığına sayıca uysunlar da (varsın) Allah'ın haram ettiğini helal kılmış olsunlar. Bu suretle de onların amellerinin köülüğü kendilerine süslenip güzel gösterildi. Allah o kâfirler güruhunu hidayete erdirmez"(Tevbe 37).*

SONUÇ

Resulullâh aleyhissalatu vesselam'ın her bir sünneti, insanlık için, her yerde ve her devirde, uyulması gereken en güzel davranış örneğini teşkil eder. Onlar rıza-yı ilâhî'nin nerede olduğunu gösteren işaretler ve saadet-i dâreynin şaşmaz rehberleridir.

Resulullâh'ın sünneti, sadece ibâdet hayatımıza, komşuluk veya âile içi münâsebetlerimize, yahut da ticârî ve örfî

171 Cessas, Ebu Bekr Ahmed İbnu Ali, Ahkamu'l-Kur'an, 1,226-227.
172 Cessas, 5, 94-95.
173 Tehânevi, Zafer Ahmed, Yeni Usul-i Hadis, Tercüme, İbrahim Canan İzmir, 1982, s, 285.

21 NİSAN 1998

Atatürk Üniversitesi İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ, sayı: 12 Erzurum-1995, s. 11-27.
0.018

HOCA AHMED-I YESEVÎ'NİN TÜRK-İSLÂM TARİHİNDEKİ YERİ VE TASAVVUFÎ ŞAHSİYETİ (*)

Prof. Dr. Osman TÜRER

Son derece isabetli bir kararla, T.C. Başbakanlığı tarafından 1993 yılının "*Hoca Ahmed Yesevî Yılı*" ilân edilmesi sebebiyle, yurt çapında Yesevî ile ilgili birçok sempozyum, panel, konferans, ilmî toplantı vb. yapıldı; çeşitli kitap ve makaleler neşredildi. Böylece, Türk kültür tarihinde çok mühim bir yere sahip olmasına rağmen, yakın zamana kadar neredeyse tümüyle unutulmuş olan H. A. Yesevî, dinî, tasavvufî, edebî, tarihî vb. açılardan Anadolu insanına tanıtılmaya çalışıldı.

Biz de bu tebliğimizde Yesevî'nin tasavvufî şahsiyetini ele alarak, O'nun Türk-İslâm tarihinde işgal ettiği yeri ve yaptığı etkilerle, tasavvufî şahsiyetini kısaca izah etmeye çalışacağız.

Kabul etmek gerekir ki, H. A. Yesevî'nin ilim ve maneviyat yönünden yetişmesini, büyük bir mürşid-i kâmil olmasını ve Türk-İslâm dünyasında asırlarca süren bir saygınlık ve şöhrete kavuşmasını sağlayan en önemli kaynak, O'nun çocukluğundan vefatına kadar ruh ve gönül dünyasını besleyip şekillendiren Tasavvuf kültürüdür. Bir başka ifadeyle, Yesevî'nin en önemli vasfı, büyük bir sûfî, dirayetli bir mürşid ve Yeseviyye gibi meşhur bir tarikatın pîri olmasıdır. Bu özelliğinden dolayıdır ki, Orta Asya Türk dünyasında

(*) Bu makale, Erzurum İl Kültür Müdürlüğü'nce, 18.11.1993 tarihinde Erzurum'da düzenlenen "Çeşitli Yönleriyle Hoca Ahmed Yesevî" konulu sempozyumda sunulan tebliğin metnidir.

SONRA

D.1949

Rivâyetlerin Muhtevâ Özelliği:

Nuaym bin Hammad'ın rivâyetlerinin önemli özelliği, istikbâle yönelik bilgilerle dünyanın sonuna ilişkin haberleri içermesidir. "Fitne" yahut meşhur ismiyle "Fiten" kavramı içerisinde incelenen bu tür haberlerin, özellikle Nuaym'ın yaptığı rivâyetlerde âdetâ bir anlamda 'geleceğin târihi' yazılmıştır. O, rivâyetlerinde yer ve zaman[93] göstererek hatta isim[94] vererek yaptığı nakiller sebebiyle menfî anlamda tenkitleri- haklı olarak- üzerine çekmiştir. Tenkit noktası ise, yaptığı rivâyetlerin muhtevâsının, tarihi geçmişi çok eskilere dayanan ve en geniş örnekleri Yahudî ve Hıristiyan teolojisinde görülen Apokaliptik (= Apocalyptic) kültür verileriyle benzerlik göstermesidir.

"Apokaliptisizme göre Allah, sonu çok yaklaşmakta olan dünya hakkındaki sırları, insanlara anlatmaları için bazı kişilere açıklamıştır. Bu kişiler, söz konusu gizlilikleri vizyonlar ve rüya aracılığı ile öğrenirler ve yazıya geçirirler."[95] İşte benzer bilgiler, genelde 'fiten edebiyatı', özelde ise , konu ile ilgili olarak burada, **Nuaym bin Hammad'**ın *'Kitâbü'l-Fiten'* inde bol miktarda görülmektedir.[96]

Türkiye Diyanet Vakfı
Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü
MADDİ ... DEMİRAN
SÜNGÜ ... DEMİRAN
- 1 EKİM 2008

93 Nuaym bin Hammad, ***Kitâbu'l-Fiten***, (nşr. Süheyl Zekkâr, Dâru'l-fikir, Beyrut,1414/1993, s. 169,174. vb.

94 Nuaym bin Hammad, ***A.g.e,*** s. 69,103,153,155,158165 vb.

95 Paçacı, Mehmet., ***Kur'an'da ve Kitâb-ı Mukaddes'te Ahiret İnancı***,s. 208 vd. (Nun yayıncılık-İst.1994)

96 Bu konuyla ilgili olarak yapılmış bir çalışma için bkz. Paçacı, Mehmet., "Hadiste Apokaliptisizm veya Fiten Edebiyatı", **İslâmiyyat**, Üç aylık araştırma dergisi, Ocak-Mart 1998, c.I, sayı, 1 sh.35-53

131.

Dini Araştırmalar, Ocak-Nisan 2000, C. 2, s. 6

Hoca Ahmed Yesevî, Hayatı, Eserleri ve Toplumu Eğitme Metodu

*Cemal TOSUN**

Hoca Ahmed Yesevî, Türk-İslâm Tarihinde önemli bir şahsiyettir. O, bir çok Türk İslâm büyüğü gibi, tarihimizde, kültürümüzde, kısacası bizi ilgilendiren çok alanda derin izler bırakmış bir Türk İslâm büyüğüdür. Bunun için onu tanımak ve anlamak bizim için önemlidir. Bu tanımanın ve anlamanın içine onun hayatı, şahsiyeti, eserleri, günümüze kadar uzanan etkileri girdiği gibi, halkı eğitirken takip ettiği metodlar ve bir eğitimci olarak sahip olduğu özellikler de girmektedir. Çünkü bunlar Ahmed Yesevî'nin, Türklere İslâm'ı nasıl, hangi yöntemleri ve yaklaşımları kullanarak anlattığını, yani onun halkı eğitirken hangi metodu kullandığını ortaya koyacaktır.

Bugün, Ahmed Yesevî'nin halkı eğitirken kullandığı metodları ve bu alanda sahip olduğu özellikleri bilmek hem tarihi açıdan, hem de güncel açıdan önem taşımaktadır. Tarihi açıdan taşıdığı önem, Türk İslâm anlayışının nasıl oluştuğunu ve hangi temeller üzerine kurulduğunu kavrayabilmek ve İslâm'ın Türkler arasında hızla yayılışındaki gerçekleri anlayabilmek noktalarındadır. Güncel açıdan önemi ise, Ahmed Yesevî ve onun gibilerin örnek alınması hususunda-

* *Doç. Dr.*, Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Sayı: 3
O.1610

Sahibi:
Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Adına
Müdür
Doç. Dr. Ahmet SEVGİ

YAYIN KURULU
Prof. Dr. Haşim KARPUZ
Doç. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ
Yrd. Doç. Dr. Yusuf ÇIPAN
Yrd. Doç. Dr. Yaşar SEMİZ

Dergide yer alan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

MADDE ... SONRA ... 20 KASIM 199...

DİZGİ: Star Dizgi Ofisi – Haluk TURHAN
BASKI: Star Ofset – 1997 – KONYA

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 1

AHMED YESEVİ SEMPOZYUMU
(16-17 KASIM 1993)

Doç. Dr. Ramazan AYVALI
Pakistan'da Neşredilen Bir Esere Göre Ahmed Yesevî 5

Doç. Dr. Nâile HACIZADE
Ahmed Yesevî'nin Dîvân-ı Hikmet'i ve Nasıreddin Rabguzî'nin Kısasü'l-Enbiyâ İsimli Eserinin Karşılaştırmalı Dil Özellikleri 11

Doç. Dr. A. Necla PEKOLCAY
Hoca Ahmed Yesevî'den Yunus Emre'ye Uzanan Müşterek İnanç İzleri ... 19

Prof. Dr. Gönül AYAN
Ahmed Yesevi Etkisiyle Yazılan İki Yusuf u Züleyha 31

Bouboura AKNOLDOEVA
Ahmed Yesevî Devrindeki Ortaçağ Orta Asyası'nın Etnografyası 39

Doç. Dr. Elfine SİBGATTULİNA
Hoca Ahmed Yesevî ve Kazan Tatarları Edebiyatında Tasavvuf 43

Dr. Kâmil UĞURLU
Hâce Ahmet Yesevî'nin Dinlendiği Mekân 53

Yrd. Doç. Dr. Kâşif YILMAZ
Ahmed Yesevî'nin Şöhreti ve Tesiri 59

Doç. Dr. Emine YENİTERZİ
Ahmed-i Yesevî'den Öğütler 71

Süleyman Demirel Üniversitesi
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
Sayı:1 , yıl:1994, Isparta , s.1-15.
D.1535

HOCA AHMET YESEVÎ VE TÜRK DÜŞÜNCE TARİHİNDEKİ YERİ*

Prof.Dr.İsmail YAKIT**

I- Hayatı (1093 (?) - 1166)

Sûfî şair ve tarikat kurucusu sıfatı ile Türklerin manevi hayatı üzerinde asırlarca müessir olmuş bu büyük şahsiyetin gerçek hayatı hakkında fazla bir bilgimiz yoktur. Onun büyüklüğünü ve kerametlerini konu edinen ve halkın muhayyilesiyle gittikçe zenginleşen menkabeler zinciri içinde, onun gerçek hayatını tesbit edip ortaya çıkarmak cidden güçtür. Gerek kendisinin "Hikmetler" inden, gerekse hayatını ele alan kaynaklardan elde edilen bilgilere göre Yesevî, M. XI. asrın ikinci yarısında Batı Türkistan'ın şimdiki Çimkent şehrinin yakınındaki Sayram kasabasında doğmuştur (M.1093 (?)). Babası devrinin tasavvuf erbabının önde gelen simalarından olan Şeyh İbrahim'dir. Yesevî, 7 yaşında babasını kaybeder ve kız kardeşi (ablası) ile yakınlarının yanına, Yesi şehrine gelip yerleşirler. Türk menkabelerine göre bu Yesi şehri meşhur Oğuzhan'ın başkenti olarak gösterilir ve o sıralarda orada Arslan Baba adlı meşhur bir Türk mürşidi yaşamakta ve onun tasavvuf geleneği devam etmekteydi. Ahmet, ilk tahsilini burada yaptıktan sonra Maveraünnehr diyarının ünlü İslâm merkezi olan Buhara'ya gelir. Buhara, o zamanlar Karahanlılar'ın hakimiyeti altındaydı. Burada devrinin en ünlü âlim ve mutasavvıflarından Şeyh Yusuf Hemedânî'ye intisap eder. Hemedânî'den çok istifade eden Yesevî onunla birlikte çok yer gezer. Bilahare Hemedânî'nin üçüncü halifesi olur ve Buhara'dan şeyhin yerine geçer ve ondan aldığı manevi bir işaretle tekrar Yesi'ye döner ve tasavvufî hayatını orada sürdürür. Yesevî'nin İbrahim adında bir oğlu olmuşsa da, çocukken vefat

---

* **Hoca Ahmet Yesevî Sempozyumu tebliği** 12.06.1993, (Abant İzzet Baysal Üniversitesi) Bu tebliğ aynı zamanda Süleyman Demirel Üniversitesi Açılış Kültür Faaliyetleri çerçevesinde 04.10.1994 günü Isparta Kültür Sarayı'nda konferans olarak da verilmiştir.

** Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

D-1237

Kütüphanesi

DEĞERLENDİRMELER

Emine GÜRSOY-NASKALİ-Gülden SAĞOL: *18.-19. Yüzyıl Türkmen Şiiri Antolojisi.* İstanbul, 1995. 350 s. (Yesevî Yayıncılık, ISBN 975-7950-01-7). (Mesut ŞEN)..... 151-155

Wilhelm RADLOFF: *Manas Destanı.* Kırgız Türkçesi Metin-Türkiye Türkçesi Çeviri. (Yayına hazırlayan: Emine GÜRSOY-NASKALİ). Ankara, 1995. 278 s. (Türksoy Yayınları No: 1, ISBN 975-7213-00-4). (Sabahat DENİZ)..... 155-158

FUZÛLÎ SEMPOZYUMU
(İstanbul, 04 - 05 Nisan 1995)
BİLDİRİLER

Metin AKAR — Fuzûlî'nin *Leyli Vü Mecnun*'u Üzerine Bazı Düşünceler 165-171

Sabahat DENİZ — Fuzûlî'nin Şiirlerinde Bazı Kozmik Unsurlar..... 173-194

İnci ENGİNÜN — Yeni Türk Edebiyatında Fuzûlî..... 195-213

Muhammet GÜR — Edebiyatta Eser-Biyografi İlişkisi ve Fuzûlî 215-225

Mehmed KALPAKLI — Nazire Geleneği Çerçevesinde Fuzûlî'nin *Enisü'l-Kalb*'i 227-234

Nihat ÖZTOPRAK — Fuzûlî'nin *Türkçe Dîvânı*'nda Âyet ve Hadisler..... 235-247

Necdet ÖZTÜRK — XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Bağdat..... 249-259

Ahmet Atillâ ŞENTÜRK — Ali Nihad Tarlan'ın *Fuzûlî Dîvanı Şerhi*'ne Dair..... 261-275

Tahir ÜZGÖR — Edebiyatımızda Gül Redifli Şiirler.... 277-292

Bülent YORULMAZ — Bazı Seyahat Eserlerinde Fuzûlî 293-315

Yazarların Adresleri 317-318

Yayın İlkeleri..... 319

Türk Dünyası Ortak Alfabesi 320

28 ARALIK 1995

Bir	3	1995	7-32

İstanbul.

AHMED YESEVÎ ÜZERİNDE BİR BİBLİYOGRAFYA DENEMESİ

Erhan AYDIN

Dinî-tasavvufî halk edebiyatımızın ilk büyük siması olarak bilinen Hoca Ahmed Yesevî'nin fikirleri, kendinden sonra gelen şahsiyetler üzerinde oldukça etkili olmuştur.

Merhum Fuad Köprülü'nün belirttiği gibi; "İslamiyetten sonraki Türk edebiyatında millî ruh ve millî zevki anlayabilmek için en çok araştırmaya değer olan devir, halk lisanını ve halk veznini kullanmak suretiyle geniş bir kitleye hitap etmiş ve eserleri asırlarca yaşamış büyük mutasavvıflar devridir"[1].

1993 yılının Ahmed Yesevî yılı ilan edilmesi münasebetiyle gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında çeşitli vesilelerle sempozyum, kongre ve seminerler yapılmıştır. Özellikle Ankara, Lefkoşa, Köstence, Kayseri ve Elazığ'daki sempozyumlar büyük ilgi uyandırmıştır.

Ahmed Yesevî sadece Anadolu coğrafyasına etki etmemiş, bütün Türk yurtlarında derin izler bırakmıştır. Yazıların ve kitapların bir çoğunun yurt dışında yayımlanması, bizim o eserlere ulaşmamıza engel teşkil etti. Ancak bunu da kitap ve makalelerdeki dipnotları kaydetmek suretiyle, telafi etmeye çalıştık. Tabiî ki bu dipnotların bazen yeri, tarihi veya sayfasının verilmemiş olduğunu gördük.

Bu bibliyografyadaki yazıların bir kısmı Yesevî'den doğrudan bahsederken, bir kısmı da kısmen ya da dolaylı olarak bahsetmektedir.

Gazetelerdeki köşe yazarlarının konuyla ilgili yazılarını aldık. Büyük bir yekûn tutacağını hesaba katarak, sadece haber niteliğinde olan yazıları almadık. Ayrıca Ahmed Yesevî'den ya da *Dîvân-ı Hikmet*'ten bahseden

---

[1] Prof. Dr. M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 7. bsk., Ankara 1991, s. 1.

KÜLTÜR BAKANLIĞI
HALK KÜLTÜRLERİNİ ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI: 183
SEMİNER - KONGRE BİLDİRİLERİ DİZİSİ: 39

KAGEM YAYINLARDIKTAN
SONRA SELEN DÖKÜMAN

23 TEMMUZ 1993

MİLLETLERARASI AHMED YESEVÎ SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

26 – 27 Eylül 1991

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi
Demirbaş No 15071
Yer No 928

FERYAL MATBAASI, ANKARA 1992

rilip mâzur görülebilir. Zirâ sadece İbn Sînâ'nın kitaplarıyla yetinmeyip başka felsefe kitaplarını da incelemiş olarak tez ve anti-tezleri birlikte ele alsaydı, o takdirde, *Tehâfütü'l-Felâsife*'yi yazarken hedeflediği yarar gerçekleşemeyebilirdi. İbn Rüşd, "... belki bu adamı, içinde yaşadığı zaman ve mekânı düşünerek mâzur görebiliriz..."[65] derken her halde bunu anlatmaya çalışıyordu.

Buraya kadar ele alınan hususlar, İbn Rüşd'ün özellikle *Tehâfütü'l-Felâsife*-'de ortaya koyduğu anlayış, izlediği yöntem ve gerçekleştirmeye çalıştığı amaç itibariyle Gazzâlî'ye yönelttiği eleştirilere ilişkindir. Hiç şüphesiz o, Gazzâli'nin anılan eserinde uyguladığı yöntemi teknik anlamda da eleştirmiştir ki bu ayrı bir inceleme ve makâle konusu oluşturacak yoğunluktadır. Bütün bu eleştirilerine rağmen İbn Rüşd'ün Gazzâlî hakkındaki düşüncesinin olumlu olduğunu tekrar vurguladıktan sonra, bu çalışmayı onun sonuç cümleleri olacak mahiyetteki sözleriyle bitirelim:

> "Gazzâlî'nin buradaki amacının gerçeği bilmek değil, sadece filozofların görüşlerini geçersiz kılmak ve yanlış iddialarını açığa çıkarmaktan ibaret olduğu şeklindeki sözüne gelince, böyle bir amaç o şöyle dursun, kötülükte son derece ileri giden kimselere dahi yakışmaz. Bunun aksini söylemek nasıl mümkün olabilir?! Çünkü bu adamın zekîce ulaştığı sonuçların büyük kısmı ve kitaplarında ortaya koyduğu görüşler bakımından diğer insanlardan daha üstün durumda oluşu, ancak filozofların kitaplarından ve öğretilerinden yararlanmış olmasından ileri gelmektedir. Onların herhangi bir konuda yanıldıkları düşünülse bile teorik-aklî incelemeler ve bizim de mâkul bulduğumuz hususlarda bize olan üstünlüklerini inkâr etmek gerekmez. Şayet onlar yalnızca mantık ilmine sahip bulunsalardı dahi, hem Gazzâlî'nin hem de bu ilmin değerini takdir eden herkesin onlara yine de şükran borcu olurdu. Nitekim Gazzâlî bunu kabul etmiş ve herkesi de bunu kabul etmeye çağırmıştır. Ayrıca o bu alanda eserler vermiş ve mantık bilmeyenin gerçeği bilemeyeceğini belirmiş, hatta biraz daha ileri giderek mantığı yüce Allah'ın Kitabı'ndan çıkardığını söylemiştir. Kendisini çağdaşlarından üstün konuma getirecek ve İslâm toplumu içinde ününü ve sesini duyuracak ölçüde filozofların kitaplarından ve öğretilerinden yararlanmış olan bir kimsenin, onlar hakkında böyle bir şey söylemesi, onları ve ilimlerini mutlak anlamda kötülemesi mümkün müdür! Filozofların bazı metafizik konularda hata ettiklerini varsaysak bile, biz onların yanlışlarını da yine onların bize öğretmiş olduğu mantık ilminin ilkeleriyle gösterebilir ve eğer onların görüşlerinde herhangi bir hata varsa, bu hatayı kabullenmemezi onaylamayacaklarından emin olabiliriz; zira onların amacı sadece gerçeği bilmektir. Şayet onların hiçbir şeyleri bulunmasaydı da sadece bu amaçları söz konusu olsaydı bu bile onların övülmeleri için yeterdi. Kaldı ki *hiç kimse metafizik ilimler alanında kesin güvenilir bir görüş ortaya koymamıştır. Yüce Allah'ın insan tabiatını aşan ilâhî yolla hatasız kıldığı kimseler yani peygamberler dışında hiç kimse de hatadan kurtulmuş değildir.* Dolayısıyla ben, Gazzâlî'yi bu tür sözleri söylemeye sevkeden şeyi anlayabilmiş değilim."[66]

65 *a.g.e.*, I/212-213.

66 *a.g.e.*, II/546-547.

D.1445

28 OCAK 1997

MADEN ... TAN
SONGA ... MAN

İlmî Araştırmalar 3, İstanbul 1996, s.101-112, İstanbul.

NEHCÜ'L-FERÂDİS'TE VE AHMED-İ YESEVÎ HİKMETLERİNDE SELMÂN-I FÂRİSÎ (=ARSLAN BABA) MANKIBELERİ*

Osman Fikri SERTKAYA**

Ahmed-i Yesevî, hikmetlerinde de açıkça görüldüğü üzere, yedi yaşında iken *Yesi* (bugün: *Türkistan)* şehrinde *Arslan Baba*'ya intisab eder. Ahmed-i Yesevî'nin ilk mürşidi Arslan Baba, islâm menkıbelerinin en tanınmış kişilerinden olup, islâm kaynaklarında *Selmân-ı Fârisî* adı ile geçer.

Selmân-ı Fârisî küçüklüğünde hristiyanlığı kabul etmiş olan bir İranlıdır. Hayatında geçen bir çok olaydan sonra çölde esir edilerek bir yahudiye satılmıştır. İslâmiyetin zuhuru ile islâmiyeti kabul etmiş, azad olması için gereken meblağın tedariki hususunda Hz. Muhammed'in mucizeli himayesine mazhar olmuş ve Yahudi efendisinden hürriyetini satın alarak azadlığı kazanmıştır.

İslâmiyetin zuhuru ile islâmiyeti ilk kabul eden İranlılardan olması, onu Habeşîlerden ilk müslüman olan Bilâl-ı Habeşî, Greklerden ilk müslüman olan Suhayb ile birlikte kavimlerinin islamlığı ilk kabul eden önderlerinden sayılmasına yol açmıştır. Hazret-i Muhammed Selmân'ı kendi ailesi *(ehl-i beyt)* üyesinden sayar.

Selmân-ı Fârisî'nin adı dâimâ Medine'nin Mekke'liler tarafından kuşatılması ile bir arada anılır. Zîrâ Selmân, bu vesile ile, müslümanların düşmana karşı savunmaları için hendek *(handak)* kazmaları tavsiyesinde bulunmuştur. Bu olay Nehcü'l-Ferâdis'te şöyle anlatılmaktadır.

27 ... [11]peyġāmber 'aleyhi's-selām Medīnede erdi kim Ḫayber cuhūdları taḳı Benū Ḳurayża cuhūdları Mekkeke bardılar taḳı Mekke kāfirlarınġa [12]aydılar: biz cümle sizke yarı bėrmek üçün keldük. biz cümle ittifāḳ ḳılıp

ağır çerig birle Medīneke barsaḳ, taḳı bu Muḥammedni aradın [13]kėtersek,

* Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu (26-27 Eylül 1991)'nda sunulan bildiri.

** Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi.

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ

MİLLETLERARASI HOCA AHMET YESEVÎ SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ (26-29 Mayıs 1993)

Yayına Hazırlayanlar

Doç.Dr.Abdülkadir YUVALI
Yrd.Doç.Dr.Mustafa ARGUNŞAH
Doç.Dr.Ali AKTAN

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	52175
Tas. No:	922.977 AHM

Kayseri 1993

KÜLTÜR BAKANLIĞI
HALK KÜLTÜRLERİNİ ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI: 183
SEMİNER - KONGRE BİLDİRİLERİ DİZİSİ: 39

MİLLETLERARASI AHMED YESEVÎ SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

26 – 27 Eylül 1991

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi
Dem. No: 51749
Tas. No: 922.91 T
AHM

FERYAL MATBAASI, ANKARA 1992

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özetleri (1986-1990)
s. 410-412, KONYA, 1991. Kelam - İslam Felsefesi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi
- Ahmet Yesevi

AHMET YESEVİ'NİN HAYATI ESERLERİ VE ESERLERİDEKİ BİLGİ MESELESİ

Ahmet Yesevi's Life, His Written Works and Knowledge In Them.

Şafak BARAN

MAKALE SONRA GELEN DÖKÜMAN

Danışman *(Supervisor)* : Doç. Dr. Fahrettin OLGUNER
1990, Sayfa: 73

Jüri *(Jury)* : Prof. Dr. Hüseyin AYAN
Doç. Dr. Fahrettin OLGUNER
Doç. Dr. Muammer MUŞTA

Hoca Ahmet YESEVİ (1103?-1166) Türklerin manevi hayatında asırlarca müessir olmuş, mutasavvıf bir gönül eridir. Türk-İslam kültürüne büyük hizmetleri olan bir şahıstır. Ona bu özellikleri sebebiyle "Pir'i Türkistan" lakabı bile verilmiştir.

Biz yapmış olduğumuz bu çalışmada, bu büyük insanın hayatı, eserleri ve eserlerindeki bilgiye dair görüşlerini tesbit etmeye çalıştık. Ahmet YESEVİ, edebiyatla ilgili eserlerde müteaddit defalar ele alınmış olmakla beraber, fikir ve felsefe dünyası açısından yapmış olduğumuz bu çalışma, onun bilgiye dair görüşlerini tesbit yönünden yapılmış olan ilk araştırmadır.

Onun eserleri olarak, Divan-ı Hikmeti ve Fakh-name isimli risaleyi tesbit ettik. Genellikle matbu nüshalardan, hikmetlerin tek tek incelenmesiyle onun bilgiye dair görüşleri çıkarılmış, delilleriyle ortaya konulmuştur.

Genellikle sonraki devirlerde istinsah edilen nüshaların Anadolu Türkçesiyle yazılmış olanlarından istifade imkanı bulduk. Bilhassa konu ile ilgili eserlerde ve bibliyoğrafyada kullanılmamış El-Hac Hazan Şükrü'nün TERCEME-İ DİVAN-I AHMET YESEVİ isimli eserinin birinci cildinde çok istifade ettik.

Divan-ı Hikmet hakkındaki tereddütlerin olmadığı orijinal bir nüsha bulununcaya kadar elimizdeki nüshalardan elde ettiğimiz onun bilgiye dair görüşlerini kesin bilgi olarak kabul ediyoruz.

Ahmet YESEVİ, Divan-ı Hikmet isimli eserinde; İslam öncesi Türk kültür ve tefekkürünün izlerini ve temellerini, İslam öncesi kültür ve düşünce sistemlerine ait unsurların, İslami değer ve tefekkür unsurlarına nasıl adapte olduklarını bize anlatır.

Biz bu araştırmamızda Türk-İslam mutasavvıfı Ahmet YESEVİ'nin hayat hikayesini vermeye çalıştık. Bu konuda kaynakların bize intikâl ettirdiği bilgilerin son derece kısıtlı olması sebebiyle onun hayat hikayesini uzun uzadıya teferruatı ile birlikte veremedik. Ancak mevcut kaynakların ifadelerini nakletmekle yetindik.

YESEVİ iki açıdan tefekkür tarihine iz bırakmış durumdadır. İlki yetiştirdiği talebeleri, ikincisi meydana getirdiği tasavvuf kitleleridir. O tasavvufun öncülüğünü yapmış geniş halk zümrelerinin ruhlarına hitabetmiş onları tesiri altına almıştır. Vefatından günümüze kadar da halifeleri ve müridleri sebebiyle tesiri sürmüştür.

Ahmet YESEVİ'nin düşünce dünyasını bize intikal ettiren işte bu talebeler ve tarikatının müntesibleridir. Ancak unutulmaması gerekir ki bu yolla gelen fikirler idrak farklılığına ve dolayısıyla yoruma tabi tutulmuş fikirlerdir. Bu yolla herhangi bir mütefekkirin orijinal fikir dünyasını intikal ettirmek mümkün ve sıhhatli değildir. Herhangi bir mütefekkirin eserlerine müracaat etmek zarureti vardır. Yesevi bu konuda bize yardımcı olacak eserler bırakmış bulunmaktadır. Şu kadarı var ki bu metinlerin orijinallerine sahip bulunmamaktayız.

Biz onun fikirlerine bu yolla nüfuz etmeye çalıştık. İleride Yesevi'nin orijinal metinlerine sahip olabilirsek bu büyük bir bahtiyarlık olur. Böyle bir nüsha bulunursa, burada sunmaya çalıştığımız fikirleri ile onlar arasında zıt düşme durumu olduğu takdirde onları ilim adına tashih etmekten zevk duyarız.

Yesevi'nin bilgisinin kaynağı deruni tecrübeye dayanan bir bilgidir. Mükaşefe, müşahade, tecelli ve ilhama dayalı bir bilgisi vardır. O manevi alemden gelen yardımlarla manevi makamlar aşmıştır. Bizzat kendi dilinden üstün sıfatlarla techiz edildiğini görmekteyiz. O ilmi bizzat Allah'tan aldığını söylemektedir. Bundan başka Hz. Muhammed, Melekler ve seçkin kişiler de onun bilgi yollarındandır.

Böylece görüyoruz ki Yesevi'nin bilgileri bir nevi vahiy (ilham) şeklidir. Bu fikirler normal vasat dünyadaki bir insan için oldukça iddialı fikirler olarak düşünülebilir. Ancak unutulmaması gerekir ki, müsbet ilim methodları ile tasavvufi tecrübelerin verileri nasıl ispat edilemezse, aynı şekilde bu yollardan red ve inkar da edilemez.

Bu tip bilginin yakınilik vasfı bu bilgiyi elde eden ve ona inanan için geçerli bulunmaktadır.

* * *

Hoca Ahmet Yesevi (1103?-1166) was a sufi who had been impressive in Turk's moral lives for ages. He had served to Turk-Islam Culture. For that reason, he had been called "teacher of Turkistan".

We tried to fix his life, his works and his opinions in his works by our studies. Although Ahmet Yesevi has been studied for many times in literature, this is the first research which has been made from the point of his opinions about knowledge and we have made it from the angle of philosophy and thinking.

We have fixed "The Divan-ı Hikmet and Fakr-name" as his works. By examining the couplets and by using the printed copies, his opinions about knowledge have been proved.

We have made use of the copies written in Anatolian Turkish, especially we have made use of the first volume of El-Hac Şükrü's written work named "Tercüme-i Divan-ı Ahmet Yesevi" which has been used in the bibliography .

We accept Ahmet Yesevi's opinion about knowledge of which we have got by the copies as the certain knowledge until an original copy is provided, and so there is no

06 ARALIK 1991

Diyanet İşleri
Başkanlığı Adına
İmtiyaz Sahibi
Abdullah CEYHAN
Dini Yayınlar
Dairesi Başkanı

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Mehmet HATİBOĞLU
Doç. Dr. İbrahim ÇALIŞKAN
Dr. Fahri DEMİR
İrfan YÜCEL
Lütfi ŞENTÜRK
Mustafa ATEŞ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Gaffar TETİK
Süreli Yayınlar
Şubesi Müdürü

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Salim GÜNEY
Döner Sermaye
İşletme Müdürü

Yayına Hazırlayanlar
Mehmet BULUT
Alaattin KOÇAK

Dizgi-Baskı
Semih Ofset
Büyük Sanayi 1. Cad. No: 74
Tel: 341 40 75 (4 hat)
Fax: 341 98 98
İskitler/ANKARA

- ***Dergimize gönderilen yazılar Din İşleri Yüksek Kurulu kararıyla yayınlanır.***
- ***Kurulca yazılarda düzeltme ve kısaltmalar yapılabilir.***
- ***Gönderilen yazılar basılsın basılmasın iade edilmez.***
- ***Yayınlanan yazılara telif ücreti ödenir.***

Yazışma Adresi:
Diyanet İşleri Başkanlığı
Süreli Yayınlar Şubesi Müdürlüğü
Dr. Mediha Eldem Sk. No: 35 Tel: 435 52 73
06420 KIZILAY/ANKARA

BASIM YAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DÖKÜMAN
12 3 TEMMUZ 1993

AHMED YESEVÎ

Şafak BARAN(*)

I- AHMED YASEVÎ'NİN HAYATI

A- DOĞUMU

Sûfi bir şair ve tarikat sahibi bir mürşid olarak Türk milletinin manevi hayatında uzun müddet tesiri olan Ahmed Yesevî önemli bir şahsiyettir.

Asıl ismi, "Hz. Sultanu'l-Ârifin Hâce Ahmed b. İbrahim b. Mahmud b. İftihar-ı Yesevî"(1) diye bilinmekle beraber, onun için Pîr-i Türkistan, Hazret-i Türkistan(2), Hazret-i Sultan(3), Sultan Hace Ahmed, Ahmed Şikeste, Kul Ahmed, Hace Ahmed Yesevî, Sultan Ahmed, Kara Ahmed, Miskin Ahmed Yesevî(4) isimleriyle bilinir. Kendi eseri olan Divân-ı Hikmet'te de Kul hace Ahmed şeklinde geçer. Örnek verecek olursak:

"Kul Hace Ahmed, er olmazsan ölmün iyi"(5)

"Gece gündüz durma ağla Hace Ahmed. Salat oku Hak Resule ol ümmet."(6)

Şeklinde geçmekte ve Hikmetler'de daha birçok örneğine rastlamaktayız (7).

Elde edilen bilgilere göre, Ahmed Yasevî Batı Türkistan'ın Çimkend şehrinin doğusunda bulunan ve Tarım Irmağı'na dökülen, Şahyar'ın küçük bir kolu olan Karasu üzerindeki Sayram Kasabası'nda(8), doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte bazı kaynakların belirttiği üzere H. 496, M. 1103 tarihinde doğmuştur(9). Ölümü hakkında elimizdeki tüm kaynaklar 1166 tarihini göstermekte, ancak bir kaynakta 1161 olarak zikredilmektedir(10).

Ahmed Yesevî doğduğu yerin Türkistan olduğunu Hikmetlerinde şöyle dile getirmektedir:

"Doğum yerim ol-mübarek
Türkistan'dan
Bağrıma taş vurup geldim işte."(11)

(*) Cihanbeyli Vaizi

(1) Yesevî, **Fakr-name,** Terc. : K. Eraslan, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,** XXII/45.

(2) Ahmed Kabaklı, **Türk Edebiyatı Dergisi,** Ekim 1989, s. 4.

(3) Emel Esin, **Türkistan Seyahatnamesi,** s. 59,

(4) **Türk Dünyası El Kitabı,** s. 410.

(5) **Divan-ı Hikmet,** Terc. : El Hac Hasan Şükrü, I/21, Hik: V/23.

(6) A. g. e. , I/36, Hik: XI/15.

(7) A. g. e. , I/10, Hik: I/48; I/41, Hik: XIV/11, I/14, Hik: II/43; I/16, Hik: III/21; I/19, Hik: IV/23; I/27, Hik: VII/23; I/27, Hik: VIII/5; I/31, Hik: IX/42; I/37, Hik: XII/12, I/40, Hik: XIII/26-27; I/44, Hik: XVI/18; I/48, Hik:XIX/5; I/49, Hik: XX/5; I/50, Hik: XXI/14; I/51, Hik: XXII/6.

(8) Hazini, **Cevahiru'l-Ebrar,** s. 49. Bu rivayet yalnız bu eserde vardır. Diğer kaynaklarda Yesi olarak zikredilmektedir. Fuad Köprülü, İlk Mutasavvıflar isimli eserinde, s. 48'de bunu belirtmiştir.
Murad Tarık Yüksel'in, Ariflerin Menkıbeleri isimli kitabında (c. II/481) belirttiğine göre Sayram Kasabası Yesi Şehri'ne bağlıdır. Yesi diyenler de haksız değildirler, demektir.

(9) **Türk ve Dünya Meşhurları Ans. , I. Fas.** s. 29; Yüksel, a. g. e. , II/481; İbrahim Alaattin Gövsa, **Resimli Yeni Lüğat ve Ansik.** I/51.

(10) Şerif Işıklar, **Ahmed Yesevî ve İlk Halifeleri,** s. 53.

(11) **Divân-ı Hikmet,** Terc. : Hasan Şükrü, I/44, Hik: XVII/4; **Divân-ı Hikmet,** Terc. : Kemal Eraslan, s. 101, Hik: VIII/2

Ankara 3-15
Dergi / Kitap

Türk Yurtları, c-II/sayı:6 (Bahar-1993)-İstanbul.

24 AGUSTOS 1993

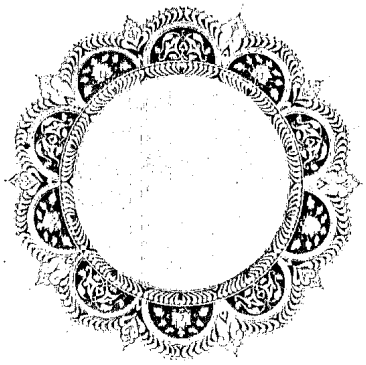
ÖDÜNÇ TAYİRLAN ÜRKTAR
SONRA GELEN: DÖKÜMAN

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

İÇİNDEKİLER

3
Dünya Türklüğünün Önderi
Dr. Hayati Bice
10
Hoca Ahmed Yesevi
Yrd. Doç. Dr. Edhem Cebecioğlu
15
Yesevi'ye İlişkin Tarihler Üzerine
Prof. Dr. Hamid Gulamoğlu
18
Yesevi'nin Şeceresi-Yeni Bir Belge-
Doç. Dr. Muhammed Rahim
Yar-Muhammedoğlu
22
Yesevi'nin "Fakrname" Risalesi
-Mukaddime Mahmud Hasani-
Resul-Muhammed Aşurbayoğlu
29
Ahmed Yesevi ve Hikmetleri
İbrahim Hakkuloğlu
38
"Gördün mü?.." -Şiir-
Mahdumkulu
40
Hoca Ahmed Yesevi ve Yesevi Yılına Dair
-Namık Kemal Zeybek ile Röportaj-
Dr. Hayati Bice
46
Yesevi Makamında
Ergeş Taşmetoğlu Elnazar
53
Ahmed Yesevi
Dr. Münir Derman
54
Hoca Yesevi - Türk'ün Atası
Nezih Uzel
56
Ahmed Yesevi
Taha Akyol
57
Hoca Ahmed Yesevi Yılı
Derviş Edip
58
Ahmed Yesevi'nin Yaktığı Ateş
Ali Budak
59
Yesevi Yılı ve Yesevi İstismarcılığı
Prof. Dr. Tuncer Gülensoy
60
"Pir-i Türkistan"
Faruk Tuncer
61
"Yesevi'nin Ruhaniyeti Hâlâ Sürüyor"
Mustafa Oğuz
64
Ahmed Yesevi'yi Anarken
Bedreddin Keleştimur
66
"Şeyhim Ahmed Yesevi" - Şiir -
Süleyman Hakim Ata
67
Hikmet İncileri

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi

KAPAK : Yesevi Dergahı'nın Mührü

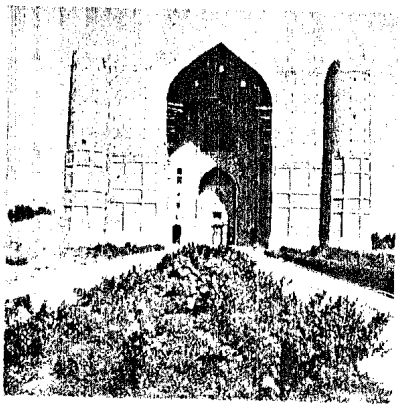
Tezhib : Müzehher Özdallı Bice

Namık Kemal Zeybek ile Röportaj :

"Hedef Yesevi Çizgisinde Birleşmek.."

S. 40

Yesevi Türbesinin arka cepheden görünümü

"Yesevi Makamında"

S. 46

C. Bayle

IRÈNE MÉLIKOFF
SUR LES TRACES DU
SOUFISME TURC ;
Recherches sur L'Islam
Populaire en Anatolie,
Istanbul-1992, s.139-150.
DN:27833.

24 AGUSTOS 1994

XII. AHMED YESEVI ET LA MYSTIQUE POPULAIRE TURQUE

Si l'on veut trouver un symbole pour personnifier la mystique populaire dans les pays turcophones, un nom s'impose, celui d'Ahmed Yesevi, ou Ata Yesevi, surnommé Pir-i Turkestan, dont la tombe est, jusqu'à nos jours, un lieu de pélerinage réputé, fréquenté par les Uzbeks, les Kirghizes, les Kazakhs et les Tadjiks[1]. Ahmed Yesevi fut le promulgateur, au XIIe siècle, d'une poésie populaire de prosélytisme islamique, genre bien attesté dans les pays de langue turque et qui a atteint son apogée, en Anatolie, au XIIIe siècle, avec Yunus Emre. Ahmed Yesevi, ce pionnier de la mystique populaire, fut aussi le fondateur de la première *Tarikat* turque, la *Yeseviyye,* qui s'étendit, avec une grande rapidité, à travers les pays turcophones. Si elle a disparu en Anatolie, elle est toujours vivante en Asie Centrale et son centre actuel se trouve dans la vallée du Ferghana ; elle y a même donné naissance, dans les temps modernes, à deux sous-branches qui diffèrent de la branche-mère par leur caractère nettement moins mystique[2].

Ahmed Yesevi est une figure quasi-légendaire. Il est vénéré sur un très vaste territoire turcophone, depuis l'Altaï jusqu'en Anatolie et en Roumélie, en passant par les Kirghizes, les Kazakhs, les Uzbeks les Turkmènes, les Turcs de la Volga, ceux disséminés autour de Kazan, soit la quasi-totalité du monde turc islamique. Sa réputation dépasse même les pays turcophones, puisqu'elle atteint également les Tadjiks.

Dans la tradition, son nom est lié à deux ordres de derviches, de tendances diamétralement opposées : à l'est, aux Nakşibendi ; à l'ouest, aux Bektaşis.

Bien que les ordres de derviches n'aient pas reçu officiellement droit de cité dans l'Islam orthodoxe qui n'admet pas l'explosion sentimentale du mysticisme,

---

[1]Pour la période moderne, voir Alexandre Bennigsen, "Les tarikat en Asie Centrale," dans *Les Ordres Mystiques dans l'Islam — Cheminements et situation actuelle,* Éditions de l'École Pratique des Hautes Etudes Sociales, Paris 1986, p. 31.

[2]Ibid., pp. 31, 33.

- Ahmet Yesevi

MADDE [illegible] SONRA GELEN DOKÜMAN
09 HAZİRAN 1999

HOCA AHMET YESEVİ'NİN HAZAR ÖTESİ TÜRKMENLERİNE TESİRİ VE BU ÇERÇEVEDE BAZI TESBİTLER

Yusuf AKGÜL

Magtumguli Türkmen Devlet Üniversitesi
Türkmen Ed. Arş. Görevlisi (Türkmenistan)

ÖZET

Hoca Ahmet Yesevi, bütün Türk Dünyası'nda olduğu gibi Uluğ Türkistan'ın bir parçası olan Türkmenistan coğrafyasında da köklü ve derin bir tesir bırakmıştır. Gerek boylar ve uruğlar halinde yaşamış Türkmen topluluklarının sözlü anlatıma dayanan ürünlerinde ve gerekse Türkmen klasik şairlerinin şiirlerinde bu tesirin izleri açıkça görülmektedir. Halen de bir folklor toplumu olma özelliği taşıyan Türkmen halkı, ürettiği veya bizzat yaşadığı olaylarda "Hoca Ahmet"e yer vermiş, O'nun menkıbelerini ve Hikmetlerini mukaddes bir emanet olarak yaşatıp gelmiştir.

Türkmenistan coğrafyasındaki ilim ve medeniyetin gelişmesinde çok önemli bir konuma sahip olan Ahmet Yesevi, yetiştirdiği dervişleriyle bu gelişmenin sürekli kılınmasına vesile olmuştur. Bunda Hakim Ata, Gözlü Ata, Koçkar Ata... gibi kendi elleriyle yetiştirdiği dervişlerinin hizmeti büyüktür.

Ahmet Yesevi, Türkmen halk destanlarında ve rivayetlerinde de ulu şahsiyetini hissettirmektedir. Türkistanlı Hoca Ahmet'in, diğer anlatımlarla birlikte, Dede Korkut destanlarının Türkmenler arasında anlatılan rivayetlerinde de yer aldığını görüyoruz.

Türkmenler arasında büyük bir şöhrete sahip olan Türkistanlı Hoca Ahmet'in tarihi ve manevi misyonu; Sovyetler Birliği Devrinde yasaklanmış ve gözlerden uzak tutulmuş olmasının ardından, Türkmenistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte yeniden gündeme gelmiş, Türkmen ilim adamları yüreklerinde sakladıkları "emanet"i ortaya çıkarmaya başlamışlardır.

Anahtar Kelimeler:
Hoca Ahmet, Evliya, Ata Türkmenleri, Hikmet,
Oğuzname Geleneği, Gorkut Ata

D.1626

Iran, XXIII, 1985
- Ahmed Yesevi
- Ahmet Yesevi Kulliyesi

TOWARDS THE STUDY OF FORMS IN CENTRAL ASIAN ARCHITECTURE AT THE END OF THE FOURTEENTH CENTURY: THE MAUSOLEUM OF KHVĀJA AḤMAD YASAVĪ

By L. Iu. Man'kovskaia
Tashkent

Note. Dr. Man'kovskaia's article originally appeared in *Iskusstvo Zodchikh Uzbekistana*, I (1962), pp. 93–142, published by the Akademiia Nauk Uzbek. SSR, Institut Iskusstvoznaniia, Tashkent. The present paraphrase English translation is by Lisa Golombek, Royal Ontario Museum, Toronto, who has added certain supplementary notes and explanations to the apparatus criticus. These are marked by brackets, thus: [. . .]. All the photographs and drawings are, except as otherwise noted, by the authoress; the drawings in Figs. 1, 3, 6–7 and 9 have been redrawn by Carole Richards Gilbert of the West Asian Department, Royal Ontario Museum.

The shrine of Shaikh Aḥmad Yasavī in Turkestan has never been the subject of detailed architectural analysis.* It has often been mentioned in the work of Pugachenkova (in the nineteen-forties and fifties) and was analysed by Ratiia in 1950. Only a collective investigation, however, could deal with its complexity, and between 1951 and 1957, during the work of restoration, scientific investigations were carried out. B. N. Zasypkin directed the work between 1951 and 1954, which was continued through 1957 by the chief architect, B. G. Shvaibish.[1]

Foundations were put in under walls that had none, façades and domes were restored, stone panels and openings were reconstructed; two metres of deposit were removed. Although the investigations covered many aspects of the building, this article deals only with the architecture, based on studies done for its restoration.[2]

I. ARCHITECTURE AND CONSTRUCTION

Notwithstanding the compactness of this large building (in plan 65.50 m.×46.50 m.), its interior appears complex, filled by a multitude of forms and details (Fig. 1). This impression is reinforced by the richness of its tile decoration. However, the silhouette of the exterior makes an immediate and lasting impression: the laconic rectangular form of the building, crowned by an ensemble of domes and portal (Pl. I). One sees the ribbed dome of the mausoleum, followed by the huge cap of the *kazanlik* (2), resting on a square and an octagon, and finally the massive entrance portal (*pīshṭāq*) (1), rising over the roof some 20 m. The highest point (*pīshṭāq* and dome of *kazanlik*) is 37.50 m. from the original level of the ground.†

The interior unfolds along a central axis, on which are strung three units: (1) the ceremonial entrance portal (span of 18.20 m.); (2) the *kazanlik* with a dome of the same span; and, finally, (3) the mausoleum with its own small, colourful portal.

Although symmetrical along the central axis in the main, the interior is differentiated in particulars. On the exterior the east and west walls are identical except for a *miḥrāb* niche on the east.[3]

* The shrine is located inside the Khokand fortress in the village of Turkestan, the oasis town formerly known as Yasi, situated along the caravan route north of Tashkent near the Syr Darya in present Kazakhstan.

† The assignment of names to certain rooms of the complex by the author is based on nineteenth-century usage. Some of these names may indicate original functions, while others may be of later periods. The term *kazanlik* (Tk. "cauldron") makes reference to the large cast bronze cauldron ordered by Timur for the shrine, the inscriptions of which are discussed below in note 36. Before its removal to the State Hermitage Museum in Leningrad it stood in this room and was used for serving the ritual *'Āshūrā* dish celebrating the end of the religious festival of Muḥarram (the fast for the martyrdom of Ḥusayn). The term *ḥalīm* (*ḥalīm-khāna*) is the name of a Muḥarram ritual porridge. The term *aq-sarai* means "white house" and is difficult to explain in terms of possible function of the rooms so designated. Other names are explained in the text.

MADEN TETKİK VE ARAMA
SONDAJ ŞUBESİ
07 NİSAN 1987

Anadolu Türklüğünün dinî oluşumunda Haydarîlik, Vefâîlik, Yesevîlik gibi Kalenderî zümrelerin tesiri büyük olmuştur. Bu zümreler içinden çıkan Babaîlik, Abdâlân-ı Rum adıyla tanınan mensuplarıyla Türkmen zümreleri içinde büyük taraftar toplamış ve zamanla Bektaşîliği doğurmuştur.

Orta Asya Türk inanç ve geleneklerini yaşatan ve çeşitli adlar altında anılan zümreler Anadolu ve Rumeli'nin Türkleşmesinde ve İslâmlaşmasında, Osmanlı Devleti'nin kurulması ve gelişmesinde büyük hizmetler görmüşlerdir.

Osmanlı Devleti'ni kuranlar da başlangıçta bu zümrelerle iç içedir. Zamanla devletin sünnî karakteri kuvvetlenmiş, ana kitleden kopan veya şehirleşemeyen unsurlar başka tesirler de alarak marjinalleşmişlerdir. Osmanlı-Safevî mücadelesi bu ayrılmayı hızlandırmıştır.

ERDEM [HOCA AHMET YESEVÎ ÖZEL SAYISI]
cilt: 7/ sayı: 21 , Ankara- 1995, s. 865-875

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN
10 TEMMUZ 1996

YESEVÎ PORTRESİ

MÜBAHAT TÜRKER-KÜYEL*

Yesevî'yi Anma Günü'nde, konuşmamın başlığını, "Yesevî Portresi" olarak düşünüyorum; ve, kendime şu soruları soruyorum: 1. Acaba Yesevî portresini nereye asmalıyız? 2. Acaba, Yesevî'nin portresinde hangi çizgiler dikkatimizi çekmelidir?

Yesevî'nin portresini asacağımız yeri belirlemek için (1) "Bibliyografya" (2) "Karanlık Çağ Kavramı", (3) "İslâm Öncesi ve İslâmî Türk Kültürü", (4) "Türk Dili", (5) *İlim* ve *Yakîn* Kavramları", (6) "Münazara Türü" gibi noktaları referans sistemi olarak almak istiyorum; ve, herbir noktanın sonunda Ahmet Yesevî'nin yerini görmek istiyorum; bir sonuca varıyorum.

(1) *Bibliyografya*

Türk kültürüne ilişkin bibliyografya konusu, ancak, Türklerin çok hareketli bir kavim olmaları ve Türkolojinin genç bir bilim dalı olduğu vâkıasına bağlı olarak anlaşılabilir.

Türkler, çok hareketli ve yeryüzünde dal budak salmış bir kavim olarak, bütün ılıman kuşak kültürleriyle, Çin, Hind, İran, Mezopotamya, Bizans, Kuzey Afrika ve Batı kültürleriyle, temas etmişlerdir. Tarihçiler, bu yüzden, 'Dünya tarihini incelemek demek, Türk tarihini incelemek anlamına gelir; Türk tarihini dikkate almaksızın, Dünya tarihini anlamak mümkün değildir' derler; ve, Türklerin bu harikulâde maceralarını, onların 'hikmet' anlayışına bağlarlar[1].

Diğer taraftan, 'Türkoloji', 'Türkiyat', 'Türk Dünyası Bilgisi', 'Türk Dünyası Bilimi' gibi çeşitli adlarla anılan ve Türklere ilişkin incelemelere yönelmiş geniş bir bilgi alanı olan[2] bilim dalının yaşı ise, bilindiği üzere. Eğer, Radloff'un araştırmalarını başlangıç olarak alacak olursak, yaklaşık, 150 yıllıktır[3]. 150 yıl içerisinde, Türkolojide, pekçok şey başarılmıştır. Ama, pek çok şey de, daha henüz yapılamamıştır. Doldurulacak boşluklar, giderile-

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Felsefe Bölümü.

[1] Jean Paul Roux, *Histoire des Turcs*, 1984, Arthème Fayard, Paris, s. 11, 13.

[2] Hasan Eren, "Yazı Reformları Karşısında", *Türk Dili*, Şubat 1993, 494, s. 81-82.

[3] Ahmet Temir, *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri*, 1991, TDK., Ankara.

EROEM [Hoca Ahmet Yesevî Özel Sayısı]
cilt: 7/sayı: 21 , Ankara - 1995, s. 975-979

10 TEMMUZ 1996
MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

HAZRET-İ TÜRKİSTAN HOCA AHMED YESEVÎ VE TÜRBESİ

OKTAY ASLANAPA*

Ahmed Yesevî, XI. yüzyılın son yarısında Batı Türkistan'da Tarem Irmağı'na dökülen Şâyâr Nehri'nin Karasu kolu üzerindeki Sayram kasabasında dünyaya gelmiştir. İstfîcâp veya Akşehir adıyla da anılan Türk ordu şehri Sayram eskiden beri önemli bir yerleşme merkezi idi. Babası Şeyh İbrahim tanınmış bir şahsiyet olup, Hz. Ali ahfadından geldiği kabul edilirdi. Babasının türbesini, "Hikmet"lerinden birinde Aktürbet şeklinde adlandırır. Önce annesini sonra babasını kaybeden yedi yaşındaki Ahmed, ablasının bakımı ve vesayeti altında kaldı. Bir müddet sonra ablası onu da yanına alarak Oğuz Han menkibesinde Payitaht olarak gösterilen önemli bir merkez Yesi şehrine yerleşti. Burada o zaman Arslan Baba veya Arslan Bâb adında bir Türk Şeyhinin temsil edip yaydığı bir tasavvuf ananesi vardı.

İlk tahsiline Yesi'de başlayan Ahmed, küçük yaşta beklenmeyen fevkaladelikler göstermesi ile çevresinin dikkatini çekiyordu. Arslan Baba'ya intisab ederek bu büyük mürşidden feyz alan Ahmed, onun vefatından sonra o zamanın önemli kültür merkezi Buhara'ya göç etmiştir. Buhara o zaman Selçukluları matbu olarak tanıyan Karahanlıların idaresi altında bulunuyordu. Narşahin'in ve vakıf kayıtlarının anlattığı abidelerden Ulug Cami, Ulug Minare ile nice ribat, medrese, hastahaneler, köprüler, Şemsabad Sarayı'nda korug denilen bahçelerle çok mamur bir şehirdi. Aynı zamanda İslâm Sünnî ulemasının merkezi idi. Türkistan ve diğer ülkelerden gelen talebeler Buhara medreselerinde çeşitli İslamî ilimler tahsil ediyorlardı. Uzun yıllar burada olgunlaşan Ahmed Yesevî Türkistan'a (Yesi'ye) döndüğü zaman çoktan ermiş yaşlı bir "Eren"di ve vefat tarihi H. 562 (1166)'ya kadar burada irşada devam etti. Bu sıralarda Türkistan'da, Yedi-Su havalisinde kuvvetli bir İslâmiyet cereyanı vardı ve medreselerle birlikte kurulan tekkeler yaygın bir tasavvuf akımının merkezleri idi. Bu yıllarda Maverâünnehr'i idaresi altında birleştiren Sultan Sencer'in ölümü ile H. 552 (1157) Harzemşahlar kuvvetli bir İslâm devleti haline gel-

* Prof. Dr., Atatürk Kültür Merkezi Türk Sanatı Bilim ve Uygulama Kolu Başkanı.

02 MART 1993 Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

MADDE YAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DÖKÜMAN

بیتیکجی 33 bitikçi «yazar»
قبوغ 33 ḳapuġ «kapı»
نایوندین 33 ne yöndin «niçin, neden»
اوچاکو 34 üçegü «üçlü, üç kişi olarak, üçü bir arada»
اوکوش 35 öküş «çok»
تیکما 42 tigme «bütün, herkes»
تیکی 42 tigi «dek, -e kadar, gibi,
اونکین 42 öñgin «başka, diğer, öteki»

Mühim miktarda muhtelif sinonimler (müteradif kelimeler) tipi قوی ḳoy ve قویون ḳoyun «koyun».

İstanbul Yazması: اوکوشعذرلار قولدی öküş ‹özrler ḳoldı

97 قراوش ḳaravaş «kul kadın, cariye»; 93
اغیر بهالار بیرب ağır bahâlar birip «çok pahalı ödeyip»; 354
قتینیغا کیردی ḳatınġa kirdi «o onun huzuruna girdi»; 354
مینی ایشکان قذغورتور mini iñgen ḳadġurtur «beni çok kızdırıyor». v.s.

Yukarıda ifade edilenlerden de görüldüğü gibi, Türk Dili ve Edebiyatının mükemmel eseri «Nehcü'l-Feradis» in bir çok yaşayan türk dillerinin tarihini incelemek için çok büyük ehemmiyeti vardır. Bu sebeple onun incelenmesinin devamı şarttır.

0.734
Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, c. 22, 1974-1976 İstanbul
5143/22

YESEVÎ'NİN FAKR-NÂME'Sİ

Kemal Eraslan

GİRİŞ

Yayınlamış olduğumuz *Fakr-nâme* mukaddimesi veya risalesi, *Dîvân-i Hikmet*'in Taşkend ve bazı Kazan baskılarında yer almaktadır (bk. *Ḥikmet-i ḥażret-i sulṭānu'l-ʿārifīn Ḫᵛāce Aḥmed b. İbrāhīm b. Maḥmūd b. İftiḫār-i Yesevī**, Taşkend 1312, s. 2-15; *Dîvān-i Ḥikmet-i sulṭānu'l-ʿārifīn Ḫᵛāce Aḥmed b. İbrāhīm b. Maḥmūd İftiḫār-i Yesevī*, (Üçüncü mertebe), Kazan 1311/1896, s. 3-17; *Dîvān-i Ḥikmet, Ġavṣu'l-vāṣılīn sulṭānu'l-ʿārifīn Ḫᵛāce Aḥmed-i Yesevī Ḥikmetleri*, Kazan 1901, s. 121-129). *Fakr-nâme* müstakil bir risaleden ziyade *Dîvân-i Hikmet*'in mensur bir mukaddimesi durumunda olup «*Ammā bilgil kim bu risāle-i ḳuṭbu'l-aḳṭāb ve server-i meşāyiḫ sulṭānu'l-evliyā ve burhānu'l-etḳiyā ferzend-i ḥᵛān-i Ḥażret-i sulṭānu'l-enbiyā ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḥażret-i sulṭān Ḫᵛāce Aḥmed-i Yesevī andaġ aytıpdurlar kim...*» sözleri ile başlamaktadır. 1901 tarihli Kazan baskısında ise *Fakr-nâme* «*Hezihi risāle-i Ḫᵛāce Aḥmed-i Yesevī raḥmetu'llāhi taʿālā ʿaleyhi*» başlığını taşımaktadır (bk. s. 121).

Fakr-nâme'nin gördüğümüz *Dîvân-i Hikmet* yazmalarının hiçbirinde yer almayışı (bilinen yazmalar için bk. F. Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar* (İkinci basım), Ankara 1966, s. 102, not: 4) bu mukaddime veya risalenin Yesevî tarafından kaleme alınmadığını, daha sonra *Dîvân-i Hikmet*'i tertip edenler tarafından yazılıp baskıya dahil edildiğini göstermektedir. F. Köprülü, süluk âdâbına âit bu risalenin, Hazînî'nin *Cevâhirü'l-ebrār min emvāci'l-biḥār* (yegâne yazması için bk. İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe yazmalar, no : 3893) adlı eserinden çıkarıldığını ileri sürmektedir (bk. aynı eser, s. 103, not : 5). Yaptığımız karşılaştırmada *Fakr-nâme*'nin adı geçen eserle muhteva yönünden benzerlik gösterdiğini, ancak tertip yönünden tamamen ayrıldığını tesbit ettik (Hazînî'nin eseri hakkında fazla bilgi için bk. F. Köprülü, aynı eser, umumî indeks, s. 322-323). Esasen aynı duruma *Dîvân-i Hikmet*'te de rastlamaktayız. Gerek yazma, gerekse basma *Dîvân-i Hikmet* nüshalarında yer alan hikmetlerin bir kısmının Yesevî'ye âit

* İftiḫār'dan önceki b. fazla olmalıdır.

Yesevîyye
- Ahmed Yesevî

Popüler tasavvufun öncüsü: Ahmed-i Yesevi ve Hikmetleri (XII. yüzyıl)

I. Ahmed-i Yesevi ve Yesevilik

Ahmet Yaşar Ocak

Türkiye Diyanet Vakfı
Kütüphanesi
İslâm Araştırmaları Merkezi

MADDE VE MANEVİYATLARIN
SONRA İADE EDİLMEMİŞTİR

TÜRK halk sufilik geleneğinin bize intikal eden kaynaklarında, bu geleneğin kronolojik ve coğrafi evrelerini birlikte yansıtan ve her biri görece farklı tasavvuf anlayışının da temsilcileri olan üç evliya zümresinden bahsedilir: Türkistan Erenleri, Horasan Erenleri ve Rum Erenleri. Bunların ilki, bugüne kadar bildiklerimize göre Türk tarihindeki en eski sufilik geleneğini temsil eder. İşte Ahmed-i Yesevi bu geleneğin kurucusu sayılmış olup bu yüzden ona kaynaklarda "Pir-i Türkistan" denir.

İttihat ve Terakki dönemi ile başlayan Türkçülük siyaseti çerçevesinde "İslam'ın Türklere mahsus biçimi"ni araştırmaya yönelik olarak Ahmed-i Yesevi'yi bilimsel monografi boyutunda ilk ele alan ve tanıtanın Fuad Köprülü (Köprülüzade Mehmed Fuad) olduğu malumdur. O, genç yaşta yazdığı *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* isimli ünlü kitabının ilk kısmını ona ayırmıştır (Köprülü 2003: 43-134).[1] Onun bu eseriyle, Bektaşiler hariç, Batı Türkleri sahasındaki tasavvuf çevrelerinde dahi daha önce pek bilinip tanınmayan Ahmed-i Yesevi, bilim çevrelerinde tanınmaya başlamış, sonraki tasavvuf tarihi araştırmalarında bu kitap temel referans kaynağı olmuştur. Doğrusunu söylemek gerekirse, Ahmed-i Yesevi ve onun kurduğu Yesevilik tarikatı hakkında, Türkçe *İslâm Ansiklopedisi*'nde yine bizzat F. Köprülü'nün yazdığı "Ahmed Yesevi" maddesinden sonra (1940: I/210-215), birkaç istisna ile, Türkiye'de bugüne kadar ciddi bir katkı ortaya konulmamıştır.[2] A. Zeki Velidi Togan'ın *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*'na yazdığı makalesiyle (1953: 523-530), 1977'den itibaren, Kemal Eraslan'ın gerek Ahmed-i Yesevi'nin *Dîvân-ı Hikmet* (1991) ve *Fakrnâme* (1977) isimli eserlerinin, gerekse önemli bir Yesevi metni olan *Nesebname*'nin (1996) metin neşirleri bu istisnalardandır.[3] Buna karşılık bazı Türki Cumhuriyetlerde Ahmed-i Yesevi ve Yesevilik tarikatı konusunda yazılanlar, mesela edebî şahsiyeti ve tesirleri gibi teferruatla alakalı birtakım konularda, dikkate değer katkılar getirmiştir. Meselenin bu cephesi bizim konumuzun dışında kalmaktadır. Konumuzla, yani Ahmed-i Yesevi'nin ve tarikatının dinî ve tasavvufî kimliği ve Türk tasavvuf tarihindeki yeri konusuyla ilgili olarak, asıl Devin DeWeese'nin çalışmalarından söz etmek gerekir. Orta Asya'da İslam'ın yayılışı konusunda tanınmış bir uzman ve bu konuda önemli bir kitabın da (DeWeese 1994) yazarı olan DeWeese'nin 1990'lı ve sonraki yıllarda Yeseviliğin değişik problemlerine ilişkin olarak yayımladığı makaleler, yeni yaklaşım ve perspektiflere yöneliyor görünmektedir.[4] Konumuzla ilgili literatür hakkında bu kısa bakıştan sonra Ahmed-i Yesevi'nin ve tarikatının dinî ve tasavvufi kimliği meselesini tartışmaya geçebiliriz.

[1] Köprülüzade'nin bu kitabının, o zamanların Şarkiyat çevrelerinde nasıl geniş bir müspet yankı uyandırdığını görmek için, *Revue du monde musulman*, *Journal des savants*, *Orientalistische Literaturzeitung*, *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* gibi tanınmış dergilerin 1921-1926 yıllarına ait sayılarındaki tanıtma ve eleştiri yazılarına bakılabilir.

[2] 1990'da Sovyet Rusya'nın dağılmasıyla birlikte, Türkiye'nin Orta Asya Türki Cumhuriyetleri ile romantik ve nostaljik bir hava içinde başlayan ilişkileri çerçevesinde, buradaki İslam, dolayısıyla tasavvuf kültürü gündeme gelince, Ahmed-i Yesevi ve Yesevilik yeniden merak konusu oldu ve 1991 yılı, Kültür Bakanlığı'nca Ahmed-i Yesevi Yılı ilan edildi. Bu, Türkiye'de ve Kazakistan'da Ahmed-i Yesevi ile ilgili birkaç uluslararası ve ulusal toplantıya öncülük etti. Ayrıca 1991 ve müteakip yıllarda çeşitli popüler ve bilimsel dergilerde çok sayıda makale yayımlandı. Daha çok apolojetik ve milliyetçi-muhafazakâr bakış açılarıyla cereyan eden ve katılımcıların genellikle konunun doğrudan uzmanı olmadığı bu toplantılarda sunulan bildirilerde veya dergilerdeki yazılarda, abartılı iddialar altında, spekülasyonlarla çevrelenen Ahmed-i Yesevi ve Yesevilik, olabildiğince yüceltildi. Türklerin Müslümanlığı neredeyse bütünüyle Ahmed-i Yesevi ve Yesevilikle izaha çalışıldı. Sadece Köprülü'nün kitabıyla, Divan-ı Hikmet'ten alınan metinlere dayandırılan bu bildirilerin ve yazıların büyük çoğunluğu, Ahmed-i Yesevi ve Yeseviliğin, "Türklerin millî birlik ve beraberliğini sağlayan, sağlam Sünni inancını sergileyen en büyük olgu" olduğunu ispata yönelik, ama bilimsel olarak hiçbir meseleyi tartışmayan, konuya yenilik getirmeyen bir apoloji edebiyatı olmaktan öteye gitmez.

[3] Bu çok faydalı çalışmaların sahibi Kemal Eraslan da, yayımladığı ilk iki metnin tam olarak Ahmed-i Yesevi'ye aidiyeti konusunda şüphesini, hatta *Fakrname*'nin onun kaleminden çıkmadığına dair kesin görüşünü belirtmekle beraber, gerek bu metinlere yazdığı giriş yazılarında, gerekse *DİA*'daki "Ahmed-i Yesevi" maddesinde (1990: 2/159-161), Köprülü'nün *İA*'daki görüşlerini söz konusu yapmadan, Ahmed-i Yesevi'yi tamamen *İlk Mutasavvıflar*'daki görüşleri doğrultusunda değerlendirmiştir. Ahmed-i Yesevi'nin soyunu Hz. Ali'ye bağlayıp Yesevi'nin neslinden gelen bazı şeyleri de bahis konusu eden sonraki bir Yesevi kaynağı *Nesebname* hakkında yeni bir inceleme ve metin neşri Szuppe ve Muminov (2002: 1-36) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu neşrin sahipleri Kemal Eraslan'ın kendilerininkinden altı yıl önce yayımlanan çok yararlı çalışmasını görmemişlerdir. Eraslan'ınkinden başka bir tane daha *Divan-ı Hikmet* metin neşri vardır, bk. Bice 1993.

[4] Bu konuda Köprülü'den sonra ilk defa DeWeese'nin, Köprülü'nün de eserini yazarken görmediği, görmesi de mümkün olmayan bazı yeni kaynaklara dayalı olarak Indiana Üniversitesi'nde yayımlamak üzere olduğu Ahmed-i Yesevi ve Yeseviliğe dair monografisinin yeni görüşler ortaya koyacağı bekleniyor. Bu çalışma yayımlandıktan sonra Ahmed-i Yesevi ve Yesevilik ve bu arada Köprülü'nün Türk tasavvuf tarihine yaklaşımını temel alanların görüşleri herhâlde yeniden tartışılmaya başlanacaktır. Mamafih DeWeese, konu hakkındaki bazı ön değerlendirmelerini ve daha evvel şu makalelerinde ortaya koymuştur: DeWeese 1996a 180-207; 1996b: 173-188; 1999: 387-414; 2000: 245-295.

07 AĞU 2007

204-210 Türk Edebiyatı Tarihi, c. 1, İstanbul 2006 (İSAM DEP. 144878)

Kaynakça

Ahmed-i Yesevi: Hayatı, Eserleri, Tesirleri (1996), (hzl. M.Şeker ve N.Yılmaz), İstanbul: Seha Neşriyat. (Bu kitap Özbekçe'ye çevrilerek 2001 Yılında Taşkent'te yayımlanmıştır).

Atatürk Kültür Merkezi Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri (1993), Türk Dili, S. 504.

Bice, Hayati (1993), *Hoca Ahmed Yesevî, Dîvân-ı Hikmet*, Ankara: TDV Yay.

DeWeese, Devin (1994), *Islamization and Native Religion in the Golden Horde: Baba Tükles and Conversion to Islam in Historical and Epic Tradition*, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.

DeWeese, Devin (1996a), "The Mashâ'ikh-i Turk and the Khojagân: Rethinking the links between the Yasavî and Naqshbandî Sufi Traditions", *Journal of Islamic Studies*, 7/2 : 180-207.

DeWeese, Devin (1996b), "Yasawî Shayks in the Timurid Era: Notes on the social and political role of communal sufi affiliations in the 14th and 15th centuries", *Oriente Moderno*, XV (LXXVI)/2: 173-188.

DeWeese, Devin (1999), "The Yasawî order and Persian hagiography in seventeenth century Central Asia", *The Heritage of Sufism, III: Late Classical Persianate Sufism (1501-1750). The Safavid and Moghal Period*, (ed. Lewisohn, Leonard and David Morgan), Oxford: 387-414.

DeWeese, Devin (2000), "Sacred history for a Central Asian town. Saints, Shrines and Legends of Origin in History of Sayram, 18th-19th Centuries", *Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée*, LXXXIX-XC : 245-295.

Eraslan, Kemal (1990), "Ahmed-i Yesevî", *DİA*, 2: 159-161.

Eraslan, Kemal (1977), "Yesevî'nin Fakr-nâme'si", *TDED*, XVIII: 45-120.

Eraslan, Kemal (1991), *Ahmed-i Yesevî, Dîvân-ı Hikmet*, Seçmeler, Ankara: KB Yay.

Eraslan, Kemal (1996), *Mevlânâ Safiyyü'd-Dîn, Nesebnâme Tercümesi*, (çev. Kemal Eraslan), İstanbul: Yesevî Yay.

Köprülü, M. Fuad (1940), "Ahmed Yesevî", *İA*, I: 210-215.

Köprülü, M. Fuad (2003), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Akçağ Yay.

Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri (26-27 Eylül 1991), Ankara: KB Yay.

Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevî Sempozyumu Bildirileri (26-29 Mayıs 1993), Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Ocak, A.Yaşar (2005), "The Wafâiyya during and after the Anatolian Seljukids: A new approach to the history of Anatolian popular sufism", *Mesogeios*, (baskıda).

Szuppe, Mariave Ashirbek Muminov (2002), "Un document généalogique (nasab-nâma) d'une famille de Hwaja Yasawi dans le khanat de Kokand (XIXe s.)", *Eurasian Studies*, I/ 1, 1-36

Togan, Zeki Velidî (1953), "Yesevîliğe Dair Bazı Yeni Malûmat", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı (Mélanges Fuad Köprülü)*, İstanbul: Osman Yalçın Mtb., s. 523-529.

Yesevîlik Bilgisi (Ahmed-i Yesevî ile ilgili daha önce yayımlanmış bildiri ve makaleler antolojisi) (2000), (hzl. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı), Ankara: MEB Yay.

-Divan-ı Hikmet
-Ahmed Yesevi

07 AĞU 2007

Türkiye Diyanet Vakfı ... Kütüphanesi İslam Araştırmaları Merkezi

MADDE ... SONRA ...

2. "Divan-ı Hikmet" ve etkileri

Bahar Akarpınar

AHMED-İ YESEVİ'NİN (12. yy) *Divan-ı Hikmet*'i, Türk kültürünün Orta Asya sahasında İslam'ın kabulüyle başlayan bir değişim ve yeniden yapılanma sürecinin ilk ürünlerindendir. Sahanın genişliği, farklı sosyo-kültürel çevrelerin karmaşık ilişki ve etkileşimleri, sözlü kültür aktarımının öncelikli olması nedeniyle, dönemle ilgili yazılı belge ve kaynakların yetersizliği gibi etkenler, sürecin ilk devirleri hakkında kesin bilgilere ulaşılmasını engellemiştir. Bilgi yetersizliği, *Divan-ı Hikmet* incelemelerinde de farklı bakış açılarının ve kimi zaman birbiriyle çelişen değerlendirmelerin belirmesine sebep olmuştur.

İslam kültürü etkisi altında gelişmeye başlayan Türk edebiyatının yazılı kültür ortamında üretilen ilk metinleri olarak *Kutadgu Bilig*, Divanü *Atebetü'l-Hakayık*, *Lügâti't-Türk* ile birlikte, sözlü kültür ortamında üretilip daha sonra yazıya aktarıldığı genel bir kanı olarak yerleşen *Divan-ı Hikmet*, Müslüman Türk topluluklarında ve devletlerinde şekillenen edebiyatlar için ortak temel kaynaklardır. Bir sözlük olarak *Divanü Lügâti't-Türk* hariç, diğerlerinin dinî-tasavvufi-ahlaki içerikleri dikkate alınırsa, ortak amaçlarla üretildikleri ve ortak işlevleri üstlendikleri görülür. Aralarındaki fark, ilk ikisinin dil, üslup ve şekil bakımından kent kültüründe gelişen ve kitabi İslam anlayışına sahip çevrelere; diğerinin, eski Türk inancı, Budizm ve Manihaizm geleneklerini sürdüren, İslam'ın iman ve akide inceliklerini henüz tam anlamıyla bilmeyen, yarı yerleşik Türk topluluklarına hitap etmeleridir. Eserlerin tamamı İslam ruhuna uygun ideal insan ve ideal toplum tipini oluşturma niyetiyle üretilen eğitici metinlerdir.

"Hikmetler Mecmuası" tanımıyla anılan Divan-ı Hikmet, XII. yüzyılda yaşayan Ahmed-i Yesevi (Ahmet Yesevi) ve yüzyıllar içinde Yesevi dervişleri tarafından söylenen, yazılan hikmetlerin bir araya getirildiği eserdir. Çeşitli yazma ve basma nüshalarda *Kul Hoca Ahmet*, *Kul Ahmet*, *Miskin Ahmet*, *Hace Ahmet Yesevi* mahlaslı hikmetlerin Ahmet Yesevi'ye ait olduğu kabul edilmiştir.

211-217

(İstanbul: 168878)

OAKA : Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları
Cilt:2, Sayı: 3, ss. 168-202, 2007© , Ankara

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN
02916
02 OCAK 2008
Türkiye Diyanet Vakfı Yazma Eserler Kütüphanesi

TÜRKMENİSTAN MİLLİ ELYAZMA ESERLER ENSTİTÜSÜ'NDE BULUNAN HOCA AHMED YESEVÎ, ALİ ŞİR NEVAÎ VE FUZULÎ'YE AİT ELYAZMA ESERLERİN TAVSİFİ

Şadi AYDIN*
Ahmet ATA*

ÖZET

Orta Asya, elyazma eserler bakımından çok zengin bir bölgedir. Türkmenistan sahası ise bu bölgenin en önemli yerlerinden birini oluşturmaktadır. Özellikle Selçuklular ve Harzemşahlar devrinde Merv'de ve Köhneürgenç'te çok büyük kütüphaneler kurulmuştur. Fakat Türkmenistan'ın bu zengin kültür mirasının düşmanları da çok olmuştur. Başta Moğol istilası ile bir kısmı yok olan bu zengin edebi mirasın belli bir kısmı da başka devletler tarafından, çeşitli sebeplerle alınıp Türkmenistan dışına çıkarılmıştır. Bugün Türkmen elyazma eserlerine dünyanın pek çok devletinin kütüphanelerinde ve müzelerinde rastlamak mümkündür. Çalışmada, Türkmenistan sahasına ait el yazma eserlerine genel bir bakış yaptıktan sonra buradaki el yazma eserler konusunda yapılan çalışmaları zikrederek, Türkmenistan Milli El Yazma Eserler Enstitüsü'nde bulunan Hoca Ahmed Yesevî, Ali Şir Nevaî ve Fuzulî'ye ait eserlerin nüshalarının tavsifleri bilim alemine sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Türkmenistan, Elyazma, Ahmed Yesevî, Fuzulî, Nevaî.*

GİRİŞ

Arap yazısı Orta Asya'da 20. yüzyılın başlarına kadar kullanıldı. İslam dininin kabul edildiği yerlerde pek çok cami, medrese, kütüphane kurulmuş ve yazılı edebiyat gelişmiştir. Özellikle, Selçuklular ve Harzemşahlar devrinde Merv'de ve Köhneürgenç'te çok büyük kütüphaneler kurulmuştur. Selçuklular devrindeki Merv kütüphaneleri hakkında ünlü Arap coğrafyacısı Yakut ibn Abdullah er-Rumi el-

* Dr., Allame Tabatabai Üniversitesi, Fars Edebiyatı ve Yabancı Diller Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Görevlisi.
* Uluslararası Kırgızistan Atatürk Alatoo Üniversitesi, Türkoloji Bölümü Öğretim Görevlisi

Hemavi şunları aktarmaktadır: "Ben Merv'den 616 (1219) yılında döndüm. O zaman Merv çok iyi durumdaydı. Merv'de o zaman Hanefi ve Şafi camiileri vardı. Onları bir avlu birleştiriyordu. Ben orada üç yılımı geçirdim. Bu esnada, sinekten başka halka zarar veren hiçbir şey görmedim. Eğer Moğolların baskısından dolayı bu devlet yıkılmasaydı, ben oradan geri dönmez, hep orada kalırdım. Ben oradan döndüğümde orada on tane vakıf kütüphanesi vardı. Bütün dünyayı gezdim, fakat böyle zengin kütüphaneler görmedim. Bu kütüphanelerin ikisini camiiye bağışlayan adama Aziz ed-din Ebu Bekir Atik ez-Zincani ya da sadece Atik ibn Ebu Bekir deniliyor. Bu adam Sultan Sencer'in yanında yüksek mertebeli bir zattı. Önceleri Merv pazarında meyve ve kokulu otlar satıyordu. Onun kütüphanesinde 12000 kadar kitap vardı. Diğerine Kemaliye deniliyor. Onun bu adı nereden aldığını bilmiyorum. Merv'de Şeref el- Mülk Mustafa Ebu Seyid Muhammed ibn Mansur'un medresesi ve onun kütüphanesi de var. Bu Mustafa 494 (1100) yılında öldü. Kendisi de Hanefi mezhebindendi. Nizamü'l-Mülk el-Hasan ibn İshak'ın medresesi ve kütüphanesi de vardı. Bunlardan başka iki medrese daha vardı."[1]

Orta Çağda Köhneürgenç'in kütüphaneleri de aynen Merv'deki gibi zengindir. Fakat bu zengin kültürel miras Moğol orduları tarafından yok edildi. Ondan sonraki devirlerde de yirminci yüzyılın ortalarına kadar eski elyazma kitapların düşmanı az olmamıştır.[2] Bu zengin edebi mirasın bir kısmı çeşitli sebeplerle komşu devletlere götürülmüştür. Bugün Türkmen elyazma eserlerine Afganistan, Özbekistan, İran, Tacikistan, Azerbaycan, Pakistan, Hindistan, Tataristan, Başkurdistan ve Rusya gibi devletlerin elyazma kütüphanelerinde rastlamak mümkündür. Bunların yanında Avrupalı alimlerin ve seyyahların eliyle 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında Türkmen elyazma eserleri Polonya, Macaristan, İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya, Avusturya gibi devletlere de götürülmüştür. Bundan dolayı Paris Milli Kütüphanesinde, Londra British Museum'da ve dünyanın pek çok kütüphanesinde Türkmen elyazma kitaplarını bulmak mümkündür.[3]

Tarihçi H. B. Halimov "Türkmen Kültür Tarihinde Elyazma Kitaplar" adındaki tezinde, Rus ve Avrupa alimlerinin Orta Asya' da elyazma kitapları aramaları hakkında "Rus ve Batı Avrupalı alimlerin Özbekistan'daki elyazmalar hakkında araştırmaları verimli oldu. Onların Hive'den, Buhara'dan ve belli bir derecede Semerkant'tan ele geçirdikleri elyazmaları arasında 18. ve 19. yüzyıllardaki Türkmen elyazmalarının veya Ürgenc'in ve Merv'in eski kütüphanelerindeki elyazmalarının bulunması muhtemeldir" ifadelerini kullanmaktadır.[4]

Elyazma nüshaların kasten alınıp götürülmesi, 20. yüzyılın otuzuncu yıllarına kadar devamlı yapılmıştır. Sadece 1915 yılının başlarında ve sonlarına doğru, Rusya

1 El-Hemavi, *Yakut Ibn Abdullah Er-Rumi*, Materiali Po İstorii Turkmen İ Turkmenii, (Moskova-Leningrad: Izd-vo AN SSSR), s. 434
2 Almaz Yazberdiyev, *Eski Merv ve Kütüphaneleri*, (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998), s. 3.
3 A. Memmetcumayev & G. Guzucıyeva, *Türki Dilli Golyazmaların Tesviri (Türkçe Elyazma Eserlerin Tavsifi)*, (Aşgabat: TMGİ Yayınları, 1997), s. 7-19.
4 N. B. Halimov, *Rukopisnaya Kniga v İstorii Kulturi Turkmen (Elyazma Eserlerin Türkmen Kültür Tarihindeki Yeri)*, (Aşgabat: İlim, 1991), s. 8.

Zamâne

127. mecaz boldı dostluk hakikat kanı
128. minger dostta biri bulunmaz köni
129. öküşrek kişining içi gadr erür
130. köni dostung erse taşı, bil munı

Mecâz oldu dostluk, hakikat hani?
Bin dosttan biri, bulunmaz doğru.
Pek çok kişi içten vefâsız olur,
Doğru dostun olsa, dıştan, bil bunu.

.....

139. ajun toldı udvan vefa cevr bile
140. kanı bir vefalıg bar erse tile
141. sen artak sen anın ajun artadı
142. nelük bu ajunka kılur sen gile

Dünya doldu düşmanlık, cefâ, cevr ile,
Hani bir vefâlı? Var ise dile.
Sen bozuksun; ondan dünya bozuldu.
Niçin sitem kılarsın bu âleme?

143. garib erdi islam garib boldı baz
144. ibadet riya boldı abid mecaz
145. harabat oramı bolup abadan
146. harab boldı mescidi budun bi-nemaz

Garip idi İslâm, garip oldu yine,
İbâdet riyâ oldu, kullar mecâz.
Meyhâne çevresi oldu mâmûre,
Harap oldu mescit, millet beynamaz.

147. amel koddı alim ve zahid vera
148. arif raks çıkarıp iter hoş sena
149. bidat'ın yıgıglı kişi kalmadı
150. anın künde arta turur bida

Ameli bıraktı âlim, takvâyı zâhit,
Ârif raks çıkarıp hoş semâ eder.
Bid'ati men eden kişi kalmadı,
Ondan her gün artıp durur bu bid'at.

151. kanı emr-ü ma'ruf kılur, edgü er
152. kanı kendü edgü kişi turgu yir
153. yirer sen zamanangnı, halkın kodup
154. zamanangnı yirme kişisini yir

Hani emr-i mâruf kılan iyi er?
Hani iyi kişinin duracağı yer?
Yererssin zamâneyi, halkı koyup,
Zamâneyi yerme, insanını yer.

.....

163. uvut yitti yindip bulunmaz yıdı
164. halal yigli kanı, körünmez bodı
165. halal kendü kayda bu kün, kanı kim
166. haramnı yiyürde haram tip yidi

Utanç gitti, aransa bulunmaz kokusu;
Helâl yiyen hani, görünmez izi.
Helâlin kendi nerde bugün, hani?
Kim haram yerken, haram diye yedi?

167. budun mallıg erke urup yüzlerin
168. tözü kul kılurlar azad özlerin
169. kim ol malsız erse ol erni körüp
170. yüz evrüp keçerler yumup közlerin

Millet zenginlere dönüp yüzünü,
Hepsi köleleştirir âzat özünü.
Nerede bir yoksul görse birisi,
Yüz çevirip geçer yumup gözünü.

171. aya malka suk er, yakin bil, bu mal
172. bu kün kadgu sakınç, yarın yük vebal
173. haram erse malıng azab ol songı
174. hisab ol eger bolsa malıng halal

Ey haris kimse! İyi bil ki bu mal
Bugün kaygu endişe, yarın yük vebâl.
Haram ise malın azaptır sonu;
Hesap var, eğer olsa malın helâl.

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN
02 ARALIK 1995

AZERBAYCAN TÜRK EDEBİYATI. I.
Ankara - 1993, s. 119-131. DN: 25729-1
- Ahmed Yesevi
- Divân-ı Hikmet

Hoca Ahmed Yesevî ve Dîvân-ı Hikmet

Ahmet Yesevî'nin şiirlerine "hikmet", şiirlerinin toplandığı kitaba da Dîvân-ı Hikmet adı verilir. Ahmed Yesevî'nin şiirlerini Karahanlı Türkçesiyle yazdığı muhakkaktır. Fakat Yesevî'nin hikmetlerini toplayan yazmaların hepsi de çok sonraki asırlarda istinsah edildiği için dil bakımından Karahanlı devri Türkçesine tam olarak uymazlar. Bu şiirlerde değişik saha ve devirlere ait dil hususiyetleri hep birlikte görülür. Ayrıca Dîvân-ı Hikmet'te şiirlerin hepsi de Ahmed Yesevî'ye ait değildir. Halifeleri tarafından yazılmış pek çok şiir ona mal edilmiştir. Ruh, edâ ve şekil bakımından bu şiirlerin hepsi birbirine benzediğinden hagilerinin Ahmed Yesevî'ye ait olduğunu ayırabilmek de çok güçtür. Bütün bu sonraki tesir ve karışmalara rağmen hikmetleri dil bakımından değilse bile edebî bakımdan Karahanlı devrine ve 12. yüzyıla ait kabul etmek gerekir.

Ahmed Yesevî, 11. yüzyılın sonlarında Batı Türkistan'ın Sayram (İsficab) kasabasında doğdu. Babası kerâmetleriyle tanınmış Şeyh İbrahim, annesi Mûsâ Şeyh'in kızı Ayşe Hatun'dur. Mûsâ Şeyh, İbrahim'in halifelerindendi. Ahmed Yesevî, önce annesini, 7 yaşında iken de babasını kaybeder. Ablası Gevher Şehnaz'la birlikte Yesi'ye göçerler ve Ahmed Yesevî Arslan Baba'ya intisap eder. Bir yıl içinde Arslan Baba da vefat edince Ahmed Yesevî Buhara'ya giderek Şeyh Yûsuf-ı Hemedânî'ye intisap eder. Hoca Ahmed Yesevî uzun süre şeyhinin irşatlarından faydalanmış ve onun üçüncü halifesi olmuştur. Şeyh Yûsuf-ı Hemedânî 1140'ta ölünce sırasıyla birinci ve ikinci halife onun yerini almış, nihayet 1160'ta Ahmed Yesevî irşat postuna oturmuştur. Bir müddet sonra bu makamı dördüncü halifeye terkeden Hoca Ahmed Yesevî, Yesi'ye dönerek irşatlarına orada devam etmiş ve 1160 yılında ölmüştür. Vefatından sonra halifeleri tarafından irşatları devam ettirilmiştir. Bilhassa üçüncü halifesi Süleyman Hakîm Ata, Ahmed Yesevî gibi hikmetler söylemesiyle tanınmış ve kerâmetleriyle Türkistan halkı tarafından çok benimsenmiştir.

Ahmed Yesevî'nin nesli, kızı Gevher Şehnaz vasıtasıyla devam etmiş, birçok kimse, meselâ Evliyâ Çelebi, soyunu Ahmed Yesevî'ye bağlamıştır.

Daha çok küçük yaşta Hoca Ahmed Yesevî'nin hayatı etrafında menkıbeler teşekkül etmeye başlamıştır. Arslan Baba'ya intisâbı ile ilgili menkıbe şöyledir: Hazreti Muhammed'in savaşlarından birinin sonunda eshâb aç kalır ve peygamberden yiyecek ister. Hazreti Peygamber duâ eder, Cebrâil aleyhisselâm cennetten bir tabak hurma getirir. Hurmalardan biri yere düşer. Cebrâil "Bu hurma ümmetinizden Ahmed adlı birinin kısmetidir" der. Peygamber eshâba, emaneti kimin sahibine teslim edeceğini sorar. Arslan Baba talip olur, Hazreti Muhammed hurmayı onun damağına koyar ve Türkistan'a yollar. Arslan Baba 500 yıl emanetin sahibini bekler. Sayram'dan Yesi'ye gelen 7 yaşındaki

EGE ÜNİVERSİTESİ-DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

(25-26 KASIM 1993)

SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

☆

İLKSAV TASAVVUF KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

(1-2 MAYIS 1993)

SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

VE

DİĞER MAKALELER

Hazırlıyanlar
Prof. Dr. Mehmed Şeker
Necdet Yılmaz

Ahmed-i Yesevî
Hayatı - Eserleri - fikirleri - Tesirleri
İstanbul - 1996
DN: 48706

MADRA[illegible] SONRA [illegible]SÜMAN

7 MAYIS 1997

Not: Kitapta yer alan yazıların dil ve ilmî sorumluluğu yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

TAKRİZ

Prof. Dr. M. Es'ad COŞAN 9

I. BÖLÜM AHMED-İ YESEVÎ ve ZAMANI

AHMED-İ YESEVÎ HAZRETLERİ

Prof. Dr. M. Es'ad COŞAN 13

AHMED-İ YESEVÎ

M. Serhan TAYŞI 51

HOCA AHMED-İ YESEVÎ TÜRK DÜŞÜNCE TARİHİNDEKİ YERİ

Prof. Dr. Ismail YAKIT 61

HOCA AHMED YESEVÎ'NİN SOSYAL YAPILANMAYA YÖNELİK YAKLAŞIMLARI

Prof. Dr. Arif ERSOY 85

DİVÂN-I HİKMET'E GÖRE İNSAN VE SOSYAL HAYAT

Prof. Dr. Mehmed ŞEKER 107

II. BÖLÜM YESEVÎLİK

HOCA AHMED YESEVİ ve TASAVVUF ANLAYIŞI

Doç. Dr. Ethem CEBECIOĞLU 141

HOCA AHMED-İ YESEVÎ'NİN TÜRK-İSLÂM TARİHİNDEKİ YERİ VE TASAVVUFÎ ŞAHSİYETİ

Prof. Dr. Osman TÜRER 219

YESEVİYYE'NİN TEMEL KİTABI "CEVÂHİRU'L-EBRÂR MİN EMVÂCİ'L-BİHÂR"

Doç. Dr. Mustafa KARA 241

0.1645

AHMED YESEVÎ'DE DİL VE ŞEKİL HUSUSİYETLERİ

Mehmet KAZAR*

Sûfi bir şâir ve tarikat müessisi sıfatı ile, Türkler'in manevi hayatı üzerinde tesiri asırlarca devam eden Ahmed Yesevî (?- 1166), Ferîdüddin-i Attar'ın "Mantıku't-tayr" isimli eserinde "Pîr-i Türkistan" olarak vasıflandırılmaktadır[1].

Ahmed Yesevî'nin tasavvufî manzumelerini içine alan ünlü esere "Divân-ı Hikmet" denilmektedir. Çünkü bu eseri meydana getiren manzumelerin hepsi ayrı ayrı hikmetlerle doludur.

Fuat Köprülü'ye göre Divân-ı Hikmet'in özellikle iki bakımdan çok büyük önemi vardır:

1-Ahmed Yesevî XII. yüzyılda öldüğü cihetle, bu eser İslâmî Türk Edebiyatının Kutadgu Bilig'ten sonra en eski bir örneğini göstermektedir. Lisânî ve edebî mahsullerin pek az bulunduğu bir devre âit olan böyle bir eserin gerek lisan, gerek edebiyat tarihi bakımından çok büyük bir kıymeti hâiz olacağı pek tabiîdir.

2-Eski Halk Edebiyatının birçok unsurlarını alarak İslâm ruhunu o unsurlarla, yani eski millî şekiller ve eski vezinlerle ifâde eden eser olması bakımından da çok önemlidir[2].

Divan-ı Hikmette kullanılan dil müşterek Orta-Asya Türkçesidir[3]. Ahmed Yesevî, Atebetü'l-Hakayik ve Kutadgu Bilig gibi çok önemli iki eseri arkada bırakarak, yazdığı hikmetlerin ruh okşayıcılığı ve çekiciliği sayesinde Orta-Asya halkı arasında yeni bir mektep kurmaya muvaffak olmuştur[4].

Ahmed Yesevî, hiçbir şekilde İslâm ilimlerine ve İran edebiyatına yabancı değildi. Tahsil ve sülûk hayatının büyük bir kısmını, İslâm-Acem fikir merkezlerinde geçirmiş olduğu için, eski büyük Acem mutasavvıf-şâirlerinin tasavvufî eserlerini çok iyi biliyordu. Fakat İslâmiyeti samimi ama henüz sathî bir şekilde kabul etmiş olan kimselerin iç dünyalarına hitap ederek onları İslâmiyete ısındırmak için Acem mutasavvıflarının işlenmiş, ahenkli aruz veznini değil, halkın

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

[1] Ferîdüddin-i Attar, *Mantık al-Tayr*, Tercüme, Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1991, II/34.
[2] Köprülü, Fuat, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara Tarihsiz, s. 119-120.
[3] Caferoğlu, Ahmet, *Türk Dili Tarihi*, İstanbul 1984, II/80.
[4] Caferoğlu, *a.g.e.*, II/80.

12 NİSAN 2000

Hâletî dîvânında, tüm deyim ve atasözlerinin yanı sıra bir kısmı bugün dahi kullanılan, bir kısmı ise kullanılmayan pek çok Türkçe kelime de mevcuttur. Bu kelimelere, bazılarının şiirde kullanılmış olan anlamlarını da vermek suretiyle, şu örnekleri verebiliriz: Öykünmek, kuçmak (kucaklamak), ufanuk (kırık, ufanmış), devinmek, özge, yormak (alıkoymak), durmak (kurulmak), gönderi gitmek (uğurlamak), kayırmak (endişe etmek, kaygılanmak), bolay ki (ola ki, belki), döymek (tahammül etmek), bay, okumak (davet etmek, çağırmak) öğrenmek (alışmak), degirmek (dokundurmak), yavuz, sınmak, yügrük, yedilmek (yedekte götürülmek), tertiñi urmak (terketmek), kolçak (kola geçirilen kılıf), tapşurmak (teslim etmek, emanet etmek, ulaştırmak), ırılmak (ayrılmak), igen (çok), tek (sâkin) vb.

Bu çalışma çerçevesinde derlemiş olduğumuz atasözü ve deyimlerin bir kısmının dilimizde en kapsamlı çalışmalardan biri olan Ö.A.Aksoy'un Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nde de bulunmaması, hem daha pek çok deyim ve atasözünün derlenmesi gerektiğini, hem de bu derlemelerin yapılacağı kaynaklar arasında dîvân şiirinin önemini bildirmesi bakımından dikkat çekicidir. Hâletî dîvânındakiler de dahil sayıları az olmakla birlikte şu ana kadar dîvânlarda geçen atasözü ve deyimleri veren çalışmaların sürdürülmesi, Türk atasözü ve deyimleri büyük binasının önemli bir katını teşkil edecek olan dîvân şiirindeki atasözleri ve deyimleri ortaya çıkarması bakımından ayrıca önemlidir.

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

D. 130

Türk Dünyası Araştırmaları Sayı: 118 Şubat 1999
İstanbul, s. 169-180.

AḤMED YESEVÎ'NİN *DĪVĀN-I ḤİKMET*'İNİ ANLAMAK VE YORUMLAMAK

Prof. Dr. ANDRÁS J. E. BODROGLIGETI *
Çev: Dr. Mehmet Mâhur Tulum**

***Aşağıdaki tenkit ve değerlendirme yazısı, Prof. Dr. Kemal Eraslan'ın Ahmed-i Yesevî,* Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler, *Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 546, 1000 Temel Eser Dizisi: 98, Başbakanlık Basımevi, Ankara künyesiyle 1983'te neşredilen eseriyle alâkalı olarak* Ural-Altaic Yearbook*'un 58. Sayısının 127-138. sayfaları arasında, Prof. Dr. András J.E. Bodrogligeti tarafından 1986 yılında kaleme alınıp yayımlanmıştır. Sayın Eraslan'ın eseri, Ahmed-i Yesevî,* Dîvân-ı Hikmet, Seçmeler, *Kültür Bakanlığı Yayınları/546, 1000 Temel Eser Dizisi/98, Özkan Matbaası, Ankara künyesiyle 1991 yılında 2. kez, 1993 yılında ise Ahmed-i Yesevî,* Divan-ı Hikmet, Seçmeler, *Kültür Bakanlığı Yayınları/546, Türk Klasikleri Dizisi/22, Yücel Ofset Matbaacılık Ltd. Şti., Ankara künyesi ile 3. kez yayımlanmıştır. Her üç neşirde aynen yer alan Önsöz'de 'Kitapta görülecek eksiklerin veya yanlışların ilgililerce tespit edilip bildirilmesi, yayınlama hazırlığı içinde bulunduğumuz hikmetlerin tamamının daha kusursuz ve tatmin edici olmasına yardımcı olacaktır. Şimdiden bu yardımı esirgemeyecek olan ilgililere teşekkürü bir borç bilirim' dendiği halde Sayın Bodrogligeti'nin tenkit ve teklifleri dikkate alınmamıştır.*

* University of California, Los Angeles, Department of Near Eastern Languages & Cultures.
** İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Dili Anabilim Dalı

nevi köprüler kurarlar. Bugün Batı dünyasının eğer Helenizm'e olan bir ilgisi varsa, bu ilgnin kaynağı onların ortaya koyduğu ve günümüze kadar gelen sanat eserleri sayesindedir. Bunlar o kültürün en canlı belgeleridir.

Fert ve cemiyet hayatında bu kadar yapıcı rolü olan sanatın öğretim hayatında da büyük yeri olması gerekir. Sanat eğitimi bir tür ruh ve ahlak eğitimidir. Her toplum bu eğitimi kendi inanış ve estetik zevklerine göre verirler. Zevki de, düşünceleri kadar açık ve sağlam insanlar yetiştirmek için görmesini öğretmek, yani gözleri eğitmek zaruridir.

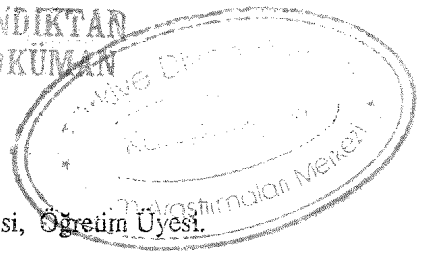
Bu sebeple okullarımıza sanat tarihi dersi, sadece edebiyat bölümlerine girmiştir. Resim ve müzik dersleri ise seçmeli olarak okutulmaktadır. Bunların yanında okumasını, dinlemesini ve bakmasını öğretecek estetik haz duymasını kavratacak bir sanat eğitimi dersinin okullarımıza girmesi kaçınılmazdır. İşte o zaman insanlarımız daha duyarlı, evlerimiz, sokaklarımız ve şehrimiz daha düzenli olacaktır. Puşkin'in de dediği gibi "Zevki kazandırmak karakteri oluşturmaktır."

Atatürk Üniversitesi
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
Sayı:1 (1994) Erzurum s. 51-58.

0-2269

30 HAZİRAN 2000

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

* Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Öğretim Üyesi.

HACE AHMED-İ YESEVİ VE ONUNLA İLGİLİ MİNYATÜRLER

Yrd.Doç.Ömür KOÇ*

Sufi, şair ve tarikat sahibi bir alim ve mürşid olan Hace Ahmed-i Yesevi, Türk Milletinin manevi hayatında yıllarca etkinliğini sürdürmüş, birçok tarikatin de doğmasına öncülük yapmıştır. Yesevi kültürünün merkezi durumundaki Türbesi mukaddes bir ziyaretgahtır. Yesevi kerametleri ve menkıbeleriyle Türk dünyasında benimsenerek, yaygın bir şöhrete sahip bir velidir.

Hace Ahmed-i Yesevi, Batı Türkistan'ın Çimkend Şehrinin yakınındaki Sayram kasabasında dünyaya gelmiştir. Çeşitli kaynaklarda incelememe rağmen doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgiye rastlayamadım. Babası Şeyh İbrahim, annesi Ayşe Hatun'dur. Yedi yaşında önce annesini, sonra da babasını kaybetmesiyle bakımını ablası Gevher Şehnâz üstlenmiştir. Küçük Ahmed'le ablası Oğuzhan'ın menkıbelerinde yeralan önemli merkezlerden "Yesevi" lakabını aldığı Yesi kentine yerleşmişlerdir.

Yesi kentinde o sıralarda Arslan Baba adında bir şeyh yaşamaktaydı. Ahmed Yesevi'nin mürşidi ve öğreticisi olacak olan meşhur şeyh Arslan Baba veya Arslan Bâb adlı bu Türk Şeyhinin yaydığı tasavvuf geleneği Yesi'de sürmekteydi. Arslan Baba'nın ashabın ulularından olduğunu Yesevi'nin

"Arslan Baba'mı sorsanız, Peygamber'in gözdesi;
Sahabeler ulusu, Hakk'ın seçkin bendesi;
Yattığı yer perişan, bir diken kulubesi;
Arslan Baba'nın sözlerini işitiniz teberrük" sözlerinin yer aldığı eseri Divan-ı Hikmetinden anlıyoruz.

Arslan Baba'nın Allahın rahmetine kavuşmasından sonra Ahmed-i Yesevi o zamanın önemli İslâm merkezlerinden Buhara'ya gelmiş, Şeyh Yusuf-i Hemadani'nin yanında sufilik eğitimini almaya başlamıştır. İmam-ı Azam Ebû Hanife Mezhebinden olan, Şeyh Yusuf-i Hemadâni bütün ömrünü ilim ve Tasavvuf yoluna adamış, halkını irşada çağırarak, İslâmın esaslarını ve şeriatı öğretmeye çalışıyordu.

Ahmed-i Yesevi Şeyhi'nin ölümünden sonra üçüncü halifeliğe yükselmiş, O Şeyhi gibi Hanefi Mezhebinden bir alim olup,

Allah'ın seçkin kulları gibi hayır, güzellik ve sevgilerle yürü, git sen!
Âhirette Allah sorsa, ben âciz kul ne ederim?)

Bu şiirler, estetik açıdan edebî hüviyetleri itibariyle, tam bir san'at eseri olmaktan uzak bulunmakla birlikte, öğretici ve eğitici muhtevaları bakımından büyük değer ve önem taşımışlar, o günlerden bugünlere, ruhanî ürperişlerle içten söyleyişler hâlinde, -bilhassa Orta Asya Türk bölgelerinde sevilip, benimsenerek bütün canlılığını korumuşlar, dillerden ve gönüllerden aktarılarak bizlere ulaşmışlardır. Samimiyetini, inanmış insanların saflığını, berraklığını ruhuna bütünüyle ve Türk'ün, kendine özgü dinî zerâfetiyle sindirmiş olan Hoca Ahmet Yesevî'nin seçkin kişiliğinde bulan bu Hikmetler'in, insanı, her türlü fanatizmden, bağnazlıktan, egodan, bencilikten, çıkarcılık ve kabalıktan sıyrılmış; daha iyi, engin hoşgörülü, ahlâklı, zarîf, olgun ve tek kelime ile mükemmel bir seviyeye yükseltmek ve böylece onu, "üstün ve ideal bir varlık" hâline ulaştırmak yolunda esaslı bir mürşid, rehber, yol gösterici olduğuna şüphe yoktur.

Sözlerimizi; Yesevî'nin edebî ve fikrî dünyası ile bütünleşen hissî tesirlerini, yüzyıllar boyu sürdüren Hikmetler'inden birisini teşkil eden ve; "Hak yolunda kendi varlığından bile geçerek, âdeta toprak olduğunu ve böylece Hz. Peygamber'e kavuştuğunu" dile getiren, şu anlamlı dörtlüğü ile bitirelim:

Zâkir bolıp şâkir bolıp Hak'ın taptım
Şeydâ bolup rüsvâ bolıp candın ötdin
Andın sonra Vahdet meydin katre tattım
Hemdem bolıp yir astıga kirdim mına

(Zikreyledim, şükreyledim Hakk'a yalvardım, ben!
Deli oldum, ayıplandım candan geçtim, ben!
Sonra, Birlik şarabından damla içtim, ben!
Girdim toprak altına, bir oldum Hz. Muhammed'le ben!)

EROEM [HOCA AHMET YESEVÎ ÖZEL SAYISI]
cilt: 7 / sayı: 21, Ankara - 1995, s. 887-917.
10 TEMMUZ 1996
MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

EVLİYÂ ÇELEBİ SEYÂHATNÂMESİ'NDE AHMED YESEVÎ

MÜJGÂN CUNBUR*

Büyük insanlar, anıt kişiler vardır. Dünyanın belirli bir bölgesinde, ne kadar uzun olursa olsun, yine sınırlı bir zaman kesiminde şahsiyetleri, fikirleri ve eserleriyle, etkili liderlikleriyle göze çarparlar. Orta Asya Türk dünyası için Hoca Ahmed Yesevî bir büyük insan, bir anıt kişidir. Ancak onun güçlü şahsiyetiyle, Türk tefekkür tarihinde önemli yerleri olan "Hikmetleri"iyle bu bölgedeki etkisi, manevî bir lider olarak onikinci yüzyıldan günümüze kadar sürmüştür. Yalnız Türkistan'da yaşayanlar değil, bu ülkenin uzak, yakın çevresindeki Türk soyundan gelenler dahi, çok çetin şartlar altında geçirilen son yetmiş yılın sıkıntılarına dayanma gücünü, millî benliklerini, Türklük şuurlarını kaybetmeme imkânını onun manevî kişiliğine sığınmada bulmuşlardır. Hoca Ahmed Yesevî'nin bir şair olarak etkisi de yalnız Doğu Türk Edebiyatı tarihinde değil, Batı Türkleri edebiyatında da devam etmiştir. Nitekim Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün "Hoca Ahmed Yesevî. Çağatay ve Osmanlı Edebiyatları Üzerindeki Tesiri" adlı makalesi, bu konuda bir öncü çalışmadır[1]. Ayrıca Köprülü bir büyük eseri, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*'ı Ahmed Yesevî ve Onun Anadolu'daki izleyicisi olan Yûnus Emre'ye ayırmıştır.

Hoca Ahmed Yesevî'nin Osmanlı Devleti sınırları içindeki etkileri Yûnus Emre dışında, şiirden başka alanlarda da devam etmiştir. Onyedinci yüzyılda, bu etkinin izlerini gördüğümüz bir eser de *Evlîyâ Çelebi Seyâhatnâmesi*'dir.

Türk kültür tarihi araştırmaları için bir çok konuda Evliyâ Çelebi'nin bu büyük eserinin zengin bir bilgi kaynağı olduğu bilinmektedir. Bir kısım bilim adamlarına göre, Evliyâ Çelebi'nin eserindeki bazı bilgilere ihtiyatla bakmak, onları tartışmak gerekir. *Seyâhatnâme*'de verilen bilgilerin bir kısmını geniş bir muhayyilenin ürünü sayanlar, bir kısmını mübalağalı bulanlar vardır. Evliyâ Çelebi'nin anlattıklarında belki yer yer abartmalar görülebilir, ancak gerçeğe uymasa da, tartışmaya açık olsa da Evliyâ

* Dr., Millî Kütüphane Emekli Başkanı.

[1] Köprülüzâde M. Fuad, "Hâce Ahmed Yesevî, Çağatay ve Osmanlı Edebiyatları Üzerindeki Tesiri," *Bilgi Mecmuası*, I. cilt, Sayı: 6, Nisan 1330(1914), s. 611-645.

D.1237

Bir	2	1994	83-93	İstanbul

YESEVÎ KİMDİR?*

Abdurrauf FITRAT

Hicrî beşinci asırda İran'ın Hemedan şehrine yakın bir yerde dünyaya gelen Yusuf Hemedanî adındaki bir kimse, dinî ilimleri öğrenmiş, büyük şöhret sahibi olmuş, aynı zamanda tasavvufa da meyletmişti. İşte bu molla-mutasavvıf Merv, Buhara ve Semerkand şehirlerinde tekkeler kurup şeyhliğe başladı. Bizim Ahmed Yesevî'de işte bu Yusuf Hemedanî'nin müridi ve üçüncü halifesidir.

Bir rivayete göre Ahmed Yesevî, Yassı (bügünkü Türkistan) şehrinde, bir rivayete göre de Sayram'da dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi belli değildir. Ancak, vefatının hicrî 562'de olduğu, *Divan-ı Hikmet*'teki şu:

Tört yüz yıldan keyin çıqıb ümmet bolğay,
Neça yıllar yürüb halqqa hizmat qılğay.

beytini göz önünde bulundurursak, onun herhalde hicrî dördüncü asrın ikinci yarısında doğduğunu söyleyebiliriz.

Yesevî'nin babası, Şeyh İbrahim adlı bir din alimidir. Yesevî babasını daha çok erken yaşlarda kaybetmiştir. Yetim kalan Yesevî, o zamanın meşhur şeyhlerinden Arslanbab'dan ilim öğrendi. Arslanbab öldükten sonra, kendisine pir aramak üzere, Buhara'ya gelmiş, yukarıda adını zikrettiğimiz Yusuf Hemedanî'ye rastlamış, sonra da ona intisab ederek müridi olmuştur. Yusuf Hemedanî öldükten sonra Buhara'da onun üçüncü halifesi

Türkiye Diyanet Vakfı İslâmî İlimler Araştırmaları Merkezi Kütüphane

28 ... SÜREYYA BEY ...

---

* Yassaviy Kim Edi / Yesevi Kimdir (Makaleler ve Hikmetlerden Parçalar), Haz: Dostkoraev, Baybota, Abdulla Kadiri Adındaki Halk Mirası Neşriyatı, Taşkent: 1994, s. 18-38., ISBN 5 86484 112 9.

(Baybota Dostkoraev tarafından hazırlanan "Yesevi Kimdir" adlı kitaba alınan ve Ünlü Özbek edebiyat tarihçisi ve şairi Fıtrat tarafından Yesevi ile ilgili yayınlanmış bazı makalelerin kısaltılmış tercümesidir).

İLİM VE SANAT

35
13 EKİM 1993

Sayı: 35-36 Temmuz 1992

5	Prof. Dr. M. Es'ad Coşan	Yeni İslâmî Çalışmaların Ana Hatları
6	Doç. Dr. İrfan Gündüz	Ahmed-i Yesevî'nin Tarikat ve İrşad Anlayışı
10	Doç. Dr. H. Kâmil Yılmaz	Anadolu ve Balkanlar'da Yesevî İzleri
14	Doç. Dr. Mustafa Kara	Yeseviyye Kültürünü Günümüze Ulaştıranlar ve "Cevahiru'l-Ebrar Min Emvaci'l-Bihar"
19	Doç. Dr. Osman Türer	Orta Asya'da İslâm'ın Yerleşmesi ve Muhafazasında Tarikatların Rolü
28	Alexandre Bennigsen Çev.: Yrd. Doç. Dr. Cezmi Eraslan	Mazinin Işığında İslâm
39	Chantal Lemercier-Quelquejay Çev.: Doç. Dr. Osman Türer	Kuzey Kafkasya'da Tarikatlar
47	Prof. Dr. Hamid Algar Çev.: Kemal Kahraman	Nakşbendî Tarikatının Siyasî Boyutları III (Çağdaş İslâm Dünyasındaki Faaliyetler)
52	Safâ Hekimgil	"İslâm Siyasî Düşüncesinde Muhalefet Olgusu" Üzerine Doç. Dr. Vecdi Akyüz ile...
55	Doç. Dr. Bilâl Eryılmaz	Osmanlı Devletinde İktidar ve Muhalefet
60	Doç. Dr. Şahin Uçar	Henry D. Thoreau'nun Sivil İtaatsizlik Görüşü ve Otoriteye Karşı Çıkış Biçimi
66	Doç. Dr. Mustafa Uzun	İman'ın Zaferi Çanakkale ve Edebiyatımızdaki Akisleri
73	Mehmet Özşenel	Pakistan'da Hadis Çalışmaları
78	Prof. Dr. Sadettin Ökten	Türk Kültüründe Musiki-Dini Musiki I
82	Prof. Dr. Abdülkadir Özcan	Bir İstanbul Beyefendisi: Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu
85	Ahmet Kâzım Ürün	Prof. Dr. Mucib El-Mısrî ve Türk Edebiyatına Katkısı
87	Yrd. Doç. Dr. İ. Hakkı Ünal	Cafer es-Sâdık-Ebû Hanîfe Münâsebeti Çerçevesinde Özlenen İslâmî Birlik
95		Prof. Dr. Beşir Hamitoğulları İle İslâm İktisadı Üzerine
99	Coşkun Yılmaz	Nizamülmülk'ün Siyasetnamesi'ne Göre Büyük Selçuklu Devleti'nin Yönetim İlkeleri
108	Doç. Dr. Mustafa L. Bilge	Başlangıçtan 1578 Yılına Kadar Osmanlı-Fas İlişkileri

Türkiye Diyanet Vakfı Kütüphanesi İslâm Araştırmaları Merkezi

13 EKİM 1993

Türkiye Diyanet Vakfı
Kütüphanesi
İslâm Araştırmaları Merkezi

71

TÜRK YURDU

Türk Ocağı Merkez Hey'eti'nin Aylık Yayın Organıdır.

7. Devre 13 Cilt 73. Sayı (418) Eylül 1993

Sahibi
Türk Ocağı Merkez Hey'eti Adına
Prof. Dr. Orhan Düzgüneş

Umûmî Neşriyât Müdürü
Alâaddin Korkmaz

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Orhan Kavuncu

Teknik Müdür
Ümit Yaşar Gözüm

İdari İşler
Hakan Memur

Yayın Kurulu
Nevzat Kösoğlu * Sadi Somuncuoğlu
Nuri Gürgür * Yücel Hacaloğlu
Prof. Dr. İskender Öksüz
Ali Akbaş * Ruhi Özbilgiç
Dr. M. Çağatay Özdemir

İdare Yeri
Sezenler Sokak 4/12 Sıhhiye-ANKARA
Tel : (4) 229 69 74 • Fax : (4) 229 69 74

Yazışma Adresi
P.K. 429 Kızılay - ANKARA

Fiyatı 15.000 TL.
Yıllık Abone 180.000 TL.
Öğretmen ve Öğrenci 150.000 TL.

Yurtdışı Abone :
Avrupa ülkeleri için 50 DM.
Diğer ülkeler için 30 Dolar
Abone Ücreti: *"Türk Yurdu 257311 numaralı posta çeki" hesabına, yurtdışı havaleleri için de T.C. Ziraat Bankası Kızılay-Ankara Şubesi 1432 numaralı banka hesabına yatırılarak P.K. 429 Kızılay-Ankara adresine bilgi verilir.*

Dizgi - Baskı
SİSTEM OFSET LTD. ŞTİ.
Strazburg Cad. 30/B Sıhhiye-ANKARA
Tel : 229 18 81 - 231 32 57

Yayınlanan yazıların muhtevasına ait sorumluluk yazarlarına aittir. Yayınlanacak yazılar üzerinde yazarından müsaade alınarak gerekli düzeltmeler yapılabilir. Gönderilen yazılar yayınlansın yayınlanmasın iade edilmez.

İÇİNDEKİLER

Alâaddin KORKMAZ	3	*Yesevî Aydınlığında Bir Türk Dünyası*
	5	*Hoca Ahmed Yesevî, Hayatı, Etkileri ve Türbesi*
Prof. Dr. Zekeriya KİTAPÇI	7	*Orta Asya Türklüğünün Kendine Dönüşü ve Ahmed Yesevî Devrinin Yeniden Başlaması*
Yrd. Doç. Dr. Mehmet YİĞİT	14	*Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslâmlaşmasında Ahmed Yesevi Faktörü*
İlhan ATABAŞ	17	*Ülkelerin Hayati Menfaatleri*
Doç. Dr. Namık AÇIKGÖZ	20	*Ahmed-i Yesevî'nin Yaşnâmesi ve Halk Edebiyatındaki Örnekleriyle Mukayesesi*
Doç. Dr. Mehmet ŞEKER	25	*Divân-ı Hikmet'e Göre İnsan ve Garip İnsan Motifi*
Mustafa USLU	28	*Bir Türk Klâsiği : Divan-ı Hikmet*
İsmail HIZAL	30	*Ahmet Yesevî Hz.'leri*
Mustafa ÇETİN	32	*Bütün Zamanların En Kutsal Yangını*
Bahtiyar VAHAPZADE	33	*Yunus Kervanı (Şiir)*
Muhammed SALİH	34	*Türkiye Modelinden Çin Modeline*
Doç. Dr. Hüseyin AKYÜZ	37	*Liselerde Uygulamaya Konulan Ders Geçme ve Kredi Sistemi Üzerine Düşünceler ve Bazı Teklifler*
Ercan UZMAY	41	*Türk Dış Göçü ve Yarattığı Eğitim Problemleri*
H. Fethi GÖZLER	43	*Milletlerin Gençlik Eğitimine Verdikleri Önem*
Mestan KARABACAK	47	*Millî Kültürden Millî Eğitime*
Kemal KOÇAK	49	*Türk Millî Eğitiminde Öğretmen Yetiştirme ve İstihdamı*
Elif Su AKDEMİR	52	*Yok Olan Miras ve Kazanılan Geçmişimiz*
Afife DENİZ	54	*Türk Cumhuriyetleriyle Kültürel İşbirliği*
Dr. Yakup DELİÖMEROĞLU	55	*İdil Boyunda Türk Ocağı*
	59	*Türk Ocakları'ndan Haberler*

0.58

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERGİSİ,
cilt: XXVII / 1994-1997, İstanbul-1997.
s. 257-279.

DİVÂN-I HİKMET'İN İSTANBUL BASKISININ MUHTEVASI

*METİN KARAÖRS**

— I —

Bu araştırmada «*Ahmed Yesevî'ye ait oldukları kabul edilebilecek hikmetlerin bir araya getirilip farklılıklar belirtilmek suretiyle yayınlanması Ahmed-i Yesevî hakkında olduğu kadar onunla başlayan dinî-tasavvufî halk edebiyatımız hakkında da faydalı bilgiler verecek ve kültür hayatımıza ışık tutacak olduğundan*»[1] *Dîvân-ı Hikmet*'in İstanbul baskısı olarak bilinen H. 1299 tarihli basma nüsha incelenmiştir[2].

Pîr-i Türkistan nâmıyla şöhret kazanmış ve Türk milletinin en büyük kültür müştereklerinden biri haline gelmiş bulunan Hoca Ahmed Yesevî'nin hikmetlerinin içinde yer aldığı *Dîvân-ı Hikmet*'in eldeki yazma nüshalarının en eskisi XVI. veya XVII. asra kadar inebilmektedir. Ancak bu nüshaların hiç biri müretteb bir divan niteliğinde olmayıp içlerindeki hikmetlerin hepsi de Ahmed Yesevi'ye ait değildir. Ahmed Yesevî'nin bütün hikmetlerini içine alan bir nüsha da ele geçmemiştir. Ahmed Yesevî zamanında yazılmış bir *Dîvân-ı Hikmet* de ele geçmemiştir. Eldeki mevcut nüshalar değişik bölgelerde, muhtelif tarihlerde, farklı şahıs-

* Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

1 Prof. Dr. Kemal ERASLAN, *Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler*, Ankara 1991 s. VI.

2 Yard. Doç. Dr. Metin KARAÖRS, *Kayseri'de Bulunan Bir Divan-ı Hikmet Basması Ahmed ve Yesevî'nin Yayınlanmamış Hikmetleri*, Milletler arası Ahmed Yesevî Sempozyumu, Kayseri, Mayıs 1993 (bildiri).

X. VAKIF HAFTASI KİTABI, Ankara -1993, s.

İÇİNDEKİLER

Önsöz....3
Sunuş....5
İçindekiler....9

X.VAKIF HAFTASI AÇILIŞ KONUŞMALARI

Türkiye Vakıflar Bankası Genel Müdürü **Yaşar Yılmaz ÖZEN**
X.Vakıf Haftası Açılış Konuşması....11

KKTC. Vakıflar Örgütü ve Din İşleri Dairesi Yönetim Kurulu Başkanı **Hüseyin ERDAL**
X.Vakıf Haftası Açılış Konuşması....13

Vakıflar Genel Müdürü **Fadıl ÜNVER**
X.Vakıf Haftası Açılış Konuşması....15

Devlet Bakanı **Ekrem CEYHUN**
X.Vakıf Haftası Açış Konuşması....19

TÜRK CUMHURİYETLERİNDEKİ KÜLTÜR VARLIKLARI VE DEĞERLERİ SEMİNERİ

Yavuz Bülent BÂKİLER
Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile Kültür Münasebetlerimiz ve Bu Konuya Bakış Açımız....23

Dr. İbrahim ATEŞ
Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinine Geçmişine Işık Tutacak Yazılı Kültür Varlığının Derlenip Değerlendirilmesi Üzerine Düşünceler....31

Prof.Dr.Ahmet Yaşar OCAK
Türk Kültüründe Ahmed-i Yesevî'nin Yeri ve Önemi....35

Prof.Dr.Orhan Cezmi TUNCER
Hoca Ahmed Yesevî Türbesi Türk Sanatındaki Yeri ve Restorasyonu Problemleri....39

Metin HANOĞLU
Hoca Ahmed Yesevî Türbesi'nin Bugünkü Durumu; Öncelikler, Öneriler....55

Dr.Muhtarhan ORAZBAY
Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Kitâbeleri....67

Prof.Dr.Mehmet SARAY
Rus İdaresine Düşen Türk Ülkelerinde İslâmın Durumu....71

Doç.Dr.Cebbar Mehmet GÖKLENOV
Türkmenistan'da Kaybolan Kültürel Miras....75

Dr.Baymirza HAYIT
Türkistan'daki Medreselerin İslâm-Türk Kültüründeki Rolü....79

Doç.Dr.Yıldız YAVUZ
Semerkand Registan Külliyesi ve Onarımı....85

Prof.Dr.Cengisbek SIDIKOV
Kırgızistan'da Kültürel Miras ve Değeri....101

Doç.Dr.Nazar HALİMOV
Ürgenç'deki Eski Kültürel Abideler ve Restorasyonu....105

Prof.Dr.Alibeg RUSTAMÎ
Sovyet Hükmü Altında Kalmış Türkler'de Tasavvufun Ehemmiyeti....109

Doç.Dr.Tuncer GÜLENSOY
Kırım Türk Yurdunda Kültür Varlıklarımız....111

Prof.Dr.Tuncer BAYKARA
Asya Türk Kültürünün Bir Unsuru Olarak Mezar Taşı....127

Prof.Dr.Fahrettin KIRZIOĞLU
Azerbaycan ve Anadolu'da Türkistan'dan Gelen Eski Millî-Gelenek: Kabir Taşı Olarak Kullanılan Koyun ve At Heykelleri....133

28 ARALIK 1995
MAZHAR OSMAN UYSAL KÜTÜPHANESİ
SONRA GELEN DÖKÜMAN

MANUSCRIPTA ORIENTALIA

Manuscripta Orientalia, vol 9, No. 3, 2003 St Petersburg, s. 48-51 russ. Ltp

A. Erkinov

DIE EIGENSCHAFTEN DER BÜCHER VOLKSTÜMLICHER VERBREITUNG. DER BEISPIEL DES *DĪWĀN-I ḤIKMAT* DES AḤMAD YASAWĪ

Der folgende Vortrag befasst sich mit den Handschriften des sogenannten *Dīwān-i Ḥikmat*. Dieses Werk ist volkstümlich und seine Handschriften entsprechend weit verbreitet. Im folgenden soll gezeigt werden, wie wichtig es ist, auch die sogenannten Volksbücher in paläographischer und kodikologischer Hinsicht zu untersuchen. Dies soll am Beispiel des *Dīwān-i Ḥikmat* demonstriert werden.

Die Materielbasis dieses Vortrages stellt die Sammlung des Instituts für Orientalistik der Akademie der Wissenschaften der Republik Usbekistan. Es konnten fast alle Abschriften des *Dīwān-i Ḥikmat* berücksichtigt werden, die sich in dieser Sammlung befinden.

Den *Dīwān-i Ḥikmat* schreibt man dem Scheich (*šayḫ*) und turki Dichter Aḥmad Yasawī (gestorben im 1166) zu. Auf ihn geht der Yasawī-Orden zurück. Aḥmad Yasawī lebte im 12. Jahrhundert in Turkistān. Diese Stadt befindet sich heute auf dem Territorium Kasachstans, doch damals war sie Bestandteil Reiches der Karachaniden, die von 997 bis 1212 herrschten.

Der *Dīwān-i Ḥikmat* besteht aus sogenannten *Ḥikmat*e. Dabei handelt es sich um eine Dichtungsform der chagataischen Literatur, die aus 5 bis 30 Vierzeilern besteht. Der *Dīwān-i Ḥikmat* wurde im Zeitraum vom 17. bis zum 19. Jahrhundert in grosser Zahl abgeschrieben. Dabei wurde das Werk stets mit Aḥmad Yasawī in Verbindung gebracht, auch heute behaupten die Menschen Mittelasiens noch immer, dass der *Dīwān-i Ḥikmat* sein Werk sei.

Die uns vorliegenden Handschriften bestehen entweder aus vollständigen Fassungen oder Teilen. Allerdings erscheint der Begriff *Dīwān-i Ḥikmat* irreführend, da es keinen kanonisierten Text des Werkes gibt. Sinnvoll anwenden liesse sich diese Bezeichnung *Dīwān-i Ḥikmat* höchstens auf einige Sammlungen, in denen die *Ḥikmat*e in alphabetischer Reihenfolge angeordnet sind. Derartige Handschriften sind allerdings nicht sehr zahlreich. Die meisten Handschriften enthalten zwar *Ḥikmat*e aus dem *Dīwān-i Ḥikmat*, jedoch sind diese unvollständig oder ungeordnet.

Diese Handschriften des *Dīwān-i Ḥikmat* aus dem 17. bis 19. Jahrhundert sind eine wichtige Quelle für die Sufismusforschung. Sie sind sämtlich in *Turkī* abgefasst. Es scheint so zu sein, dass das Werk *Dīwān-i Ḥikmat* selbst keinesfalls von Aḥmad Yasavī verfasst, sondern vielleicht überhaupt erst in dieser Zeit entstanden ist. A. Borovkov geht davon aus, dass Sprache und Metrik des *Dīwān-i Ḥikmat* dem Dialekt des 19. Jahrhundert entsprechen.

Wahrscheinlich haben auch sufische Ideen aus dem 17. bis 19. Jahrhunderten Niederschlag in diesen Werken gefunden. *Ḥikmat*e sind Dichtungen, die religiöse und speziell sufische Ideen enthalten. Deshalb sollte auch der *Dīwān-i Ḥikmat* von den Orientalisten stärker als eine Quelle für die Geschichte des Sufismus herangezogen werden.

Zunächst sollte die Entstehung des Genre *Ḥikmat* als Dichtungsform geklärt werden. *Ḥikmat* scheint in der klassischen chagataischen Literatur nicht existiert zu haben. Erst der Schaibanide ʻUbaydallāh ḫān (1534—1540) hat einen *Ḥikmat-Dīwān* geschrieben. Nach ihm finden wir auch *Ḥikmat*e von Dichtern aus dem Umfeld der *Yasawīya*. Doch dem Genre *Ḥikmat* wurde in der chagataischen Literatur auch weiterhin kein grosser Wert beigemessen.

Die Abschriften des *Dīwān-i Ḥikmat* verbreiteten sich unter allen Völkern Mittelasiens. Leider gibt es in den alten Abschriften nur wenige Informationen über Ort und Zeit der Abschrift.

Auch heute wird der *Dīwān-i Ḥikmat* breit rezipiert. Vor allem Frauen Mittelasiens lesen die *Ḥikmat*e dieser Sammlung. Handschriften des *Dīwān-i Ḥikmat* finden sich in vielen Familien. Die Qualität dieser Abschriften ist indes häufig nicht gut. Diese *Dīwān* sind von unprofessioneller Hand und nicht von prominenten Kalligraphen angefertigt worden. Doch die Tatsache solcher einfacher Abschriften und die Verbreitung des Werks zeugen von der grossen Popularität des *Dīwān-i Ḥikmat*. Das Studium der redaktionalen Varianten des *Dīwān-i Ḥikmat* gestaltet sich schwierig. Zunächst ist dies dadurch bedingt, dass Handschriften aus dem 17., 18. und 19. Jahrhundert vorliegen. Auch gibt es kein Autograph, und keine frühen oder kanonischen Texte. Es kann nur von der bestehenden Vielfalt ausgegangen werden.

Wie bereits A. Borovkov zusammenfasste, unterscheiden sich die in den *Dīwān* enthaltenen *Ḥikmat*e zum Teil voneinander. Deswegen erscheint es sinnvoll, die Handschriften des *Dīwān-i Ḥikmat* systematisch (chronologisch) zu analysieren.

Es gibt nur wenige unabhängige Fassungen des *Dīwān-i Ḥikmat*, die sich also nicht in Sammelhandschriften befinden. Diese Varianten sind in formaler Hinsicht jedoch besser als die *Ḥikmat*e der Textsammlungen.

Der *Dīwān-i Ḥikmat* wurde fast immer gemeinsam mit Werken von Dichtern der *Yasawīya* abgeschrieben, wie etwa Qūl ʻUbaydī, Sulaymān Bāqirganī, Qūl ʻUmūrī, Šams,

© A. Erkinov, 2003

112967

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi
Yavuz AFGİT Bölümü
Dem.No. 112967
Tas.No.

HOCA AHMED YESEVÎ VAKFI

HOCA AHMED YESEVÎ'NİN YENİ BULUNAN HİKMETLERİ

Derleyen
Mirahmad Mirhaldaroglı

Hazırlayan
Prof. Dr. Metin Akar

İSTANBUL 2001

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN
20 TEMMUZ 2004

Bruce G. Privratsky, Muslim Turkistan, Surrey 2001, s. 53-58. DM 97721

5, 1992, p. 4) and the leader of the resistance to the Jungars, Qazıbek Biy (*TT*, October 3, 1997, p. 4).

The greenish-gray stone sarcophagus[17] of Ahmet Yasawi is well preserved inside the shrine, but there is no cemetery around it today. In local yore Soviet archeologists are accused of having botched the excavation of other graves. To the embarrassment of the Kazak nation, the bones of their khans were stored until recently in small, unmarked boxes on the floor next to Yasawi's sarcophagus. The remains of Ablay Khan (d.1778) were identified by Ismaġulov and Qojaev (1999) based on an injury Ablay is said to have received, but some scholars in Turkistan have questioned the study. The small domed mausoleum of Rabiġa Begim, daughter of Tamerlane's grandson, was razed in 1895 (*EQ*, February 1, 1992, p. 3) and has been rebuilt now from the ground up based on sketches made by Bekchurin (1866; *cf.* Elgin 1992; *ÄT*, September 12, 1997, p. 2). A new shrine in honor of Esim Khan remains unfinished at the left of the front portal.

To receive the blessing or *baraka* (Kz. *bereke*) of the shrine or cemetery, visitors and passers-by brush their faces (*bet sıypaū*). They do this either silently or with a quiet invocation of the saint for their personal intentions (*niyet*). The same act performed after meals at home links the textured landscape of Muslim shrines and cemeteries with the everyday domestic rites of the Muslim family (see Chapter 4). This linkage makes the sacred landscape a social force that impacts not only the religion but the ethnic identity of the Kazaks, suggesting the following preliminary conclusions about Kazak ethnicity and religion.

Reprise: Ethnicity on Sacred Ground

Ethnicity "is a matter of a double boundary, a boundary from within, maintained by the socialization process, and a boundary from without established by the process of intergroup relations" (Isajiw 1974:122). The historical encounter of the Kazaks with neighboring peoples, first with the Uzbeks, then more traumatically with the Jungars and Russians, has come to define the external boundary of Kazak ethnic identity in the collective memory. The difficulty in ethnicity theory lies in the problem of the "internal boundary."

There is a small core of symbolically meaningful culture (Spicer 1971:798) or primordialist values that defines Kazak ethnicity from within. The primary factors are the land, textured by Islamic architecture which makes the desert steppe into a sacred landscape, and a set of "descent-based cultural identifiers" (Cohen 1978:387) related to the Kazak conception of "blood" or patrilineal descent (see the section below on Muslim Values and Kazak Ethnic Markers). Although this configuration goes back 500 years, it has its proximate roots in the revival of the national cultures of the Soviet

Union after Stalin, and now in Kazak independence and the Pan-Turkist resurgence. The end-product is that the landscape of Turkistan and its Sufi shrines have become legitimating memorials of ethnic identity and national territoriality. Ironically, religious values have a defining power for an *ethnos* which is often thought to be – and often thinks of itself – as impious or unreligious.

I have noted that Turkistan is claimed by other Muslim peoples also. Local Uzbeks remember that Shaybani Khan claimed the city before the Kazak khans did, and that an Uzbek emir of Khoqand was the last Muslim ruler of Turkistan before the Russians came. The Kazaks are generous in offering up their Turkistan as a Pan-Turkic Mecca, because their claim to the city is now guaranteed for the first time in history inside internationally recognized borders.[18] With the geopolitical issues resolved, the Kazaks have several good reasons for accommodating themselves to Pan-Turkism.

First, their military conflict with the Uzbeks happened so long ago as to pale in significance before the ethnic boundary with the Russians. Secondly, the Turks have come to town bearing gifts, extolling the Yasawi Sufis as the fountainhead of Anatolian Islam (Binat 1995)[19] and preaching the Pan-Turkic doctrine that Turkic peoples from the Balkans to China are a people of one heart (*dil*) and blood (*qan*), speaking one language (*til*), and believing one religion (*din*).[20] Schooled in Marxism, many Kazaks are convinced, thirdly, that a nation needs an ideology and that a new one will have to be found to replace the legacy of Lenin (*e.g.* Abuov 1997:96). Pan-Turkism fills the void for some. For the Kazaks, the idea that their very own Muslim saint, Ahmet Yasawi, is honored as far away as Turkey has helped restore their national confidence at the very time when Soviet patriotism suffered a terminal blow.

The next two sections are a detailed ethnographic argument circumscribing the salience of religious narrative and Muslim landscapes in Kazak ethnic consciousness.

YASAWI AND HIS PILGRIMS

About 200,000 pilgrims and tourists visit Turkistan every year. This does not compete with the teeming throngs who visit Mazar-i Sharif in Afghanistan (Canfield 1993) or Karbala in Iraq (E. Fernea 1965:216–248). But a daily average of 700 visitors still makes Turkistan the dominant center of a vast periphery, where local shrines in remote villages or on the open steppe may be visited only sporadically. The Yasawi Shrine rises 40 meters from the flat desert-steppe, its blue domes and facade visible for 10 kilometers or more, making the town quite literally an attraction.

Kazak pilgrims we interviewed described Turkistan with a consistent vocabulary of devotion. It is holy ground (*kiyeli jer*), a city of saints (*äūliyeli qala*), and the "Second Mecca" (*ekinshi Mekke*). Blessings (*bata*)

D.58

İ.Ü. Yayın No.: 4425

Cilt XXX

ISSN 1015-2091

28 NİSAN 2004

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

Edebiyat Fakültesi

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Dergisi

2001 - 2003

Kurucu:
A. Caferoğlu

Türkiye Diyanet Vakfı
Kütüphanesi
İslam Araştırmaları Merkezi

İSTANBUL
2003

F.1

YENİ BİR 'HİKMETLER MECMUASI' MÜNASEBETİYLE YESEVÎ ÇALIŞMALARI ÜZERİNE KISA BİR DEĞERLENDİRME ve İBRAHİM KISSASI

Mehmet Mahur TULUM

A Brief Evaluation on the Yasavî Studies on the Occasion of a Newly Discovered Copy of 'Collection of *hikmat*s'and the 'Story of Ibrahim'

Abstract: The paper deals with a general evaluation about Yasavî studies until our time and the first written 'Story of Ibrahim' existing in a newly discovered, possibly the oldest, copy of collection of *hikmat*s obtained from Egypt. It is hoped by this scrutiny that a new and fresh approach towards Yasavî's time and some social realities reflected in *hikmat*s will be established.

Keywords: Yasavî, Yasavî studies, collection of *hikmat*s, Story of Ibrahim.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra geçen on yıl içinde ülkemizde ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Yesevî ve Yesevîlik üzerine birçok makale ve kitap yayımlanmış; toplantılar, paneller, sempozyumlar düzenlenmiş; Ahmed Yesevî'nin yetişip faaliyet gösterdiği toplum ve kültür çevresi; dinî, tarihî ve edebî kişiliği; tarikatı vasıtasıyla telkin ettiği mistik-spiritüal felsefe ve ideoloji; mürit ve halifelerince yüzyıllar boyunca süregetirilen ruhanî ekol ile prensipleri üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çalışmaların dayandığı başlıca kaynak, bu alandaki ilk ve tek ilmî araştırma olan Fuat Köprülü'nün *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı eseri olmuştur. Özellikle Yesevîliğin mahiyeti hakkındaki değerlendirmelerde metodik bakımdan göz önünde bulundurulması gereken birinci derecedeki kaynak, hiç şüphe yok ki, *hikmet* adını taşıyan manzumeler olmalıdır. Nitekim Köprülü, gerek *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*'da, gerekse daha sonra farklı bir görüş ileri sürdüğü *İslâm An-*

499-516

Eurasian Studies, v. 1, n. 1, 2002 Napoli, p. 1-36-

D2563

28 NISAN 2011

MADDE KALDIRILMADIKTAN
SONRA GÖLEN DOKÜMAN

UN DOCUMENT GENEALOGIQUE (*NASAB-NĀMA*) D'UNE FAMILLE DE *ḤWĀJA* YASAWĪ DANS LE KHANAT DE KOKAND (XIXe S.)

Ashirbek Muminov
*Universität Bochum**

Maria Szuppe
*CNRS, Paris**

I. Introduction

Dès le début du XIXe siècle, l'introduction et les méthodes de la collecte de l'impôt *zakāt* parmi les communautés des pasteurs nomades (ici il s'agit de l'impôt prélevé sur les troupeaux) dans le khanat de Kokand (Ḫūqand ou Qūqand),[1] ont soulevé beaucoup de discussions et de résistance de la part des tribus concernées. Celles-ci étaient principalement déployées sur les territoires des provinces (*wilāyat*) de Tachkent (Tāškand) et de Dašt-i Qipčāq, alors nouvellement conquises par le khanat de Kokand, qui lui-même était centré sur la vallée du Ferghana (Farġāna), région agricole, d'où il s'étendit progressivement. Vers la fin du gouvernement du *Laškar Qušbegī*[2] (1810-1842), les Kazaks (Qazāq) de la région de Tach-

* Nous remercions MM. Jean Calmard (CNRS, Paris), Francis Richard (Bibliothèque nationale de France) et Šādmān Wāḥidov (Université de Tachkent) pour l'aide qu'ils nous ont apportée, dans leurs domaines respectifs, dans l'élaboration finale de cet article. Ashirbek Muminov a accompli cette recherche durant son séjour en Allemagne dans le cadre de la bourse de recherche attribuée par la Fondation "Alexander von Humboldt" (1999-2001). Il adresse tous ses remerciements à la Fondation pour l'aide à la recherche obtenue, ainsi qu'au Prof. Dr Stefan Reichmuth, au Prof. Dr Anke von Kügelgen et au Dr Michael Kemper pour leur invitation à rejoindre l'Université de Bochum pour la durée de la bourse.

[1] Après l'éclatement de l'État astrakhanide de Boukhara (années 1740), Šāhruḫ Bīy et son fils ʿAbd al-Karīm Bīy, de la confédération tribale Ming, ont établi un centre local de pouvoir à Kokand, initialement vassal de la Chine. C'est avec Nārbūta Bīy (probabl. 1774-1798), ses fils ʿĀlim Ḫān et ʿUmar Ḫān (les deux règnes : 1798-1822) et le fils de ʿUmar, Muḥammad ʿAlī Ḫān (1822-1842) que le khanat de Kokand s'est progressivement étendu sur toute la vallée du Ferghana et sur une partie de la Kirghizie actuelle, vers le nord jusqu'à Tachkent et la steppe, vers l'ouest jusqu'aux régions d'Ura-tipa et Ḫujand (pomme de discorde avec le khanat de Boukhara), et même temporairement vers Kashghar et Yarkand à l'est. L'histoire de Kokand a été très peu étudiée, et la chronologie même de certains règnes est insuffisamment connue ; voir note 5, plus bas.

[2] *Qušbegī* " fauconnier-en-chef ", haute fonction de la cour, initialement liée à l'organisation des activités de chasse. Sous les Timourides, le titre apparaît à côté de celui de *qūščī*, fauconnier, reflétant ainsi sa fonction originale (voir Babur, *Le Livre de*

O.1614

Nesaî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali, *Sünen* (Suyûtî Şerhi ve Sindî Haşiyesi'yle birlikte), nşr. Abdulfettah Ebû Gudde, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1988.

Ocak, A. Yaşar, XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Dinde Tasfiye (Pürütanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış, "Kadızâdeliler Hareketi", *Türk Kültürü Araştırmaları*, c. XIX, Sayı:1-2, Ankara (1979-1983).
_____, "İbn Kemal'in Yaşadığı XV ve XVI. Asırlar Türkiye'sinde İlim ve Fikir Hareketi", *Şeyhülislam İbn Kemal* (Sempozyum Bildirisi), TDV Yay., Ankara, 1989.

Sakaoğlu, Necdet, "Kadızadeliler-Sivasîler", *DBİA*, İst. 1994.

Sakıb Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân*, Matbaa-i Vehbiyye, Mısır, 1283/1866.

Suhreverdî, Ebû Hafs Şihâbüddîn Ömer, *Avârifü'l-Ma'ârif*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1966.

Şeyhî Mehmed Efendi, *Vakâyi'ü'l-Fuzalâ*, Neşre haz: Abdulkadir Özcan, Çağrı Yay., İst., 1989.

Taşköprüzâde, 'Isâmüddin Ebü'l-Hayr Ahmet b. Mustafa, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmaniye*, nşr. Ahmet Subhi Furat, Edebiyat Fak. Basımevi, İst., 1985.

Turan, Osman, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Târihi*, Boğaziçi Yay. İst., 1993.

Tûsî, Ahmed b.Muhammed b. Muhammed, *Bevâriku'l-İlmâ' fî Tekfîri Men Yuharrimü's-Semâ'*, Süleymâniye, Esad Efendi Kitaplığı, No: 1314.

Türer, Osman, *Türk Mutasavvıf ve Şairi Muhammed Nazmî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., No: 957, Ankara, 1988.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara, 1973.

Yahya Efendi, *Divan-ı Yahyâ*, Neşre haz: Mehmed Çavuşoğlu, İÜEF Yay., No: 2233, İst., 1977.
_____, *Divan-ı Yahyâ*, Millet Ktp., Ali Emirî, No: 517.

Yetik, Erhan, *İsmail Ankaravî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İşaret Yay., İst., 1992.

Yılmaz, Hasan Kamil, *Aziz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı*, MÜİF Yay., İst., 1980.

Yurdaydın, H. Gazi, "Türkiye'nin Dinî Tarihine Umumi Bir Bakış", *AÜİFD*, c. IX, Ankara, 1961.
_____, *İslâm Tarihi Dersleri*, AÜİF Yay., No:182, Ankara, 1988.
Yüksel, Emrullah, "Birgivî", *DİA* , İst., 1992.

15 NİSAN 1999
MAB... ...AN
SON... ...EN

İLAM Araştırma Dergisi c. III, sy. 1 (Ocak-Haziran 1998) , s. 73 - 81.

AHMED YESEVÎ'NİN MENÂKIBI

Necdet TOSUN*

Türklerin efsânevî pîri Hâce Ahmed Yesevî (ö. 562/1166-7), Orta Asya'da İslâm ve tasavvufun yayılmasında etkili olmuş mühim bir şahsiyettir. Vefatından sonra onun sözleri ve menkıbeleri önce şifâhî yolla anlatılıp halk arasında yayılmış, bilâhare bu söz ve menkıbeler derlenerek kaleme alınmıştır. Şiirleri *Dîvân-ı Hikmet*'te toplanmış olan Ahmed Yesevî'nin söz ve nasihatlarını ihtivâ eden en eski eser, halîfesi Sûfî Muhammed Dânişmend'in *Mir'âtü'l-kulûb* adlı risâlesidir. Çağatay Türkçesiyle yazılan bu eseri İsveç'teki tek yazma nüshaya istinâden *İLAM Araştırma Dergisi*'nde neşretmiştik (II/2, 1997, s. 41-85). Bu defa da Ahmed Yesevî'nin menkıbelerini ihtivâ eden bulabildiğimiz en eski eseri, İmâm Sığnâkî'nin risâlesini neşrediyoruz.

MÜELLİF: İmâm Hüsâmeddîn Hüseyin b. Ali Sığnâkî (ö. 711/1311)

Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan İmâm Sığnâkî, nisbesinden anlaşıldığına göre Cend ile İsficâb arasındaki Fârâb bölgesinde ve Sir Derya kıyısında bulunan Sığnâk'ta doğmuştur.[1] Hicrî 676'da (1277) Hâfızüddîn el-Kebîr Muhammed b. Muhammed el-Buhârî'den ders okuyan Sığnâkî, Fahreddîn Muhammed b. Muhammed el-Mâymergî'den de istifâde etmiştir.

Sığnâkî, fıkıh, kelâm ve nahiv ilimlerinde eserler verdi. Hicrî 690 senesinde Hüsâmeddîn Ahsîketî'nin *el-Müntehab fî usûli'l-mezheb* adlı eserini şerhetti. Bir Hanefî fıkıh kitabı olan Mergînânî'nin *el-Hidâye*'sini şerhedip h. 700 senesinde bitirdiği bu esere *en-Nihâye* adını verdi. Haleb'te h. 704 senesinde Pezdevî'nin *Usûl*'ünü *el-Kâfî* adıyla şerhetti. Neseffî'nin kelâma dâir *et-Temhîd*'ini şerhedip *et-Tesdîd* adını verdi. Zemahşerî'nin nahve dâir *el-Mufassal* adlı eserini şerhedip buna *el-Muvassal* adını verdi. Sığnâkî'nin bu şerhlerden başka kendi telifi olan iki eseri daha bilinmektedir. Bunlar sarf ilmine dâir *en-Necâh fi't-tasrîf* ile *Risâle-i Hüsâmeddîn-i Sığnâkî* ya da *Menâkıb-ı Ahmed-i Yesevî* diye bilinen eserlerdir. Sığnâkî'nin önde gelen talebelerinden birisi Kıvâmuddîn Muhammed b. Muhammed el-Kâkî'dir.

* M.U. İlâhiyat Fak. Tasavvuf Ar. Gör.
1 Bu kasabanın ismi bazı kaynaklarda Suğnak şeklinde kaydedilmiştir. Bk. Bosworth, IX, 580.

Il se montra mon associé
il aida à vendre ma marchandise
il s'entendit avec le biste
cachant mon poulain, il le garda.

Or, *biste*, comme me l'avait fait remarquer le regretté Stig Wikander[12], proviendrait de l'avestique *havishta* qui signifie « frère » ou « associé ». Ainsi, chez les Turcs du XIème siècle, on trouve une coutume relevant des corporations artisanales et marchandes, celle du « frère » ou « associé ». Pour désigner cette coutume, on utilisait le terme turc *ortak* et le terme iranien *biste*. Ce dernier terme a été probablement emprunté au sogdien.

Nous verrons en temps utile, comment cette coutume, ayant obtenu une sanction religieuse, est passée dans le rituel des corporations des *Akhis*[13].

L'expansion de l'Islam parmi les tribus se fit progressivement, grâce à l'activité des missionnaires associée à celle des marchands. Mais l'influence des relations commerciales ne saurait faire sous-estimer l'activité des missionnaires individuels qui propageaient le Soufisme sous sa forme populaire. Lorsque ceux-ci, comme Ahmed Yesevi, étaient issus du même milieu populaire, leur succès était assuré. Ils obtenaient dans les steppes de meilleurs résultats que les théologiens issus des milieux urbains. Ils parlaient la même langue, possédaient le même arrière-plan religieux. Les biographes des saints soufis abondent en récits de conversions[14].

Mais l'adoption de l'Islam n'a pas pu éliminer les croyances anciennes. Les traditions ancestrales survécurent, amalgamées à la religion nouvelle.

Le Soufisme s'était développé sous sa forme populaire. Les conditions n'en étaient que meilleures pour une fusion de croyances. Ainsi, le derviche errant, *Kalender* ou *Abdal*[15], porte-t-il en lui toutes les caractéristiques extérieures du Chaman : amulettes, grelots, couvre-chef à

[12] I. Mélikoff, *Recherche sur une coutume des Alevis : Musahib « Frère de l'Au-delà »*, dans *Sur les traces du soufisme turc—Recherche sur l'Islam populaire en Anatolie*, Istanbul 1992 (Isis) pp. 96–97.

[13] Id. pp. 95–103. Voir ci-dessus, chapitre IV : *Les Akhis*.

[14] V.V. Bartol'd, *Istorija kul'turnoj žizni Turkestana*, pp. 236–256 ; *Dvenadcat' lekcii po istorii tureckix narodov Srednej Azii, Sočinenija* V, Moscou 1968, pp. 116–129.

[15] Sur les *Abdal*, voir Fuat Köprülü, article *Abdal*, dans *Türk halkedebiyatı ansiklopedisi* I, Istanbul 1935, pp. 23–56. Sur les *Kalender*, cf. Fuat Köprülü, *Les origines de l'Empire Ottoman*, Philadelphie 1978 (Porcupine Press), rééd., pp. 118–123 ; A. Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda marjinal Sûfîlik ; Kalenderîler* (XIV–XVII yüzyıllar), Ankara 1992.

IRÈNE MÉLIKOFF
HADJI BEKTACH UN MYTHE ET SES AVATARS
Leiden - 1998, s. 5-8.
ON: 54839
1 NISAN 1999
MADDE

plumes d'oiseau, bâton symbolisant le cheval. Le Zikr du Soufisme prend l'aspect des cérémonies chamaniques amenant la transe. Comme celles-ci, il est accompli dans des buts de guérison[16].

Les traditions chamaniques, loin de disparaître, continuèrent à vivre dans le cadre du Soufisme populaire. Elles sont encore vivantes de nos jours dans certaines régions de l'Asie Centrale[17]. Mais nous étudierons ces réminiscences en temps voulu. Nous devons maintenant nous tourner vers celui qui est le symbole de la mystique populaire turque, le fondateur du premier ordre de derviches, Khodja Ahmed Yesevi.

Khodja Ahmed Yesevi et le Soufisme populaire turc

C'est à Ahmed Yesevi ou Ata Yesevi, surnommé *Pîr-i Türkestan*, que se rattache le Soufisme populaire, aussi bien centre-asiatique qu'anatolien. En Anatolie, son principal représentant, Hadji Bektach Veli, est affilié par la légende à Ahmed Yesevi, même si plus d'un siècle les sépare et s'ils ont vécu dans des régions éloignées l'une de l'autre. Ahmed Yesevi serait mort en 1166/67 et Hadji Bektach dont nous ignorons la date exacte de la mort, aurait disparu, d'après la tradition, vers 1270/71. Mais dans le domaine de la légende, la dimension « temps » n'existe pas, puisqu'il suffit d'évoquer un personnage pour le faire revivre, et reconstituer un événement qui s'est passé dans un temps immémorial, c'est le réactualiser. Quant à la dimension « Espace », dans une société où vivait encore l'idée de l'âme-oiseau, la faculté de s'élever dans les airs et de franchir des distances immenses en un clin d'oeil, d'effacer en quelque sorte l'espace, faisait partie des pouvoirs du chef religieux populaire, qu'il soit Chaman ou Soufi. Le vol magique était l'expression de l'extase et de la transe[18].

Bien que devenu un personnage de légende, la vie d'Ahmed Yesevi nous est connue. Il continue à être vénéré jusqu'à nos jours dans l'ensemble du monde turc, depuis l'Altaï jusqu'à l'Anatolie et la

[16] V.N. Basilov, *Šamanstvo u narodov Srednej Azii i Kazakhstana*, Moscou 1992 (Nauka), pp. 48–105.

[17] V. Basilov, *op. cit., loc. cit.*

[18] I. Mélikoff, *Les origines centre-asiatiques du Soufisme anatolien* ; M. Eliade, *Le Chamanisme et les techniques archaïques de l'extase*, Paris 1968 (2e éd.), pp. 350–352, 358–359, 372–375 ; Jean Biès, *Chamanisme et Littérature*, dans *Cahiers de l'Herne : Mircea Eliade*, Paris 1988, pp. 255–260.

TÜRKİSTAN'IN PÎRİ HOCA AHMED YESEVÎ VE KÜLLİYESİ

ТҮРКІСТАННЫҢ ПІРІ ҚОЖА АХМЕТ ЙАСАУИ ЖӘНЕ ҒИМАРАТЫ

Hazırlayanlar:
Nüket Tm Parlak
Tayfun Atmaca

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi
Dem. No: 135246
Tas. No: 726.2
TÜR.P

TİKA
TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KALKINMA AJANSI
Ankara

[Basım tarihi yok]

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

29 OCAK 2007

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Fırat University Journal of Social Science
Cilt: 11 Sayı: 2, Sayfa: 327-344, ELAZIĞ-2001

Türkiye Diyanet Vakfı
Kütüphanesi

HADİSLERİ BAKIMINDAN CEVAHİRU'L- EBRAR min EMVACİ'L- BİHAR (*YESEVİ MENAKIBNAMESİ*) ÜZERİNE BİR İNCELEME

An Essay on the "Cevahiru'l- Ebrar Min Emvaci'l- Bihar (Yesevi Menakıbnamesi)" from the perspective of the Hadith

D 903

Veli ATMACA*

Ahmed Yesevi → 011071

ÖZET

Milli kültürler, milletlerin inançlarının izlerini taşırlar.Türk Milleti için de bu etkileşim söz konusudur. Bizim Kültürümüzde de İslam'ın sanat, edebiyat ve mimari'de olduğu gibi toplumun günlük yaşayışında da etkisi görülmektedir. İslam'ın kültürümüze etkisi büyük ölçüde Yesevilik kanalıyla olmuştur denilebilir.

Bu durumda, Yesevi kaynaklarının incelenmesi gerekmektedir. Biz de, önemli bir Yesevi dervişi olan Hâzinî'nin, III.Murad'a sunduğu "Cevâhiru'l-Ebrâr min Emvâci'l-Bihâr" adlı eserindeki Hadislerin incelenmesini, kaynaklarının tespitini çalışmayı milli bir vazife kabul ettik.

Sonuçta, tespit ettiğimiz hadisler ve onların kaynakları incelenmiş olup, sıhhat ve mahiyet itibarıyla değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yesevilik, Hadis

ABSTRACT

National Cultures carry the tracks of their belief. This is avaible for Turkish Culture. Islamic influence can be seen in art, literature and architecture as well as in our daily life. I can be said that the influence of Islam on our culture has been occurred greatly by the way of Yesevilik.

In this case, The Yesevi sources must be examined carefully. Our first national duty is to determine the sources of The traditions presented in the work of "Cevâhiru'l-Ebrâr min Emvâci'l-Bihâr" written by Hâzinî who is one of important Yesevi Dervish. His work was also introducted to Murat II later.

As a result, the traditions of it ant their sources we obtained were examined carefully in the respect of its truth and its meaning.

Key word: Yesevi, Hadith,

* Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

D.319

MODERN ART 2002

Sacred Places and 'Public' Narratives: The Shrine of Aḥmad Yasavī in Hagiographical Traditions of the Yasavī Ṣūfī Order, 16th-17th Centuries

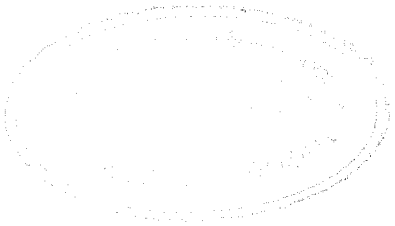
Devin DeWeese
Indiana University
Bloomington, Indiana

The shrine of Aḥmad Yasavī—a Ṣūfī saint of Central Asia who lived in the late 12th century, and whose legacy remains the subject of considerable misunderstanding[1]—was endowed by Tīmūr with an imposing mausoleum at the close of the 14th century, and is today the focus of renewed interest and state patronage in post-Soviet Kazakhstan. From the 15th to early 20th centuries, however, it served as an important religious center for several constituencies. It was, for example, invoked as a source of political legitimacy for rulers. It was integrated into the economic life of its region through the extensive *waqf* properties that supported it, and provided a focus of identity and patronage for familial groups who claimed hereditary rights to the shrine's management. It served as a ritual and devotional center for Ṣūfī communities and was the linchpin in a network of shrines in the region bound together, and defined territorially, not only by a pilgrimage cycle, but by narrative traditions that identified other shrines with relatives or associates of Yasavī. Finally, the shrine served as a focus for narrative and ritual traditions that mediated knowledge and experience of Islam and Sufism among various constituencies who claimed the legacy of Aḥmad Yasavī..

Manuscripta Orientalia, vol. 10, sayı 2, St. Petersburg 2004, s. 53-56.

PRESENTING THE MANUSCRIPT

D. 1531

A. Erkinov

PRAYER AGAINST FEVER, CONNECTED WITH THE NAME OF KH^{W}ĀJA AḤMAD YASAWĪ

A lot is connected with the name and personality of a mystic Aḥmad Yasawī (d. 886/1166) from Central Asia: he founded *ṭarīqat* Yasawīyya, an extensive literature exists on Aḥmad Yasawī and on the *ṭarīqat* founded by him [1]. To him a collection of mystical poems — *ḥikmat* (intricacies) in Jaghatā'ī language called *Dīwān-i ḥikmat* is ascribed [2]. Aḥmad Yasawī is mentioned in some sources of mystical character as an author of such texts. In this respect of special interest is a small text *du'ā'* — a prayer connected with the name of Aḥmad Yasawī. In it his spirit is mentioned as a means which helps to remove fever (*bizgak*).

In the list of works in Persian *Murād al-'ārifīn* [3], by a Jaghatā'ī poet Ṣūfī Āllahyār (1644—1724) [4] we have found an enclosure on a separate sheet — a *du'ā'* text (*fig. 1*) addressed to a certain person — Allah qūl bīk. Reasoning from its contents, the text can conditionally be called *Du'ā'-yi Khaḍrat Kh^{w}āja Aḥmad Yasawī* (Khaḍrat Kh^{w}āja Aḥmad Yasawī's Prayer).

Muslim Turks from Central Asia consider Aḥmad Yasawī [5] the second in the spiritual hierarchy after Prophet Muḥammad [6]. In different sources Aḥmad Yasawī was usually mentioned as a *ṣūfī shaykh* [7], and folk beliefs turned him into a "spirit" resisting disease [8]. This was a widely used practice. *Bakshī*, a folk healer, in his ritual dances in the process of healing of an ill person usually turned to help of saints [9]. He could be engaged in healing of an ill person with the help of a special dance or other methods. Accordingly, texts resisting certain diseases appeared.

Du'ā'–prayers played an important role in the spiritual life of Central Asia. There were special *du'ā'* to cure from any disease. There were particular prayers for creating favourable conditions for advancement of a certain business; for solution of various personal problems; for development of trade [10]; against rivals [11]; they can be found in epigraphical monuments [12] etc. Special books were written where texts of prayers and fortune-telling were collected [13].

Belief and the need for mystical texts also existed after colonization of Central Asia by Russia (from 1867). These texts were also popular among Russian population of Turkistan. For example, in the beginning of the 20th century "in Tashkent they told fortune by handwritten books. In the Russian part of Tashkent there was a *sart* female fortune-teller to whose house often came Russian intelligent ladies who were quite satisfied with the old woman's fortune-telling by the book" [14]. At the same time the *tumār*s were widely spread — talismans against the evil eye inside which prayer–*du'ā'* was put. N. Lykoshin wrote that he had seen a "fortune-teller giving his clients talismans written on scraps of paper" [15]. *Tumār* (*tūmār*) — talismans as a means of resistance of different kinds of diseases, ailment and the evil eye still play an important role in the region.

The concerned text of *du'ā'*–prayer against fever is written on a rectangular sheet of paper, sizes 14,5 × 13. The size of the text is 11 × 8,5. *Nasta'liq* script, black ink. We have no exact date of this prayer's creation; the language can approximately be dated to the 18th—19th centuries. According to its poetic style, the text, to some extent, reminds of the *ḥikmat* from *Dīwān-i ḥikmat* ascribed to A. Yasawī [16]. Partly the text is written in rhyming prose (*saj'*). The choice of rhyme was often in detriment of sense. That is why in several cases a translation is very difficult to make, it can only be approximate.

By composition the text of the prayer consists of two parts: an introductory part — the destination of the prayer [17]; and the text of the prayer itself (*du'ā'*) [18].

The introductory part is written in Persian with elements of the Tajik language which is typical of Persian texts of Central Asia beginning from, approximately, 18th century. The text of the prayer itself is in Jaghatā'ī. This must have been done to emphasize the sacral character of the text. Apart from the *basmala* in the beginning of the prayer, after the introductory part, there is nothing in the text which accentuates its Islamic character.

The most important part of the text is driving out the disease with the help of A. Yasawī's spirit. In Central Asia there was a rite *kūčurūq* ("eviction", "removal", "driving out") [19]. In shamanism the rite in which the shaman healed an ill person was considered a rite of a spirit's removal — *kūčurūq* [20]. In our case the text of the prayer in its essence is close to the abovementioned rite of driving out of spirits.

© A. Erkinov, 2004

meclis-i safâ-engîz-i rûhânîye gelip bir müddet kaldıktan sonra orada ne kadar büyük bir cesaret ve ne kadar şevk ve ümîd, huzûr-ı kalb ve tesellî ile çıkacağını tasavvur ediniz! Bizde tarîkat ve tekye deyince hatıra mutlaka atâlet ve mutlaka başkalarının kesesinden kibarca geçinmek gibi şeyler gelir. Halbuki hakîkat bunun tamâmen hilâfınadır ve dervişlikte başkasından bir şey istemek kadar ayıb ve merdûd bir şey yoktur. Binâenaleyh bu ifâdemden tabîî sû-i isti'malleri ve sû-i te'villeri nazar-ı i'tibâre almamış oluyorum. Ve bundan dolayı şu tarîkat âleminden rûhu büyük, azm ve irâdesi büyük bir adamın yetişerek sönmüş emellere, donmuş kalblere yeni bir heyecân ve harâret nefh etmesini şiddetle temennî ederim.

Vaktiyle bazı pehlivanlar bir kılınç uruşda koca bir atlıyı başındaki tuğluğası, arkasındaki zırhı ve altındaki atıyla beraber ikiye biçermiş. Bunu mübâlağaya hamletmemeli. Zira birkaç sene evvel Bağdad'da vefât eden Dağıstanlı Mücâhid Merhûm Mehmed Fâzıl Paşa da çengelle asılmış üç dört koyunu bir kılıcla ikiye biçerdi. Ancak o kılıcla cılız ve dermansız bir adam bir ağaç dalı bile kesemez. Acabâ onun bu muvaffakıyetsizliğini kılıcın demiri fenâ olduğuna veya ağzı körleştiğine mi hamledeceğiz? Hâşâ, bu muvaffakiyetsizlik onu kullanan bilekteki aczdendir. O halde en geniş bir muhît-i dâire olan tarîk-i Muhammedî ile onun içinde mahfûz bulunan diğer tarîklerin hepsi saâdet ve selâmet-i beşeriyyeyi kâfil kavâid ve âdâbı ihtivâ etmekle berâber onların feyzini çıkaracak ancak bizleriz. Netîce-i kelâm ne Cevdet Bey'in tavsiye ettiği yeni bir tarîkat îcâdına ve ne Yakûb Kadrî Bey'in bahsettiği harekâta imrenmeye lüzûm var, hemen biz elimizdeki nimetlerin hakkını vermeğe aşkla teşebbüs edelim. 23 Şubat 1337

D 2193

Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Bilim Araştırma Kütüphanesi

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANESİ BİLİM ARAŞTIRMA KÜTÜPHANESİ

27 Ocak 2006

TASAVVUF: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, yıl: 7 [2006], sayı: 16, ss. 293-312.

KLASİKLERİMİZ - XV

AHMED YESEVÎ VE *DÎVÂN-I HİKMET*

Kadir ÖZKÖSE •

Giriş

Ahmed Yesevî, tasavvufî mahiyetteki şiirleri ve tesis ettiği tarikatı ile Türklerin manevî hayatı üzerinde asırlarca tesir etmiş bir şahsiyettir. Biz bu makalemizde onun bir bütün olarak tanınmasını ve bir tasavvuf klasiği olarak *Dîvân-ı Hikmet* isimli eserini tanıtmaya çalışacağız. Sûfî bir şahsiyet örneğinde millî ve İslamî geleneğimizin daha iyi tanınmasına katkıda bulunmak istiyoruz. Burada Ahmed Yesevi'nin kişiliği, fikirleri ve Yeseviyye Tarikatı hakkında detaylı bir tartışmaya girmek istemiyoruz. Onun bu özelliklerinin bir bütün hâlinde değerlendirilmesinden sonra daha çok *Dîvân-ı Hikmet* üzerinde duracağız. Eserinin daha iyi tanınabilmesi için yer yer onun tasavvufî kişiliğine vurgu yapacağız.

XI-XII. asırda Mâverâunnehir, Karahanlılar Devleti'nin hakimiyeti altında idi. Bu dönemde Türk hanedanları arasında taht mücadelesi, sürekli kargaşa ve siyasî istikrarsızlık hüküm sürüyordu. Batınî ve Rafizî unsurlar, devleti içten kemirerek yıkımın eşiğine getiriyordu.[1] İşte böylesi bir atmosferde Ahmed Yesevî, Türk halkları arasında vahdetin sağlanmasına, şer'î çizgiden uzak kitlelere İslamî hassasiyeti aşılamaya, nebevî sünnetin yaygınlaşmasına ve birlikte yaşama tecrübesinin tekâmülüne öncülük etmiştir.

I. Ahmed Yesevi'nin Hayatı

Pîr-i Türkistân[2], Hâce-i Türkistân[3], Hazret-i Sultân, Sultanu'l-Evliyâ, Evliyâlar

• Doç. Dr., Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı

1 Dosay Kenjetay, "Hoca Ahmet yesevi: Yaşadığı Devir, Şahsiyeti, Tarikatı ve Tesiri", *Tasavvuf-İlmi ve Akademik Araştırmalar Dergisi*, Aralık 1999, yıl: 1, sayı: 2, ss. 110, 128.

2 Türklerin İslam'ı kabulleri ile beraber Orta Asya'da başlayan erken sûfîlik geleneğini temsil ettiği için "Pîr-i Türkistân" unvanıyla anılmıştır. Bk. Feridüdin Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, Erkam

-Divan-ı Hikmet
-Ahmed Yesevî

TEK-ESİN

Türk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayını

Türk Edebiyatı Dizisi No. 1

HOCA AHMED YESEVÎ

DİVAN-I HİKMET

(Dr Emel Esin Kütüphanesi Nüshası / Dr Emel Esin Library's Copy)

Yayına Hazırlayan / Edited by

YUSUF AZMUN

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi
Demirbaş No: 132537
Tasnif No: T811.232 AHM.D

02 ARALIK 1995

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

ISTANBUL 1994

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI : 2666
BİLİM ve KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ : 721
Çağdaş Yazarlar Dizisi : 15

Kitabın adı
AHMET YESEVÎ
(HİMETLERİ)
Yayın Kodu
95.34.Y.0002.1355
ISBN 975.11.0803.9
Baskı yılı
1995
Baskı adedi
5.000
Kapak resmi
ETHEM BARAN
Dizgi, baskı, cilt
MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

17 MAYIS 1997

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DEĞİŞİKLİK

Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın
25.11.1993 tarih ve 10973 sayılı yazıları ile
birinci defa 5.000 adet basılmıştır

Çağdaş Yazarlar Dizisi

AHMET YESEVİ

(HİKMETLERİ)

Hazırlayan
İbrahim Hakkulov

Çeviren ve Sadeleştiren
Erhan Sezai Toplu

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	49251
Tas. No:	T 811.22 AHM.D

İstanbul, 1995

TÜRKİYE DİYANET VAKFI
YAYIN MATBAACILIK VE TİCARET İŞLETMESİ
Meşrutiyet Cad.Bayındır Sk. No:55 • Kızılay/ANKARA
Tel:418 59 49 • 417 09 04 • 425 27 75
Telex:43 433 tdvk tr. • Fax:417 00 09

MADDE YAYGÜLANMAYAN
SONRA GERİ DÖNÜŞMAN
07 TEMMUZ 1994

Yayın No: 119
Türk Halk Klasikleri Serisi: 1

Dergi/Kitap
Kütüphanede Muhafaza

ISBN 975-389-117-2
93.06.Y.0005.119

Bu kitap
Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi'nin
Dizgi, Fotomekanik, Ofset ve Cilt Tesislerinde
hazırlanmıştır.

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI / 119

Ahmed Yesevi

DİVAN-I HİKMET

HOCA AHMED YESEVİ

HAZIRLAYAN
Dr. Hayati BİCE

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi
Demirbaş No: 125251
Tasnif No: T 811.232
AHM. D

ANKARA / 1993

181 302

04 EKİM 2009

MADDİ YAYINLARI ARAŞTIRMA VE İNCELEME SONUCU ARTIK BU YAYINLARA AİT

Hoca Ahmed Yesevi
Divân-ı Hikmet
Dr. Hayati Bice

Yayın No: 119
Türk Halk Klasikleri Serisi: 1

© Bütün Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Genişletilmiş 5. Baskı, Ocak 2009, Ankara, 2000 adet.

ISBN 975-389-117-2
09.06.Y.0005.119

Kapak ve İç Tasarım:
SFN
0312 435 15 95
www.sfn.com.tr

Kapak Tezhibi: Müzehher Bice

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Kurulu'nun
23.01.1993/3-1 sayılı kararıyla uygun görülmüş ve
Mütevelli Heyeti'nin 06.02.1993/569-c sayılı
kararıyla basılmıştır.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret
İşletmesi'nin dizgi, fotomekanik, ofset ve cilt tesislerinde
hazırlanıp basılmıştır.

TÜRKİYE DİYANET VAKFI
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

OSTİM Örnek Sanayi Sitesi
1. Cadde 358. Sokak No: 11 06370 Yenimahalle / ANKARA
Tel: 0312. 354 91 31 (pbx) Faks: 354 91 32
e-posta: tdvyayin@diyanetvakfi.org.tr

Hoca Ahmed Yesevi

Divân-ı Hikmet

Hazırlayan: Dr. Hayati Bice

Türkiye Diyanet Vakfı
İslam Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi
Dem. No: 181302
Tas. No:

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI

Ankara
2009

Cunbur, Müjgân

Anadolu'nun bütünleşmesinde Ahmet Yesevî'nin yeri / Müjgân Cunbur; editör: İbrahim Baştuğ. – [Ankara]: AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, [1997].

VI, 49 s.; 19.5 cm. – Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi yayını: 134. Türk kültüründen görüntüler dizisi: 27

ISBN: 975-16-0934-8

1. AHMED YESEVÎ (? - 1166) – BİYOGRAFİ

922.56

MADDİ KAYIPLARDAN
SONRA MANEVİ KAYIPLARDAN
15 NİSAN 1999

ATATÜRK YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ BAŞKANLIĞI

Müjgân Cunbur

ANADOLU'NUN BÜTÜNLEŞMESİNDE AHMED YESEVÎ'NİN YERİ

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi

Dem. No:	57654
Tas. No:	922.977 AHM

Ebu Hanife (150/767), az konuşan, çok düşünen ve dünyaya kâlben çok önem vermeyen birisiydi. Kuşeyrî, Şafiî bir mutasavvıf olmasına rağmen, hem ilmi, hem de tarikatı Ebu Hanife'den aldığını söyler.[89]

İmam Malik (179/795) der ki: *"İlmiyle rızay-ı ilâhîden başkasını isteyen birisi, anlamadığı şeyi sırtına yüklemekle kendine yazık etmiştir."*

İmam-ı Şafi (204/820) der ki: *"Kendisini kötülüklerden koruyamayana ilmi fayda vermemiştir. Fıkıhta maksat sadece rızay-ı Bâri olmalıdır. İmam-ı Şafii'nin sûfîlerin sohbetine on yıl devam ettiği rivayet edilir."*[90]

İbn Hanbel (241/855) ve Süfyan-ı Sevrî (161/778) de zühd ve vera konusunda çok hassastılar.[91] İbn Hanbel'in sûfî sohbetlerine gittiği ve oğluna da tavsiye ettiği rivayet edilir.[92]

Bütün bunlar; fıkhı, Allah'a yaklaşmak için öğrenmek, kullukta ihsan sırrını yakalamaya bir basamak yapmak ve Allah ve Rasülü'nün sevgisiyle dopdolu, kâlben itminana kavuşmak için öğrenilip öğretilebileceğini ortaya koymaktadır. Ki, bu noktada aynı gayeye hizmet eden tasavvufla birleştiği açıktır. Zaten İslâmî ilimlerin birbiriyle çatışması da söz konusu olamaz.

2193

12 NİSAN 2000

89 İnce, Ahmet, *Tasavvufun Hakikatleri*, s. 32.
90 *Aynı eser*, s. 34.
91 Gazzâli, *İhya*, c. 1, ss. 28 vd.
92 İnce, *a.g.e.*, ss. 34-35.

Tasavvuf, 2/2, 1999 Ankara, s. 105-133

Hoca Ahmet Yesevî: Yaşadığı Devir, Şahsiyeti, Tarikatı ve Tesiri

Dosay KENJETAY
Arş. Gör., Ahmet Yesevi Ü.

Giriş

Hikmet tarzının kurucusu olan Ahmet Yesevî, bugüne kadar daha ziyade fikrî yönü ve menkîbelerle örülü bir hayat hikâyesi ile tanınmıştır. Mamafih, bugünlerde bilhassa Orta Asyalı araştırmacılar tarafından onun gerçek tarihî şahsiyetinin aydınlatılmasına yardımcı olacak mahiyette bazı vesikaların neşredilmekte olduğunu memnuniyetle müşahede etmekteyiz. Bu da yeniden bağımsızlıklarına kavuşan Orta Asya Türk topluluklarının millî kimlik arayışından ve yetmiş yıl süren baskıcı ateist ideolojinin neden olduğu manevî boşluğu doldurma ve aynı zamanda kendi fıtrat dinine sarılma çabasından kaynaklanmaktadır.

Eğer bir toplum ayakta kalmak istiyorsa, onun çaresi kendi temel kültürel değerlerini tanımak, fıtratındaki manevî cevherlere sahip çıkmak ve hakikati kendinde aramaktır. Toplumumuzdaki problemlerin çözümlerini başka kültür ve medeniyetlerde değil, kendi tarihî geçmişimizde aramalıyız. Şu andaki zorlukları çözebilecek "anahtarlar'ın" en önemlisi Hoca Ahmet Yesevî'nin öğretisidir. Çünkü Hoca Ahmet Yesevî kendi zamanında topluma yeni bir insan modeli sunabilmiştir, topluma yeni boyut, yeni ufuk kazandırabilmiştir.

İşte çalışmamızın konusunu teşkil eden Yesevîlik kültürü, Yesevî'nin şahsiyeti ve ahlâkî öğretileri ve temsil ettiği görüşlerini inceleme, araştırma objesi olarak almamızdaki amaç da onun ilminin (doktrininin) gerekliliğinden, güncelliğindedir.

Ahmet Yesevînin Yaşadığı Devir

Ahmet Yesevî'nin hayatını, şahsiyetini ve tesirini anlatmadan önce, onun ye-

İÇİNDEKİLER /CONTENTS

Prof. Dr. İsa ÖZKAN
XIX. ve XX. Yüzyıl Uygur Tarihleri ve Ahmet Yesevî'nin Doğum Yeri Meselesi / 1-10
The XIXth and XXth Century Uighur History Books and the Question of Ahmed Yesevi's Birth Place

Doç. Dr. Esra ÇAYHAN
The European Union's Central Asia Strategy / 11-43
Avrupa Birliği'nin Orta Asya Stratejisi

Doç. Dr. Zakir AVŞAR*
Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri Arasında Pazarlama İletişimi Açısından Tüketicinin Korunması Kalite ve Standardizasyonun Önemi / 45-76
The Importance of the Consumer Care, Quality and Standardization as Regards Marketing Communication Between Turkey and Turkish Republic

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Bulut
1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve Türkiye'de Devletçiliğe Geçiş / 77-101
The 1929 World Economic Crisis And Transition To Etatism in Turkey

Yard. Doç. Dr. Tarık ÖZCAN
Osmancık Romanının Arketipsel Sembolizm Bakımından Çözümlenmesi / 103-116
Analysis of Osmancık Novel, on Account of Archetypical Symbolizm

Yard. Doç. Dr. Necip Fazıl DURU
Şîraz'dan Hindistan'a Örfî'nin Sergüzeşti ve Klâsik Türk Şiirinde Örfî-i Şîrâzî / 117-145
Örfi's Adventure While Traveling from Şiraz to India And Place in the Classical Turkish Literature

Doç. Dr. Ahmet KARTAL
Alî Şîr Nevâî'nin Farsça Şiirleri / 147-180
Persian Verses of Ali Shir Nava'i

Yayın Tanıtım

Doç. Dr. Nurettin DEMİR
Pax Ottomana. Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç, Edited by Kemal Çiçek. Haarlem - Ankara 2002. / 181-186

Aydos ŞALBAYEV
Osman Karatay, *İran ile Turan: Hayali Milletler Çağında Avrasya ve Ortadoğu*, Ankara 2003. / 187-189

Arş. Gör. Cafer MUM
Evliya Çelebi ve Seyahatnamesi, Gazimağusa 2002. / 190-195

Diyanet Vakfı 1626

XIX. ve XX. Yüzyıl Uygur Tarihleri ve Ahmet Yesevî'nin Doğum Yeri Meselesi

Prof. Dr. İsa ÖZKAN*

Özet : Hoca Ahmet Yesevî XII. yüz yılda yaşamış ünlü mutasavvıflardan biridir. Ahmet Yesevî'nin fikirleri yetiştirdiği binlerce muakkibi tarafından şimdiye kadar yaşatılmıştır. Ahmet Yesevî'nin doğum yeri meselesiyle ilgili araştırıcılarca Türkiye'de ve Türkiye dışında pek çok çalışma yapılmıştır. Bu makalemizde özellikle Doğu Türkistan tarihlerinden yararlanarak onun doğum yeri hakkında bilgiler değerlendirilecek ve bu hususta şimdiye kadar kaynaklarda yaygın olarak geçen yanlışlıklar üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Yesevî, Ahmet Yesevî'nin doğum yeri meselesi, Sayram kasabası, Doğu Türkistan, Batı Türkistan.

Ahmet Yesevî'nin doğum yeri olarak bazı kaynaklarda Yesi gösterilmişse de; tezkire, menakıb ve tasavvufa dair bir kısım eserlere dayanarak araştırıcılar onun Türkistan'ın Sayram şehrinde doğduğu konusunda ittifak etmektedirler (Köprülü 1976: 61-62; Eraslan, 1983:14). Bu şehir ünlü mutasavvıfın soy ağacı, doğum yeri ve çocukluğunun ilk dönemini geçirmesi bakımından önemlidir. Ancak şehir hakkındaki İslâmî dönem kaynaklarındaki bilgilerimiz son derece mahduttur. Arap coğrafyacıların dışında bu şehir hakkındaki ilk bilgiler Kâşgarlı Mahmud tarafından Divanü Lûgati't Türk'te XI. yüzyılda tespit edilmiştir. Kâşgarlı Dîvanı'nda Türkistan'da yeri geldikçe zikrettiği şehirler arasında *İsficab/Asficab*'dan da söz etmiş ve "Sayram" سَيْرَمْ maddesinde *"İsbicab"* اسْبِيجاب dahi denen *Beyza* şehrinin adı. Bu şehre *Saryam* dahi denir", şeklinde bir kayıtta bulunmuştur. Ayrıca, Divanda "*Sayram suw;* topuktan yukarı çıkmayan su, sığ su" anlamında bir deyim de bulunmaktadır (Kaşgarlı, 1941: 176).

* *Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Öğr. Üyesi ve Tömer Başkanı - ANKARA*
iozkan@gazi.edu.tr

©Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı

K. çek.
ERÜ

HOCA AHMED YESEVİ

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi

Dem. No:	49406
Tas. No:	922.977 AHM

Adana - 1995

04 TEMMUZ 1997
MADDİ KAYBI ANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Dr. Ömer ULUÇAY

21 ARALIK 1993

DİYANET

DİNİ - İLMİ - EDEBİ DERGİ
EKİM - KASIM - ARALIK 1993
CİLT : 29 SAYI: 4

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞINCA ÜÇ AYDA BİR YAYINLANIR

82
Türkiye Diyanet Vakfı
Kütüphanesi
İslâm Araştırmaları Merkezi

BU SAYIDA

Hoca Ahmed Yesevî Döneminde Türk-İslâm Kültürünün Oluşumu-Gelişimi
Doç. Dr. Nesimi YAZICI 3-16

Ahmed Yesevî'nin Hikmetleri İle Yunus Emre'nin Şiirlerinde Tasavvufî Muhteva Benzerlikleri
Doç. Dr. Ali YILMAZ 17-33

Divan-ı Hikmet'ten/Ahmed Yesevî 34

Hoca Ahmed Yesevî ve XVIII.-XIX. Asır Türkmen Şiiri
Prof. Dr. Gurbandurdi GELDİEV 35-40

Hoca Ahmed Yesevî'nin Rum Eyaletindeki Zaviye Kurucuları Üzerindeki Etkileri
Dr. Yılmaz KURT 41-47

Ahmed Yesevî'den (Şiir) 48

Ahmed Yesevî ve Tasavvuf Anlayışı
Mustafa AŞKAR 49-62

Camiler: Düşüncelerin Ulvileştiği İnanç Abideleri
Halit GÜLER 63-66

Hz. Peygamber Devrinde Kadın
Doç. Dr. Ali TOKSARI 67-80

Yetimlerin Sosyal Güvenliği
Dr. Ali ACAR 81-90

İ'caz ve Kompozisyon
Dr. İskender PALA 91-99

Ahmed Yesevî'den (Şiir) 100

Hacı Bayram Vakfı İle İlgili Üç Yeni Belge
Dr. İbrahim ATEŞ 101-108

Dünkü Düşmanlık Bugünkü Dostluk Kaynağı: Çanakkale Savaşları
Hakkı Şah YASDİMAN 109-120

Hazret-i Rasûl-i Ekrem (S.A.V)'in Doğdukları Mübarek Gecenin Ta'rifindedür (Şiir)
Cevrî İbrahim ÇELEBİ 121-124

Diyanet İlmi Dergi 29. Cilt Alfabetik Fihristi 125-128

Sonuç olarak şunları belirtmek mümkündür: *Mustafa Necati Sepetçioğlu*, romanlarının yazılış amacını şöyle açıklar: "Türk roman yazarının her şeyden önce ve mümkün olduğu kadar gerçeği yakın ölçülerde, çok değişik bir tarih ve çok geniş bir coğrafyada gelişmiş olan Türk insanının oluşturduğu ortak tip ve karakteri belirlemek zorunda olduğunu söyler. Türk roman yazarının, bence duyurması, anlatması gereken mesele budur. Bu meseleyi işleyiş tarzıyla da milletlerarası sanat kiliminin, kendine özgü boyası ve özlü nakışı ile bütünleyip dokunmasına yardımcı olur. Tarih bu sebepten önemlidir. Hafızasını kayıp etmiş bir insanı Sultan Ahmet meydanına bırakıverin ve zavallılığını görüp düşünün. Tarihsiz bir millet daha da kötü duruma düşecektir. Çünkü artık sürülerin tarihe ihtiyacı olmadığını artık biliyoruz[5].

Kaynaklar

Çiftlikçi, Ramazan; "M. Necati Sepetçioğlu İle Romanları ve Romancılığı Üzerine", *Yedi İklim Dergisi*, Sayı: 80-81, Kasım-Aralık 1996, s. 66.

Engünün, İnci; "Konak", *Türk Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 32, 1974, Ağustos, s. 37.

Kaplan, Mehmet; "Kilit ve Anahtar", *Türk Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 15, Ağustos 1980, s. 29.

Sepetçioğlu, Mustafa Necati; "Roman Yazarı ve Tarih", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Ocak 1987, Sayı: I, s. 47

Taçdiken, Mehmet; "Sepetçioğlu ile Mülâkat", *Pınar Dergisi*, Sayı: 15, Mart 1973, s. 12.

D. 130
Türkiye Diyanet Vakfı
Kütüphanesi
İslâm Arş.

[5] M. Necati Sepetçioğlu, "Roman Yazarı ve Tarih", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Ocak 1987, Sayı: I, s. 47.

MADDE KAYBEDİLMEDEN SONRA GELEN DOKÜMAN

Türk Dünyası Araştırmaları Sayı: 180 Haziran 2009 İstanbul

HOCA AHMET YESEVİ VE TÜRK DÜŞÜNCE TARİHİ İÇERİSİNDEKİ YERİ

Serdar ERKAN*

Bu makalede, XII. yüzyılda Türk coğrafyasının yetiştirdiği büyük mutasavvıf Hoca Ahmet Yesevi'nin Türk düşünce tarihindeki yeri ve önemi anlatılmaktadır. Yaşadığı devirden bahsedilmekte, Türklerin İslamiyet'i kabul süreci ve özelliklerine değinilmektedir. Ayrıca Ahmet Yesevi'nin hayatı, fikri kişiliği, edebi kişiliği, tebliğ metodu ve eserleri kısaca vurgulanmaktadır.

Anahtar kelimeler: *Ahmet Yesevi, Hayatı, Fikri ve Edebi Kişiliği, Eserleri.*

Hodja Ahmet Yesevi And His Role In Turkish Entellectual History

In this article, the importance and his place in the thinking history is mentioned in XII. The century of great wise Hodja Ahmet Yesevi, who was grown in the Turkish Geograpy. His period is mentioned, and also the duration of Turkish people who accepted the Islam and the properties are mentioned. Furthermore, the life of Ahmet Yesevi, ideal personality, literatural personality proclamation method and his outputs are emphasized shortly.

Key words: *The Life Of Ahmet Yesevi, İdeal And Literatural Personality, Outputs.*

Ahmet Yesevi, XII. yüzyılda Türk coğrafyasının yetiştirdiği büyük bir mutasavvıf şairdir. Pir-i Türkistan, Hace-i Türkistan, Hazret-i Sultan, Sultanu'l-Evliya, Evliyalar Serveri gibi unvanlarla anılan Hoca Ahmet Ye-

* Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi, erkans@gazi.edu.tr

47 - 64.

bilig, sayı:9, 1999, Ankara, s. 65-83. D.1626

AHMED-İ YESEVÎ, YUNUS EMRE ve HACI BEKTAŞ-I VELÎ'NİN İSLÂM ÇİZGİSİNDEKİ BÜTÜNLÜK

Prof. Dr. Ali YILMAZ

Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fak. Öğretim Üyesi

ÖZET

İslâmiyet'in kabulünden sonra Türklerin bir kısmı anayurtları olan Orta Asya'dan batıya doğru göç etmeye başlamışlar ve bu göç, Anadolu'nun kalıcı yurt edinilmesiyle durmuştur. Hatta bu, Osmanlı Devleti'nin güçlü dönemlerinde bütün Balkanları içine alacak şekilde genişlemiştir. Böylece Orta Asya'dan Anadolu'ya, Balkanlara kadar uzanan bir Türk coğrafyası oluşmuştur. Bu göç aynı zamanda dinî inanış, yaşayış ve kültürün de göçünü sağlamış, fizikî coğrafyanın yanında dinî ve kültürel bir Türk-İslâm coğrafyası da doğmuştur. Çünkü Orta Asya'da gelişen ilim ve kültür, Müslüman Türk âlimler tarafından Anadolu'ya da taşınmıştır. Bu aynı zamanda dinî, ilmî ve kültürel bütünlüğün de taşınması anlamına gelmektedir. Bu geniş coğrafya içinde bir çok önemli şahsiyet yetişmiştir. Bunlardan üç önemli isim; Ahmed-i Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî ve Yunus Emre'dir. Orta Asya'da yaşayıp orada vefat etmiş olan Ahmed-i Yesevî, Orta Asya'dan Anadolu'ya göç edip orada hayat sürmüş olan Hacı Bektaş-ı Velî ve tamamıyla Anadolu'ya ait olan Yunus Emre, bahsedilen geniş coğrafyayı birbirine bağlayan köprü; aynı zamanda da bizim İslâm anlayışımızın tarihî yönünün aynasıdır. Bu çalışma, bahsettiğimiz üç büyüğümüzün İslâm çizgilerindeki bütünlüğü, mukayeseli olarak ortaya koymaktadır. Bazı temel İslâmî konu ve kavramlar hakkında ortak görüş, tavsiye ve ifadeleri tesbit edilerek, mukayese edilebilmesi için yan yana getirilmiştir. Konuyu dağıtmamak ve uzatmamak için yoruma girilmemiş, söz kendilerine bırakılmıştır.

Sonuçta, temel İslâmî konu ve kavramlarla ilgili olarak her üçünün de ortak görüş, düşünüş ve tavsiyelerinin olduğu, İslâm çizgilerinde bir bütünlüğün bulunduğu anlaşılmıştır. Her üçü de, Allah'a itaatin gerekliliğini ifade etmişler, günahlardan kaçınmayı ve tevbeyi tavsiye etmişler; ihlasla ibadetlere sarılmanın önemini vurgulamışlar; Kur'an ve Sünnete sarılmayı vazgeçilmez görev olarak arzetmişlerdir. Hulefa-i Râşidîn'e bakışları ortaktır. Tasavvufî anlayışta ortak kavramlarda buluşmaktadırlar. Ahmed-i Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî ve Yunus Emre'nin bu yönlerinin de göz önüne serilmesi, millî birlik ve bütünlüğümüze de büyük katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Ahmed-i Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî, Yunus Emre,İslâm Çizgisi, Bütünlük.Irakeyn Seferi, Tebriz, İbrahim Paşa.

MADDE KAYDEDİLDİKTEN SONRA GELEN DÜZELTMELER

07 EYLÜL 1999

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi
Kütüphane
10.1
Ankara Üniversitesi
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ,
c. XXXIV (1993) s. 87-132.
03 EKİM 1996
MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA OKUYUCUYA DÖNÜLMEMEK

HOCA AHMED YESEVİ
(Ö. 562 / 1167)

Doç. Dr. Ethem CEBECİOĞLU

Kaynaklarda hakkında yeteri kadar bilgi bulunmayan Ahmed Yesevî'nin hayatı, oldukça kalın bir menkabe sisi altında gizlenmiştir. Bu konuda Fuat Köprülü'nün yaptığı çalışma henüz aşılabilmiş değildir. Köprülü, Ahmed Yesevî'yi ele alırken, onun ilmî bakımdan tesbit edilen hayatı ile halk arasında destanlaşan hayatını, ayrı zeminlerde anlatma ihtiyâcını hissetmiştir. Biz, bu yazımızda, sosyal vicdanda teşekkül etmiş Ahmed Yesevî'yi, imkân elverdiği ölçüde birinci plana iterek anlatmaya çalışacağız. Onun hakkındaki bilgileri, Divan-ı Hikmet başta olmak üzere, ikinci ve üçüncü el kaynaklardan elde etmek mümkündür.

Ahmet Yesevî, Batı Türkistan'da, Çimkent'in doğusunda Tarım ırmağına dökülen Şahyâr nehrinin küçük bir kolu olan Karasu üzerindeki Sayram kasabasında doğdu[1]. Eski adı İsbîcâb veya Akşehir olan Sayram, coğrafî açıdan önemli bir kavşak noktasındaydı. Ancak bazı kaynaklar, onun Yesi (Türkistan)'de doğduğunu kaydeder ki eskiden buraya Yassı denildiği, ancak zamanla Yası ve Yesi'ye dönüştüğü söylenir[2].

Ahmed Yesevî'nin hangi tarihte doğduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, şeyhi Hoca Yusuf Hemedânî'nin h. 535 / m. 1140'daki vefatı, göz önünde tutulursa, onun XI. yüzyılın ikinci yarısında dünyaya geldiği söylenebilir[3].

1 Köprülü, Fuat Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1976, s. 61-2; Hazinî, Cevâhirü'l-Ebrâr min Emvâci'l-Bihâr, Süleymaniye Ktb. Halis Efendi Kitabları, s. 49. Bu eser Yesevîlik konusunda önemli bir kaynak durumundadır. Sülüs yazısı ile Mahmûd b. Hasan b. Şeyhu'n-Nakşbendî tarafından h. 1002 / m. 1593 Rebiülevvel'inde istinsahı bitirilen 324 sayfalık bu cildi, iki kısımdan meydana gelir. 221 sayfalık kısmı Türkçe, bir miktar eksiği bulunan geri kalan kısmı da, Farsça olup, Hazînî adlı bir Yesevî dervişi tarafından III. Murad devrinde yazılmıştır. Eserin her iki kısmı da aynı konuları anlatmaktadır.

2 Esin, Emel, "Ahmed Yesevî Külliyesi", TDVİA, c. II., s. 162.

3 Eraslan, Kemal, "Ahmed Yesevî", TDVİA, c. II., s. 160.

ERDEM [HOCA AHMET YESEVÎ ÖZEL SAYISI]
cilt:7 / sayı: 21 , Ankara-1995, s. 833-853.

Kütüphanesi
İslâm Araştırmaları
10 TEMMUZ 1996
MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

AHMED YESEVÎ'NİN ANADOLU'NUN TÜRKLEŞMESİNDEKİ YERİ

MÜJGÂN CUNBUR*

Ahmed Yesevî'nin Türk edebiyatındaki geniş etkisi, özellikle "Hikmet çığırı"nın başlangıcındaki büyük yeri bilinmekte, bu ünlü Türk şairi ve sûfîsi birçok bilim adamınca çeşitli biçimlerde değerlendirilmektedir.

Birkaç örnek vermek gerekirse, Macar Türkoloğu Lászlo Rásonyi *Tarihte Türklük* adlı eserinin bir yerinde "1166 da vefat eden Türkistan Türk edebiyatının ve tasavvufun ölümsüz büyük şairi Ahmed Yesevî, dervişliğin kurucusudur"[1] derken, Selçuk yayılışı çağına rastladığını belirttiği "İslâm'ın mânevî teceddüt devresi"nden bahsettiği sırada da "Bu yenilikte Türkistan'ın Sayram kasabasında doğan büyük mutasavvıf, Nakşibendî ve Bektâşî tarikatlarının mânevî öncüsü Ahmed Yesevî'nin büyük rolü olmuştur"[2] diyerek Hoca Ahmed Yesevî'nin bir başka yönüne değinir.

Türkistan Pîri diye de tanınan Ahmed Yesevî'nin yaşadığı toprakların tarihiyle ilgili eserlerin yazarı W. Barthold *İslâm Medeniyeti Tarihi* adlı eserinde "XII. asırdan başlayarak, İslâm propagandacıları, Türkler arasında İslâm dinini kuvvetlendirmek için, Türk dilinde bir takım manzûm ve mensûr eserler yazmaya başladılar. Bu nevi eserlerden Hoca Ahmed Yesevî'nin nazımları, hattâ bugüne kadar, halk şâirleri için bir örnek vazifesi görmektedir."[3] diye Hoca Ahmed'in "Hikmet"lerindeki amacı gösterirken, *Moğol İstilâsına Kadar Türkistan* adlı büyük kitabında Yusuf Hemedânî'nin kurduğu tarikattan bahsettiği sırada "Faal üyeleri arasında Hakîm-Ata ve Ahmed Yesevî gibi bugün bile halk tarafından çok hürmet gören evliyâ vardı."[4] demekteydi. Bu sözleriyle Barthold, Ahmed Yesevî'ye gösterilen saygının sürekliliğini ifade ederken, bir Türk tarihçi Prof. Dr. Erdoğan Merçil, onun etkisinin devamını ele alıyordu:

* Dr. Millî Kütüphane Emekli Başkanı.

[1] Rásonyi, László, *Tarihte Türklük*, Ankara, 1971, s. 189.

[2] Rásonyi, *a.g.e.* s. 164.

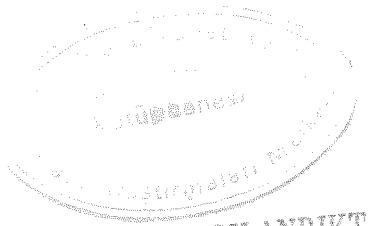
[3] Barthold, W., *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İzah ve düzeltmelerle çeviren: M. Fuad Köprülü, 2. bs. Ankara 1963, s. 66. F. Köprülü bu kitabın sonundaki "İzahlar" kısmında (s. 186-199) Ahmed Yesevî'ye geniş bir bahis ayırmıştır.

[4] Barthold, W., *Moğol İstilâsına Kadar Türkistan*, Hazırlayan: Hakkı Dursun Yıldız, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1990, s. 399.

0 713

EROEM [HOCA AHMET YESEVÎ ÖZEL SAYISI]

cilt: 7/ sayı: 21 , Ankara - 1995, s. 799 - 819.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

10 TEMMUZ 1996

AHMED-İ YESEVÎ

KEMAL ERASLAN*

Pîr-i Türkistân[1], Hâce-i Türkistân, Hazret-i Sultân, Sultânu'l-evliyâ, Evliyâlar serveri[2] gibi ünvanlarla anılan Ahmed-i Yesevî, tarihî şahsiyetinden ziyade menkıbevî şahsiyeti, fikirleri, kurduğu *Yesevîlik* tarikatı ile Türk milletinin mânevî hayatında derin izler bırakan dikkate değer bir şahsiyettir. Türk sûfiliği geleneğinin kurucusu da olan Yesevî, bütün Türk toplumlarında öylesine sevilip sayılmıştır ki aradan yüzyıllar geçmesine rağmen hatırası ve tesiri canlılığı ile devam etmiş, Türkistân, eski adıyla Yesi, şehrindeki türbesi kutsal bir ziyaretgâh olarak kabul edilmiştir.

Hayatı

Ahmed-i Yesevî'nin tarihî şahsiyetine dair vesikalar yetersiz olduğu gibi, mevcudlar da menkıbelerle karışmış bilgiler verdiği için sağlam bir hükme varmak bazen güçleşmektedir. Buna rağmen tarihî kaynaklardan, bazı menâkıb-nâmelerden ve bizzat *"Hikmet"* adı verilen manzumelerinden elde edilecek bilgiler, onun menkıbelerle karışmış tarihî hayatı, şahsiyeti ve tesirine dair bazı gerçekleri ortaya koyacak durumdadır.

Elde edilen bilgilere göre Ahmed-i Yesevî, Çimkend şehrinin doğusunda yer alan Şâhyâr nehrinin küçük bir kolu olan Karasu çayı yakasındaki Sayram kasabasında dünyaya gelmiştir. İsficâb veya Akşehir adıyla da anılan Sayram, zamanında önemli bir yerleşme merkezi idi. Halkını Türkler ve Acemler oluşturuyordu. Bazı kaynaklar onun Yesi, bugünkü adıyla Türkistân, şehrinde doğduğunu ifade ederlerse de[3] doğru değildir.

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

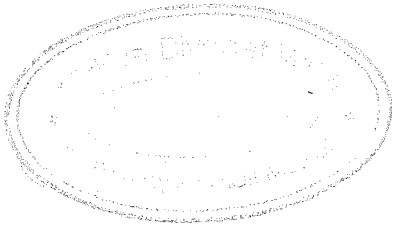
[1] Bk. Feridü'd-din-i Attâr, Mantıku't-tayr, Tahran 1353 (1973), s. 180 (çeviren: Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1968); A. Yaşar Ocak, Yesevî, Türklerin İslâm'ı kabulleri ile beraber Orta Asya'da başlayan erken sûfilik geleneğini temsil ettiği için "Pîr-i Türkistan", XV. yüzyılın sonlarına doğru Yesevîlikle aşağı yukarı aynı mıntıkada teşekkül eden Nakşibendilik geleneğinin de doğuşuna etkisi olduğu için Hâcegân silsilesinden sayıldığını ve bu sebeple "Hâce-i Türkistan" ünvanıyla anıldığını belirtir (bk. "Anadolu Türk sûfiliğinde Ahmed-i Yesevî geleneğinin teşekkülü", *Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri* Ankara 1992, s. 75).

[2] Bk. *Şibânî Hân Dîvânı* Topkapı Sarayı, III. Ahmed Ktp. no: 2436, y. 68b-69a.

[3] Meselâ Âli-şir Nevâyî, Ahmed-i Yesevî'nin mevlid ve menşe'ini Yesi göstermektedir (bk. *Nesâyimü'l-mahabbe min şemâyimi'l-fütüvve*, Hazırlayan: Kemal Eraslan, İstanbul 1979, s. 303).

Erciyes Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Derg. sayı 11, 2001/Kayseri, s. 325-356

D-193

AHMED YESEVÎ VE HACI BEKTAŞ VELİ

Aralarındaki Bağlar, Fikirleri, Tesirleri ve Türk İslâm Edebiyatına Katkıları

Dr. Seyfullah KORKMAZ
E. Ü. İlahiyat Fakültesi
skorkmaz@erciyes.edu.tr

ÖZET

Bu araştırmada Ahmed Yesevî ile Hacı Bektaş Veli arasındaki tüm ilişkiler aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Hacı Bektaş Veli, Ahmed Yesevî'nin en önemli haleflerindendir. Dıvan-ı Hikmet ile Makalât arasında büyük benzerlik ve paralellikler mevcuttur. Ahmed Yesevî'nin Türkistan'da yaptığı kutsal görevi, Hacı Bektaş Veli, Anadolu ve Balkanlar'a taşımıştır.

Ahmed Yesevî ve Hacı Bektaş Veli, bilim ve hoşgörüyü temel alan evrensel düşünceleri ve kişinin alınteri ile geçinmesinin kutsallığını öne çıkaran yaşama biçimleri ile Türk kültürüne büyük hizmetler yapmışlardır.

Anahtar Kelimeler

Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş Veli, Hikmet, Nefes, Makâlat

GİRİŞ

Ahmed Yesevî ve Hacı Bektaş Veli, Türk kültürü üzerinde çok derin ve kalıcı izler bırakan iki büyük isimdir.

Ahmed Yesevî, bir din tebliğcisi, bir mürşid mutasavvıf, nihayet kendi adıyla anılan bir tarikat kurucusu olarak Farmedî (477/1084), Kuşeyrî (465/1072), Sülemî 412/1021) ve Yusuf Hemedanî 1050-1140) silsilesinin bir halkasıdır. Zamanında bütün Orta Asya bölgesinde tesirleri olmuştur. *Pîr-i Türkistan* diye anılmış ve hikmetleri dilden dile dolaşarak ve yazılarak günümüze kadar ulaşmıştır. Onunla başlayan *Hikmet* türü, dinî-tasavvufî edebiyatın rağbet gören bir malzemesi olmuştur[1].

322. BALCI, Bayram. « Hoca Ahmet Yesevi : le mausolée et l'université ». *CEMOTI*, 27 (1999), pp. 313-328.

Sur la base d'une cinquantaine d'entretiens réalisés au Qazaqstan et en Turquie, l'A. analyse le rôle de l'Université turco-qazaque Ahmet-Yesevi de la ville de Turkestan dans l'évolution récente des relations entre la Turquie et les États türkophones d'Asie centrale. L'A. a bien saisi le malentendu qui prévaut dans ces échanges : tandis que le gouvernement d'Ankara considère cette université comme une institution commune à l'ensemble du monde türkophone, le régime d'Astana, véritable initiateur du projet, la perçoit davantage comme un établissement purement qazaq. Un exposé clair et pédagogique, servi par une bonne couverture bibliographique, et qui recadre bien la logique des récupérations actuelles de la figure de Yasawî dans le contexte politique de l'après-guerre froide. S.A.D.

Ahmed Yesevi

علي رضا قره بلوط , معجم المخطوطات الموجودة في مكتبات استانبول و آناطولي, الجزء الأول, [y.y.,t.y.] İSAM 141806 ,

s. 289

08 NİSAN 2008

Ahmed Yesevi

0861 – أحمد يسوي بن إبراهيم بن محمود بير تركستان الصوفي الزاهد الشاعر المعروف بخواجه أحمد إفتخار يسوي وأيضا أحمد يسوي المتوفى 1166/562

من تصانيفه :

1 – جواهر الأبرار من أمواج البحار = مناقب خواجه أحمد يسوي – للحازني (ت)

جامعة إستانبول رقم 3893 ورقة 171 ، 1002 هـ

نشره الدكتور Cihan Okuyucu بالجامعة القيصرية ؛

2– ديوان حكمت – في الأخلاق (منظوم) (ت)

جامعة إستانبول رقم 3898 ؛ تركيات رقم 2497 ؛ علي أميري منظوم 16 ؛ بلديه يكي باغشلار 598/K ورقة 168 ؛ 1305 هـ؛ متحف مولانا رقم 5/2582 ورقة 99-152 ؛ رقم 2583 ؛ طبع في Istanbul 1299 ، 1311 ، 1318 وطبع مرة أخرى في إستانبول بدون تاريخ وفي قازان 1295 وفي طاشكند 1312 ، 1314 ؛

Abstracta Iranica, XX-XXI 1997-1998, 2000 Tahran. Ss. 127-128

318. BERNARDINI, Michele. « À propos de Fazlollah b. Ruzbehan Khonji Esfahani et du mausolée d'Ahmad Yasavi ». *Cahiers d'Asie Centrale*, vol. 3-4, (1997), pp. 281-296 (n° spécial : Maria Szuppe, éd., *L'héritage timouride. Iran – Asie Centrale – Inde, XVe-XVIIIe siècles*).

Présentation d'un passage du *Mehmân-nâme-ye Bokhârâ* de Fazlallâh b. Ruzbehân Khonjî Esfahânî (début du 16e s.) ayant trait à la visite faite par Khonjî au mausolée d'Ahmad Yasavi. Les détails du pèlerinage et de l'activité soufie en ce lieu (*samâ'*, *dhikr*, *tavâf*, etc.), à l'orée du 16e s., sont dignes d'intérêt. L'A. s'intéresse plus particulièrement à la description très précise du mausolée d'Ahmad Yasavi, connu comme « Ka'ba du Turkestan », et montre que ce mausolée était déjà le centre d'un pèlerinage notable. L'A. conclut en attirant l'attention sur la dimension politique du témoignage de Khonjî – conseiller de Mohammad Khân Sheybânî, ennemi des Safavides et partisan d'un rapprochement avec les Ottomans, qui s'emploierait à « réévaluer » ce lieu saint – c'est l'hypothèse de l'A. – pour des raisons d'intérêt commercial et parce que la Yasawiyya s'imposait de plus en plus en Asie centrale comme en Anatolie. On aurait aimé que l'auteur précisât davantage sa pensée sur ce dernier point.

T.Z.

-Ahmed Yesevi

دائرة‌المعارف بزرگ اسلامی | جلد هفتم | تهران، ۱۳۷۵

حمایت او از شیخ الاسلام منقاری‌زاده یحیی بن عمر، قاضی ادرنه و ممیز علما (۱۰۱۸ـ ۱۰۸۸ق)، به دریافت درجهٔ اجتهاد نایل آمد (شیخی، ۱/۴۳۹ـ۴۴۰، ۲ـ۳/۸۵؛ خانجی، ۳۵؛ عشاقی‌زاده، همانجا) و در ۲۰ سالگی به مقام مدرسی رسید (خانجی، همانجا؛ بوگدانوویچ، *ادبیات* ...، ۷۲) و سپس با دختر ابوالمعالی صلاح‌زاده، قاضی صاحب رأی شام ازدواج کرد (شیخی، ۲ـ۳/۸۶).

احمد طی سالهای ۱۰۸۲، ۱۰۸۶، ۱۰۸۹، ۱۰۹۱ و ۱۰۹۲ق به ترتیب در مدارس مقتول حسن پاشا، حمامیه، خسرو کتخدا، مدرسهٔ ثانیهٔ شیخ‌الاسلام زکریا و قوجا مصطفی به تدریس پرداخت (عشاقی‌زاده، ۶۸۲؛ شیخی، ۲ـ۳/۸۵؛ خانجی، همانجا) و در ۱۰۹۴ق مقارن تولد فرزندش یحیی به یکی از مدارس صحن منتقل شد (شیخی، ۲ـ۳/۸۵، ۲۷۴؛ عشاقی‌زاده، همانجا) و سپس به مدرسی مدرسهٔ محمدپاشا و گوهرخان سلطان دست یافت (همانجا؛ شیخی، ۲ـ۳/۸۶).

پس از جلوس سلیمان دوم (۱۰۹۹ق/۱۶۸۸م)، احمد یسری قاضی شهر فلبه (فیلیپوپولیس[1]) در روم‌ایلی (بلغارستان امروزی)، وسال‌بعد قاضی‌شام‌شد(خانجی، شیخی، عشاقی‌زاده، همانجاها؛ بوگدانوویچ، همان، ۷۲ـ۷۳)، اما بعد از رسیدن مصطفی پاشا آلبانیایی (از خانوادهٔ کوپریلی) به مقام صدارت، آلبانیاییها جای بوسنویها را در مقامات مهم آن زمان گرفتند (همان، ۷۳) و احمد نیز در جمادی‌الآخر ۱۱۰۱، از مقام قضا در شام عزل شد (شیخی، عشاقی‌زاده، همانجاها)؛ اما وی در رجب ۱۱۰۵، در پی صدارت یافتن بیقلی مصطفی پاشا (اواخر ۱۱۰۴ق)، بار دیگر بر مسند قضای شام نشست (همانجا؛ ثریا، ۷۵۳/۴) و سرانجام در همین سال در ۵۹ سالگی درگذشت و در صالحیهٔ دمشق به خاک سپرده شد (خانجی، شیخی، عشاقی‌زاده، همانجاها). از احمد یسری فرزندی ۱۱ ساله به نام یحیی بر جای ماند که به یسری زاده شهرت یافت و به مقام مدرسی رسید (شیخی، ۲ـ۳ /۲۷۴؛ ثریا، ۲۲۹/۱).

احمد یسری را برخی «استانبولی» (بروسه‌لی، ۴۹۹/۲) و گروهی «بوسنوی» دانسته‌اند (خانجی، ۳۵؛ بوگدانوویچ، همان، ۷۲؛ کحاله، ۲۰۶/۲) که هر دو قول با توجه به منشأ وی که بوسنی است و نیز از آن روی که در استانبول بالیده، و زندگی کرده، درست است (بوگدانوویچ، همانجا، نیز «ادبیات...»، ۹۸۹).

احمد را با عباراتی چون «در علم و فضل مشهور، در فن انشا ماهر و در زبانهای سه‌گانه قادر به نظم دلگشا... صاحب طبع مستقیم و حلیم و سلیم» ستوده‌اند (بروسه‌لی، عشاقی‌زاده، همانجاها؛ شیخی ۲ـ۳/۸۶) و خانجی او را «عالمی فقیه و شاعری نبیه» خوانده است (همانجا). وی در شعر «یسری» تخلص می‌کرد (شیخی، همانجا).

آثار: تألیفات متعددی به احمد یسری نسبت می‌دهند که به سه زبان ترکی، فارسی و عربی است: ۱. ترکی منشآتی، یا *یسری منشآتی* (عشاقی‌زاده، بروسه‌لی، شیخی، همانجاها؛ بوگدانوویچ، *ادبیات*، ۷۲ـ۷۳؛ بغدادی، هدیه، ۱۶۵/۱)؛ ۲. *شرح علی کتاب صدر الشریعة فی الفقه الحنفی*، به زبان عربی تا مبحث بیع (خانجی، بروسه‌لی، شیخی، همانجاها)؛ ۳. رسالهٔ *مکفیات خمسه و اثمار الاسحار* (بروسه‌لی، همانجا)؛ ۴. *نصیحت‌نامهٔ منظوم* (همانجا)؛ ۵. *دیوان اشعار* (همانجا).

بغدادی *شرح آداب الکفوی* را به احمد یسری نسبت داده است (همانجا)، اما *آداب الکفوی* که تألیف آق‌کرمانی قاضی مکه (در ۱۱۷۴ق) است، سالها پس از مرگ احمد نوشته شده است. به‌نظر می‌رسد بغدادی احمد یسری را با احمد بن مصطفی رومی معروف به امام‌زاده، مدرس حنفی (د ۱۱۹۷ق) که شارح *آداب الکفوی* بوده (همو، *ایضاح*، ۳/۱)، خلط کرده باشد.

مآخذ: بغدادی، *ایضاح*؛ همو، هدیه؛ بروسه‌لی، محمدطاهر، *عثمانلی مؤلفلری*، استانبول، ۱۳۳۳ق؛ بوگدانوویچ، دیان، «ادبیات فارسی در یوگسلاوی»، *راهنمای کتاب*، ۱۳۴۱ش، س ۵؛ همو، *ادبیات فارسی در یوگسلاوی*، موضوع پایان‌نامهٔ دکتری دانشکدهٔ ادبیات دانشگاه تهران، ۱۳۴۱ش، منتشر نشده؛ همو، «نویسندگان و شعرای فارسی‌گوی یوگسلاوی»، *وحید*، شهریور ۱۳۴۳، س ۱؛ ثریا، محمد، *سجل عثمانی* (*تذکرهٔ مشاهیر عثمانیه*)، استانبول، ۱۳۰۸ق؛ خانجی بوسنوی، محمد، *الجوهر الاسنی فی تراجم علماء و شعراء بوسنه*، قاهره، ۱۳۴۹ق؛ شیخی محمد افندی، *وقایع الفضلاء* (ذیل *شقائق نعمانیه*)، به‌کوشش عبدالقادر اوزجان، استانبول، ۱۹۸۹م؛ عشاقی‌زاده، ابراهیم حسیب، *ذیل شقایق*، به کوشش هانس یوآخیم کیسلینگ، ویسبادن، ۱۹۶۵م؛ کحاله، عمر رضا، *معجم المؤلفین*، بیروت، داراحیاء التراث العربی.

ناصر شعاریان ستاری

اَحْمَدْ یَسَوی، فرزند ابراهیم (د ۵۶۲ق/۱۱۶۷م)، صوفی بزرگ ترک. زادگاه او را برخی سایرام (سیرام) (کوپرولو، 61؛ «دائرة المعارف...[2]»، II/159)، و برخی دیگر شهر یسی دانسته‌اند (کاشفی، ۱۷/۱؛ خانی، ۱۰۹)، اما با توجه به اینکه در کتاب *جواهر الابرار من امواج البحار* تألیف حزینی که به گفتهٔ کوپرولو (ص 62 ,61 ,27 و حاشیه)، از کهن‌ترین و مهم‌ترین مآخذ دربارهٔ شخصیت، احوال و آداب طریقهٔ احمد یسوی است، زادگاه او سایرام آمده است (نیز نک: یارمحمد، 9)، نظر اول درست‌تر می‌نماید. تاریخ تولد او نیز دانسته نیست. برخی منابع متأخر ولادت او را در ۴۹۸ق دانسته‌اند (*بستانی*، ۳۰۶/۷). روایاتی دیگر مدت عمر او را ۱۲۰ سال آورده‌اند که با توجه به تاریخ مرگ وی، ولادت او باید در ۴۴۲ق روی داده باشد (کوپرولو، 62، حاشیهٔ 3؛ یارمحمد، 10؛ رشاد، ۶۹)؛ لیکن احمد یسوی در *دیوان حکمت* (ص 171-170) از رسیدن خود به ۱۲۵ سالگی سخن می‌گوید که در این صورت ولادت او در ۴۳۷ق باید روی داده باشد (نیز نک: یارمحمد، همانجا).

پدرش، شیخ ابراهیم، از مشایخ مشهور سایرام بود (کوپرولو، 62). سلسلهٔ نسب او را به محمد حنفیه، فرزند علی (ع) رسانده‌اند و از آنجا که در سایرام به کسانی که سلسلهٔ نسبشان به محمد حنفیه می‌رسیده، «خواجه» می‌گفتند، احمد یسوی را نیز خواجه احمد می‌خواندند (میرخواند، ۲۶۸/۶؛ خواندمیر، ۴۶۸/۳؛ سمرقندی، ۱۲۷؛ «دائرة

1. Philippopolis 2. *Türkiye*...

Türk dünyası edebiyatçıları ansiklopedisi. – Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi, 2002. ON: 86188 c.I

Kay.: *DM* s. 73; *NAFE* (SK. Es'ad Ef. 2549, 256b); *SO* (1996), 1/173. *TDEA* 1/77; *TGDEİS* s. 24; *TN* 1/14(50); *TŞ* 1/367; *TŞ/S* (İÜK 2407, s. 38a); *VF* 2/260. ⇒A. İNCE

AHMED Yesevî (11. yy. 2. yarısı - 1166/7): Türklerin inanç ve toplum hayatında büyük etkisi olan mutasavvıf şair ve Yeseviyye tarikatının kurucusu. Türklerin manevî hayatında önemli bir yere sahip olan Ahmed Yesevî'nin hayatı hakkında belge azlığından, bilgi vermek oldukça güçtür. Hakkında yazılanlar da menkabeyle karışık olduğundan doğruluk dereceleri bilinmemektedir. Batı Türkistan'ın şimdiki Çimkent şehrinin doğusundaki İsficap ve Akşehir adlarıyla da anılan Sayram kasabasında, bazı kaynaklara göre de Yesi'de doğdu. Babası Hz. Ali soyundan geldiğine inanılan ve menkabeleri anlatılan Şeyh İbrahim, Sayram'ın meşhur mutasavvıflarındandı. *Divan*'ının Taşkent ve Kazan baskılarında dede adı Mahmud diye geçmektedir. Yesevî'nin annesi Şeyh İbrahim'in halifelerinden Şeyh Mûsâ'nın kızı Ayşe Hatundu. Yesevî yedi yaşındayken annesini, arkasından da babasını kaybetti. Ablası Gevher Şehnaz tarafından büyütüldü. Sonra ablası ile Yesi'ye yerleştiler. Hikmetlerinde açıkladığına göre ilk manevî eğitimini Yesi'de ünlü Türk şeyhlerinden Arslan Bab'dan aldı. Menkabeye göre Arslan Bab Hz. Peygamber'den aldığı emaneti vermek ve terbiye etmek için Ahmed Yesevî'yi arayıp bulmuştur. Daha sonra Buhara'ya giden Yesevî, devrin tanınmış mutasavvıflarından Yusuf Hemedanî'den tasavvufun inceliklerini öğrendi. Yesevî öğrenimini bitirir bitirmez, halifelik derecesine yükseldi. Önceki iki halifenin vefatından sonra, 1160'da Buhara hankahında irşat postuna oturdu. Sonra müritlerini Abdulhalik Gocduvanî'ye devredip, Yesi'ye döndü ve ömrünün sonuna kadar burada yaşadı. Hz. Muhammed'in öldüğü yaşlarda, yani altmış üç yaşına geldiğinde tekkesinin avlusuna bir buçuk metre derinliğinde bir çukur kazdırıp, ömrünü bu çilehanede tamamladı. Yesevî'nin ne kadar yaşadığı da kesin olarak bilinmemektedir. Bazılarına göre 125, bazılarına göre 128-130 yıl, hatta daha fazla yaşadığı söylenmektedir. Kerametleri ölümünden sonra da süren Yesevî, Timur'un rüyasına girip ona zafer müjdesi vermesi üzerine Timur, şeyhin kabrini ziyaret ve üstüne bir türbe yapılmasını emretti. Yesevî'nin günümüze kadar ayakta kalan türbe, cami ve dergâhtan oluşan görkemli külliyesi, bu emir üzerine birkaç yılda inşa edildi. Çağlar boyu çevresine gömülme geleneği oluşup gelişti ve bu yer Orta Asya Türklüğünün manevî güç kaynağı oldu. Yesevî'nin Gevher Şehnaz ve Gevher Hoşnaz adlı iki kızıyla İbrahim adlı bir oğlu oldu, oğlu küçük yaşta öldü. Soyu Gevher Şehnaz'dan devam etti. Semerkantlı Şeyh Yahya, Üsküplü şair Atâ ve özellikle "büyük atası pîr-i pîrân Türk-i Türkân Ahmed Yesevî"yle övünen Evliya Çelebi kendilerini Yesevî soyundan sayan Türk meşhurlarıdır. Yesevî adını yüzyıllar boyu meşhur eden sebeplerden biri de Yeseviyye tarikatını kurmasıdır. Bu tarikatın Yesevî'den sonra ilk halifesi Mansur Atâ (– 1197)'dır. Onu sırasıyla oğlu Abdülmelik Atâ, oğlu Tâc Hâce, oğlu Zengî Atâ izledi. Tarikati devam ettirenler arasında Hoca Ahmed'in ikinci halifesi Harezmli Saîd Atâ ile üçüncü halifesi Süleyman Hakîm Atâ* (– 1186)nın Yesevî geleneğinde önemli yerleri vardır. Yeseviyye silsilesi Uzun Hasan Atâ, Seyyid Atâ, Sadr Atâ ve Bedr Atâ ile sürüp bütün Türk ülkelerine yayılarak kimi yerlerde Nakşibendî ve Bektaşî kollarına ayrılarak çağımıza kadar devam etti. Sayram'da İmam Muhammed b. Ali soyundan gelenlere Hâce denildiğinden Hâce Ahmed, Hâce Ahmed Yesevî, Kul Hâce Ahmed diye anılan ve kaynaklarda Pîr-i Türkistân ve Sultânü'l-Ârifin lâkapları ile tanınan Hoca Ahmed Yesevî, sadece Orta Asya'da değil, Horasan, Azerbaycan, Volga boyu ve Sibir Türkleri ve Türkiye dinî edebiyatında da şöhret kazandı. Yesevî sade bir dille şeriat hükümlerini, tasavvuf ilmini adap, ahlâk ve kurallarıyla öğretici şiirler yazdı ve onlara *hikmet* adını verdi. Hikmetler kısa sürede uzak Türk ülkelerine de yayılıp tanındı. Türk edebiyatında hikmet türünün ortaya çıkması ve gelişmesi Ahmed Yesevî sayesinde oldu. Söz sanatından faydalanıp yazdığı mutasavvıfane şiirleri içine alan esere *Divan-ı Hikmet* adı verildi. Bu eser Orta Asya, Volga boyu, Sibirya ve Türkiye Türkleri arasında mukaddes bir kitap olarak bilindi. 12. yy.'da yazıldığı hâlde *Divan-ı Hikmet*'in günümüze kalan en eski el yazması 18. yy.'ın ilk yarısına aittir. El yazmaları ve taş baskısı nüshaları çoktur. Bu yazma ve basmalar bilgi seviyeleri farklı yazıcılar ve mürettipler tarafından çoğaltıldığı için birbirinden çok farklıdır. Metin farklılıkları yanında hatalar da vardır. Yazmalarda Ahmed Yesevî'nin hikmetlerinden

Böylece, Ahmed-i Yesevi'nin tarikatı ve eserlerini tetkik etmek geçmiş zamanlar için milli mefkure, siyaset, edebiyat, sanat ve şahıs kemalatı açısından ne kadar önem taşıdıysa, günümüz için de aynı öneme hâizdir.

Yesevişinaslıkta yapılan araştırmaları dikkatle incelemeden Ahmed-i Yesevî'nin hayatı ve eserleri konusunda dikkate şayan ciddî bir şey yapmak imkansızdır. Zirâ, yapılan araştırmalara dayanarak ve Ahmed-i Yesevi tarifine yer verilen mezkur tarihi kaynakları tetkik ederek, Ahmed-i Yesevi'nin yaşadığı dönemi, içtimaî, medenî, edebî mühiti bilmek, "Divan-ı Hikmet"in metnini hazırlamak, kısacası, bu büyük şahsiyeti her yönüyle tetkik etmeyi yeni bir merhaleye yükseltmek, önümüzdeki mühim vazifelerdendir.

02918

Türk Kütüphaneleri İstanbul Müdürlüğü

Manas'ın Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sy. 5-6, 2008 Bişkek.

Ahmed Yesevi
011071

Hoca Ahmed Yesevî ve Takipçilerinin Temel Görüşleri

Doç. Dr. Necdet TOSUN*

Özet:

Hoca Ahmed Yesevî ve tâkipçileri dînin emir ve yasaklarına bağlı, Ehl-i Sünnet ve Cemâat yolunda, diğer Orta Asya Türkleri gibi Hanefî ve Mâtürîdî idiler. Bunun yanı sıra, tasavvuf yolunda melâmet neş'esi (Melâmîlik) denen karaktere sâhiptiler. Gösteriş ve riyâdan kaçınır, sâde yaşar ve kendilerini eleştirirlerdi. Hayatlarında Allah ve peygamber sevgisi önemli bir yer tutmaktaydı. Mahlûkâta, özellikle de fakir ve yetimlere merhamet konusuna sıklıkla vurgu yaparlardı.

Anahtar Kelimeler: İslam, Tasavvuf, Ahmed Yesevî, Ehl-i Sünnet, Melâmet, Sevgi.

Abstract:

Ahmed Yasavi and his followers were devoted to Islamic rules and Ahl-i Sunnah way, like the other Central Asian Turks. They belonged to Mâturîdî and Hanafî schools. Also they had the character and idea of malâmat. As a result of practising malâmat, they abstained from hypocrasy, criticised themselves and had a very simple life. In addition, the love of Allah and His Messenger, mercy for whole creatures, taking care of poors and orphans occupied very important place in their life.

Key words: Islam, Sufism, Ahmad Yasavi, Ahl-i Sunnah, Malamat, Love.

Аннотация:

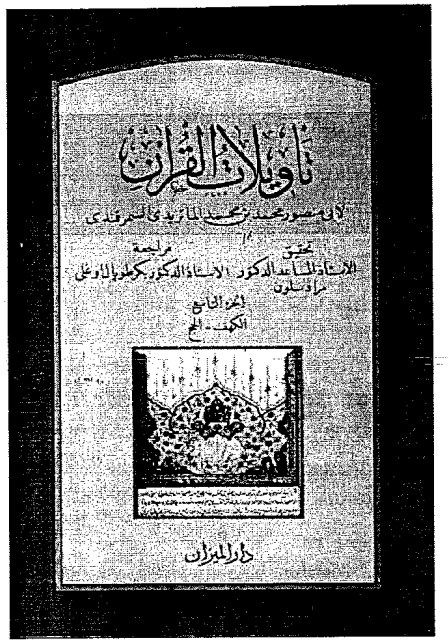
Ходжа Ахмед Йасави и его последователи следовали законам религии, были приверженцами пути Ахли Суннат и Жамаат, также как и другие тюркские народы Средней Азии были приверженцами Ханефи и Матуриди. Вместе с этим, они обладали особенностью характера Меламет (самокритичность), что немало важно на пути суфизма. Жили скромной жизнью критикуя свои поступки и избегали публичной жизни. На протяжении всей своей жизни выдвигали на первое место любовь к Аллаху и Пророку. Делали особое ударение на важность милосердного отношения ко всем созданиям и доброго отношения к сиротам и беднякам.

Ключевые слова: Ислам, Тасаввуф, Ахмед Йасави, Ахл-и Суннат, Меламет, Любовь.

* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye.

Fotoğraflar:

D2918

İmam Maturîdînin Türbesi (Semerkand)

Hasan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmi Dergisi, sy-5-6, 2008 Bişkek

Ahmed Yesevi 01107

Hoca Ahmed-i Yesevî'nin Hayatı, Eserleri ve Tarîkatı Tetkikine Dair Bazı Meseleler

Dr. Nadirhan HASAN*

Özet:

Manevi hayatımızın mimarlarından büyük mutasavvıf Hoca Ahmed-i Yesevî'nin hayatı, eserleri ve düşüncesini tetkik etmek geçmişte olduğu gibi bugün de çok önemlidir. Bu makale onun târihi hizmetlerini umumî planda göstermeye çalışmıştır. Ahmed-i Yesevî'yi öğrenme dalı, yani Yesevîşinaslıktaki bazı yapılması zarurî olan meselelere değinilmiştir. Mesela, Ahmed-i Yesevî hakkında ilmî bilgilere sahip olmak için Ahmed-i Yesevi ile ilgili bazı eski eserlere baş vurmak lazım olduğu; bununla birlikte hikmetlerin müelliflik meselesini halletmek için de "Divan-ı Hikmet"in mukayeseli, esaslı bir metnini hazırlamanın gerekli olduğu; hikmetlerin geniş bir izahlı-açıklamalı lügatını hazırlamak gerektiği; Divan-ı Hikmet'teki bazı mühim meselelerin şerh edilmesinin önemli bir ihtiyaç olduğu; Yesevi hikmet ekolü ediplerinin "Divan-ı hikmet"e ilave ettikleri şiirleri ayırmak ve tesbit etmek lazım geldiği; Ahmed-i Yesevî'nin varsa diğer eserlerini de bulmak ve araştırmak gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Tasavvuf, Ahmed-i Yesevî, Şiir, Hikmet, Tetkik.

Abstract:

"Some Problems about the Studies on Life , Works and Sufi Order of Khoja Ahmed Yesevi".

Ahmed Yesevi, who was one of the eminent architects of our spiritual life. Today, it is very important to have accurate knowledge about his life and works as it was in past. This article demonstrates the works and spiritual services of Ahmed Yesevi and indicates the importance of the compiling the old sources to get deep and reliable information about Ahmed Yesevi. In addition, this research expresses the significance of learning and interpretations of his verses by collecting them in a single book.

Key Words: Ahmed Yesevi, tasawwuf (sufism), wisdom, poem, research, analysis .

Аннотация:

"Некоторые вопросы исследовании жизни, творчества и тариката ходжа Ахмад Яссавий".

Исследовать жизнь, труды и воззрения великого наставника духовенства Ходжы Ахмада Йасави является важным и на сегодняшний день. В данной ста-

* Özbekistan Fenler Akademisi Alişir Nevayi Dil ve Edebiyat Enstitüsü, Taşkent; Fatih Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü misafir öğretim üyesi, İstanbul.

011071

TASAVVUF KLASİKLERİ

Türkiye Diyanet Vakfı
İslam Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi
Dem. No: 128225
Tas. No: 297.7
IAS.K

Editör

PROF. DR. ETHEM CEBECİOĞLU

İstanbul 2010

MADDE YAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

DÎVÂN-I HİKMET

AHMED YESEVÎ

Kadir ÖZKÖSE *

19 NİSAN 2011

1. Giriş

Ahmed Yesevî, tasavvufî mahiyetteki şiirleri ve tesis ettiği tarikatı ile Türklerin manevî hayatı üzerinde asırlarca tesir etmiş bir şahsiyettir. Biz bu makalemizde onun bir bütün olarak tanınmasını ve bir tasavvuf klasiği olarak *Dîvân-ı Hikmet* isimli eserini tanıtmaya çalışacağız. Sûfî bir şahsiyet örneğinde millî ve İslamî geleneğimizin daha iyi tanınmasına katkıda bulunmak istiyoruz. Burada Ahmed Yesevi'nin kişiliği, fikirleri ve Yeseviyye Tarikatı hakkında detaylı bir tartışmaya girmek istemiyoruz. Onun bu özelliklerinin bir bütün hâlinde değerlendirilmesinden sonra daha çok *Dîvân-ı Hikmet* üzerinde duracağız. Eserinin daha iyi tanınabilmesi için yer yer onun tasavvufî kişiliğine vurgu yapacağız.

XI-XII. asırda Mâverâunnehir, Karahanlılar Devleti'nin hakimiyeti altında idi. Bu dönemde Türk hanedanları arasında taht mücadelesi, sürekli kargaşa ve siyasî istikrarsızlık hüküm sürüyordu. Batınî ve Rafizî unsurlar, devleti içten kemirerek yıkımın eşiğine getiriyordu.[1] İşte böylesi bir atmosferde Ahmed Yesevî, Türk halkları arasında vahdetin sağlanmasına, şer'î çizgiden uzak kitlelere İslamî hassasiyeti aşılamaya, nebevî sünnetin yaygınlaşmasına ve birlikte yaşama tecrübesinin tekâmülüne öncülük etmiştir.

* Doç. Dr., Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı

1 Dosay Kenjetay, "Hoca Ahmet yesevi: Yaşadığı Devir, Şahsiyeti, Tarikatı ve Tesiri", *Tasavvuf-İlmi ve Akademik Araştırmalar Dergisi*, Aralık 1999, yıl: 1, sayı: 2, ss. 110, 128.

011071

D.36

06 HAZİRAN 1995

D.E.Ü.İlâhiyat Fakültesi Dergisi
Sayı IX, İzmir 1995, ss.7-22

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Ahmed

YESEVİ HİKMETLERİNE KAYNAKLIK EDEN HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE SÜNNET KÜLTÜRÜNÜN HİKMETLERE TESİRİ

Doç.Dr.Nevzat AŞIK

Kur'ân-ı Kerim'de yirmi, Hz. Peygamber'in hadislerinde ise daha fazla yerde geçen hikmet kelimesi genel olarak, peygamberlik, hadis, sünnet, ilim ve amel, sözde ve yapılan işde isabet, adalet, anlayış, idrak, fıkıh, ince marifet, tefekkür, irfan, ilâhî nur, vera', haşyet, taat, din, ruhun tatmin ve sükûnu, ilâhî işâret, ledün ilmi ve dînî öğüt gibi anlamlara gelir.[1]

Eğer dikkatle incelenecek olursa âyet ve hadislerde daha çok, peygamberlik, sünnet, hikmet, ibret, sağlam ve doğru düşünce, doğru söz, din ilmi gibi manalarda kullanılmaktadır.[2]

Ahmet Yesevî'nin hikmetlerinin kaynağının Kur'ân-ı Kerîm ve hadisler olduğunu ifade etmesine ve de hikmetlerin mana, muhteva ve ruhuna bakılırsa bu kelimenin onun tarafından dikkatle seçilip kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır.

---

1) Çantay, Hasan Basri, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, İstanbul 1959, I, 76 dipnot 231. Ayrıca bkz., *et-Tehânevî, Keşşâfu ıstılâhâti'l-funûn*, Kalküta 1862, I, 370-371.

2) Bkz. *Kur'ân-ı Kerîm'deki hükümler*: 2 Bakara 129, 151, 231; *hikmet:* 2 Bakara 251; 3 Âlu 'Imrân 48, 81; 4 Nisa 54, 113; 5 Mâide 110; 17 İsrâ 39, 54 Kamer 5; *Peygamberlik, nübüvvet:* 2 Bakara 269; 38 Sad 20; 43 Zuhruf 63; *sünnet:* 3 Âlu 'Imrân 164; 33 Ahzâb 34, 62 Cuma 2; *sağlam huccet, delil:* 16 Nahl 125; *ilim, diyânet, isâbet-i fikir:* 31 Lokman 12; *ibret:* 54 Kamer 5; *fıkıh, sünnet vs.*: 62 Cuma 2.

C11071

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

16 HAZİRAN 2011

AHMED YESEVÎ'nin

FAKR – NÂME'Sİ

Üzerine Bir İnceleme

Türkiye Diyanet Vakfı
İslam Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi
Dem. No: 189790
Tas. No: 297.2
GÜZ.A

Prof. Dr. Abdurrahman Güzel

(Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı)

Türkiye Diyanet Vakfı
Kütüphanesi

Ankara 2008

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

2224 [YASAWĪ, *Shaykh* Aḥmad]. *Divan-ı Hikmet: Dr Emel Esin Kütüphanesi nüshası* / Hoca Ahmed Yesevi. Ed. Azmun, Yusuf. Istanbul: Tek-Esin, Türk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Vakfı, 1994 (Türk Edebiyatı Dizisi, 1). 186+187pp. [Facsimile of Chaghatay MS (Arabic script), preceded by Turkish & English translations and romanised Chaghatay version.]

Ahmad Yesevi

(011071)

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

2224 [YASAWĪ, *Shaykh* Aḥmad]. *Divan-ı Hikmet: Dr Emel Esin Kütüphanesi nüshası* / Hoca Ahmed Yesevi. Ed. Azmun, Yusuf. Istanbul: Tek-Esin, Türk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Vakfı, 1994 (Türk Edebiyatı Dizisi, 1). 186+187pp. [Facsimile of Chaghatay MS (Arabic script), preceded by Turkish & English translations and romanised Chaghatay version.]

Ahmed Yesevi

(011071)

Ah.. YESEVÎ

Eraslan, Kemâl 1098

"Yesevî'nin Fakr-nâmesi" i.ü.Edf.Fak.
Türk Dili ve Ed. Dergisi.

1974-76/22 sf. 45-120

(011071)

"AHMED YESEVÎ" TSU

(011071)

H. Shushud, "Masters...", S. 12-16

2665 TOGAN, Zeki Velidi. Yeseviliğe dâir bazı yeni malûmat. *Mél. Köprülü*, 1953, pp. 523-529
See also 2532, 17357, 25631

AHMED YESEVÎ

(011071)

Yeseviliğe dair bazı yeni malûmat

1098 AHMED YESEVÎ (v. 562/1166) TED

Çağatay, Yahya
"Hoca Ahmet Yesevi", Türk Dünyası, İstanbul.
1978/13 sayı 49 ss. 12-13

(011071)

(011071)

1274 DEWEESE, D. Yasavī *šayḫs* in the Timurid era: notes on the social and political role of communal Sufi affiliations in the 14th and 15th centuries. *Oriente Moderno*, N.S.15 (76) ii / 1996 (1997) pp.173-188

Ahmed Yesevi

18 NISAN 2000
MADDE YAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DÖKÜMAN

(011071)

MADDE YAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DÖKÜMAN

MIR-SAI IKH-BEKTCHOURINE. La mosquée d'Azret 'nu, plus correctement, Khazret Khodja Akhmed Yaçavi), dans la ville de Turkestan; extraits des Archives de la guerre de St.-Petersbourg, et traduit du russe par P. Voelkel. Bulletin de la Société de géographie, 5e série, 20 (1870), 123-133.

Ahmed Yesevi

01 NISAN 1997

MADDE YAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DÖKÜMAN

1389 [MAN'KOVSKAYA, L.Yu.] Towards the study of forms in Central Asian architecture at the end of the fourteenth century: the mausoleum of Khvāja Aḥmad Yasavī. Tr. Golombek, L. *Iran*. 23 (1985) pp.109-127 [Originally published in 1962.]

Ahmed Yesevi

04 ŞUBAT 1994

Sel. İ. Ilahiyat

1990 İslâm Felsefesi Şafak BARAN ✓

10 OCAK 1994

Doç.Dr.Fahrettin OLGUNER

Ahmet Yesevi'nin Hayatı, Eserleri ve Eserlerindeki Bilgi Meselesi

MADDE YAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DÖKÜMAN

73 011071 Ahmed Yesevi

73 Sayfa.

Y. Lisans. Tezi.

(011071)

MADDE YAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DÖKÜMAN

16 MART 1992

Mehl **N. 4731** : *Munācat-i Xoca Aḥmad Yasavī*, h. 1281/m. 1864 Maveraünnehirde yazılan yeni nüsha.

Ahmed Yesevi

Kütüphane-i Melik Tahran

2726 GORDLEVSKY, W. Choğa Aḥmed Jasevi. *Festschrift G. Jacob*, 1932, pp. 57–67

Çoğa Ahmed Yasevi

TSU

Ahmed Yesevî (v. 562/1166)

Sefine. I, 371-375

MADDE YAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DÖKÜMAN

3146 BODROGLIGETI, A.J.E. The understanding and interpretation of Aḥmad Yasavī's *Dīvān-i Ḥikmat*. *Ural-Altaischer Jahrbücher*, 58 (1986) pp.127-138

Ahmed Yesevi

04 ŞUBAT 1994

— Ahmed Yesevi

Ahmed Yesevi'nin Divan-ı Hikmeti'nde Dini-Tasavvufi Unsurlar

(Büyük İpek Yolu Kültür Münasebetleri-YESEVİ ALEMİ. Milletlerarası Yuvarlak Masa Konferansı, 22-26 Ekim 1990, Kentav (Çimkent)-Kazakistan)

Mustafa Tahralı 12 OCAK 1994

MADDE YAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DÖKÜMAN

16 MART 1992
MADDE YAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DÖKÜMAN

1179 IVANOV,A.A. O bronzovykh izdeliyakh kontsa XIV v. iz mavzoleya Khodzha Akhmeda Yasevi. *Srednyaya Aziya i ee sosedi v drevnostni i srednevekov'e (istoriya i kul'tura)*. Moscow, 1981, pp.68-84.

Ahmed Yesevi

Ahmed Yesevi

IDRIZ, Mesut. Aḥmad Yasawī as a leading early Central Asian Sūfī: re-examination of his perceptions on *tarīqah* (order). *Afkār: Jurnal Akidah dan Pemikiran Islam. Journal of 'Aqīdah and Islamic Thought*, 9 (2008) pp.39-49.

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

3577. **Nurmuchammedov, Nagym-Bek**: Hoca Ahmed Yesevî Türbesi = The Mausoleum of Hodja Ahmed Yasevi / Naim – Bek Nurmuhammedoğlu. Hazırlayan Hayati Bice. – Ankara : Kültür Bakanlığı, 1991. – 67., [156] S. : zahlr. Ill. – (Kültür Bakanlığı yayınları ; 1343 : Sanat eserleri dizisi ; 15)
Parallelsacht.: The Mausoleum of Hodja Ahmed Yasevi. – Text türk., engl, kasach., russ.
ISBN 975–17–0929–6 32 B 1022

011075 AHMED YESEVI

MADDE YAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DÖKÜMAN

011071

Thierry Zarcone*

Aḥmad Yasavī héros des nouvelles républiques centrasiatiques

Abstract: *Aḥmad Yasavī, a hero of the new Central Asian Republics.*

This study deals with the re-reading of the writings — mosly poetry — attributed to the 11th century famous Sufi Aḥmad Yasavī by the intellectuals, politicians and journalists of the present Central Asian Republics of the former SSSR. There is first a presentation of Aḥmad Yasavī's writings who have left an imprint in both popular and literary spheres of Central Asia, including the Volga area and Eastern Turkestan. My opinion is that since the 11th century, Aḥmad Yasavī became a myth in Central Asia because of the lack of reliable documents about his real thinking. For that reason, the interpretation of his thought by the Muslims — both enlightened and conservatists — by the Marxist and by the present intellectuals and politicians of the new Republics has led to variative and contradictory interpretations. This paper attempts to analyse these interpretations in relation with Central Asian culture and society and to explain how Aḥmad Yasavī's writings inspired the Muslim modernists (*jadīd*) of the 19th-20th centuries who have depicted him as a nationalist, proletarian and socialist poet, and why during the SSSR, after the assassination by Stalin of the last jadid, he was on the contrary, considered as a feodalist, a bourgeois and an apostle of the reactionary dogma, in a sense a "cursed saint". The last part of this article focuses in a contemporary period and analyses how Aḥmad Yasavī's myth has been interpreted since 1991, in relation with

* C.N.R.S., Paris.

2001 MADDE

REMMM 89-90, p. 297-323

011071 04 KASIM 1991
Kubbealtı Akademi Mecmuası, yıl 20/1, 1991 İstanbul

AHMED YESEVÎ'NİN DÎVÂN-I HİKMET'İNDE DÎNÎ-TASAVVUFÎ UNSURLAR*

Doç.Dr.Mustafa TAHRALI

Hâce Ahmed Yesevî'nin **Dîvân-ı Hikmet**'indeki dil, ifâde ve üslup üzerinde dururken edebiyat ve dil târihçilerimiz şu tesbitlerde bulunmuşlardır: Ahmed Yesevî İslâm ilimlerine ve İran edebiyâtına yabancı değildi; bunları tanıdığı gibi, mutasavvıfların ve ediblerin eserlerine de vâkıftı. Fakat "Türklere hitap etmek lâzım gelince, ister istemez, onların zevklerine, i'tiyâdlarına tâbi' olmak, mânâsını anlayacakları basit bir lisan ve âhengine âşinâ çıkabilecekleri bir vezinle hitap eylemek zarûrî idi. İşte sırf bu gibi kuvvetli te'sirlerden dolayı Ahmed Yesevî (...) halkın sevdiği, halk şâirlerinin asırlardan beri kullandığı millî hece veznini aldı ve bütün Hikmet'lerini o vezinle ve yine halk edebiyâtından alınmış eski millî şekillerle yazdı. (...) Bu hâdisenin yeğâne sebebi (...) şâirin doğrudan doğruya büyük halk kitlesine hitap etmek istemesidir."[1] İşte bu gibi "eserlerde halkın zevk ve idrâkine bağlı kalınması, herhangi bir tesâdüf eseri gibi telakkî olunmamalıdır. (...) Ahmed Yesevî gibi, hükümdarlardan ve ricâlden hiçbir mükâfat beklemeyerek, Allah rızâsı için çalışan, halka din

* 22-26 Ekim 1990 târihinde Kazakistan'ın Kentav şehrinde yapılan "Büyük İpek Yolu Boyunca Kültür Münâsebetleri-YESEVÎ ÂLEMI" adlı Milletlerarası Yuvarlak Masa Konferansı'nda tebliğ olarak sunulmuştur.

1- Fuad Köprülü; Türk Edebiyâtında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1966, s.124.

ve tasavvuf hakîkatlerini anlatmağa uğraşan büyük ruhlu idealist mutasavvıflar (...) halkın zevk ve idrâkine uymayı en büyük vazîfe sayıyorlardı."[2] Bu büyük mutasavvıflardan biri olan Ahmed Yesevî "mevzû'larını tekmil dîne ve tasavvufa âit şeylerden aldığı için, onların belli ve yerleşmiş ıstılahlarını kullanmağa mecbûr"[3] idi. Hikmet'lerinde "hitap ettiği topluluğun fikrî seviyesini ve ruh hallerini göz önüne almış ve onlara tasavvufî felsefenin anlayamayacakları inceliklerini değil, daha çok şer'î ve ahlâkî bir takım mes'eleleri nasîhat verici bir emir şeklinde tebliğ ederek, uhrevî saâdet için mutlakā onlara bağlı kalma lüzûmunu anlatmağa çalışmıştır."[4]

Ahmed Yesevî'nin edebî eserinin husûsiyetleri hakkındaki bu görüş ve tesbitlerin din ve tasavvuf ilmi bakımından ifâde ettiği mânâ üzerinde biraz durmak gerekmektedir. Zîrâ büyük bir mutasavvıf, bir tarîkat kurucusu ve din âlimi olan bu zâtın Hikmet'lerinde gerek mevzû ve gerekse üslûbundaki tercihler, din ve tasavvuf büyüklerinin hemen hepsinin dikkat ve riâyet ettikleri bâzı mânevî kāide ve prensiplere dayanmaktadır. Muhyiddin ibnü'l-Arabî (Ö.638/1240) **Fusûsu'l-Hikem** adlı meşhur eserinde nebîler, resuller ve onların vârisleri olan âlim-velîlerin dînî ve ilâhî ilimleri tebliğ ederken riâyet ettikleri ifâde ve üslup husûsiyetleri hakkında şunları yazmaktadır: "Nebîlerin bir zâhir lisanları vardır ki, hitaplarının umûma âit olması ve dinleyenlerin anlayışına güvenmeleri dolayısıyle, o lisan ile konuşurlar. Demek oluyor ki, peygamberler kendilerini dinleyen kimselerin mertebelerini bildikleri için halk tabakalarından başkalarına i'tibâr etmezler.(...) Şu hâle göre peygamberler getirdikleri ilimleri halkın daha fazla derinliğe dalmadan kolayca anlayabileceği bir dille ifade ettiler. Çünkü halk bu sâde ifâde kısvesini güzel bulur ve bunu ifâde şeklinin son mertebesi olarak görür. (...) Nebîler, resûller ve onların tahkîk ehli vârisleri, muhakkak âlemde ve kendi ümmetleri arasında bu gibi irfan ehli kimseler mevcut olduğunu bildikleri için, ifâdede hem havâs hem de avam tabakasının birlikte anlıyabilecekleri zâhir dili ile konuştular. Şu halde havâs zümresi, peygamber sözlerinden avâmın anladığı

2- A.g.e.; s.124-125 not 36.

3- A.g.e.; s.125 not 37.

4- A.g.e.; s.132. Aynı görüşler Prof. Dr. Kemal Eraslan tarafından da ifâde edilmiştir. Bkz.; Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler, Ankara 1983, s.29-30 ve 38-39.

011071

AHMED YESEVÎ

1 ALİ ATMACA, Ahmet Yesevî'nin inanç ve düşünce dünyası, Cumhuriyet Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2008

2 DOSSAY KENZHETATAYEV, Hoca Ahmet Yesevi'nin düşünce sistemi, Ankara Üniversitesi, Doktora, 2003

Devin DeWeese

Studies on Sufism in Central Asia

VII Yasavī *Šayḫs* in the Timurid era: notes on the social and political role of communal Sufi affiliations in the 14th and 15th centuries 173–188

La civiltà timuride come fenomeno internazionale, ed. M. Bernardini (Oriente Moderno, N.S., 15/76, No. 2), 1996

Türkiye Diyanet Vakfı
İslam Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi
Dem. No: 206679
Tas. No: 297.7
DEW.S

2012

ASHGATE
VARIORUM

2 2 Mayıs 2015
İADEDEN YAYINLANDIKTAN SONRA GELEN DOKUMAN

Ahmed Yesevi (011071)

YASAVĪ *ŠAYḪS* IN THE TIMURID ERA: NOTES ON THE SOCIAL AND POLITICAL ROLE OF COMMUNAL SUFI AFFILIATIONS IN THE 14TH AND 15TH CENTURIES

It is often supposed that the Yasavī Sufi order maintained a special relationship with the nomadic Turks of the Dašt-i Qïpčāq, including above all the groups who became known as Uzbeks and who ousted the Timurids from Māwarā'al-nahr and Ḫurāsān at the beginning of the 16th century; this notion has indeed become one of the many features of "accepted wisdom" about the Yasavī tradition that are posited, assumed, and taken as self-evident, but in fact it cannot bear a careful review of the sources.[1] Such a review allows us to argue, indeed, that the most substantial political and social impact of that tradition, in terms of specific Yasavī *šayḫs* and communities, came well before the Uzbek conquest of Central Asia; its role in these spheres most likely emerged already in the 14th century, and we may perhaps see signs that it had reached its peak already in Timur's patronage of Aḥmad Yasavī's shrine.

The present article is intended neither to refute systematically the notion of later Uzbek devotion to the Yasaviyyah, nor to review exhaustively the development of Yasavī Sufi communities during the Timurid era. Its aim, rather, is to survey one overlooked phenomenon that appears to have been of considerable importance in Central Asia during the 14th and 15th centuries, in the hope of redirecting our understanding both of the development of Sufi communities, and of those communities' social and political roles; for the strength of the Yasavī tradition in the 14th and 15th centuries appears to reflect something quite different from the style of political, social, and economic power cemented by the Naqšbandiyyah in the late 15th century (even though the Naqšbandiyyah may have adopted organizational practices first evidenced among Sufi communities linked with the Yasavī tradition).

The overlooked phenomenon in question is that of communal affiliations with Sufi *šayḫs* – that is, the establishment of formal relations, often described in terms of actual discipleship and initiatory bonds, between Sufi *šayḫs* and entire communities, both nomadic and sedentary – of which we find ample evidence in a variety of sources from the 14th and

1 – See my preliminary remarks in: "The *Mashā'ikh-i Turk* and the *Khojagān:* Rethinking the Links between the Yasavī and Naqshbandī Sufi Traditions", in: *JIS*, 7/2 (July 1996), p. 180-207 [p. 184-185], and the fuller discussion in my forthcoming study of the Yasavī Sufi tradition.

179768

Theoretical Approaches to the Transmission and Edition of Oriental Manuscripts

Proceedings of a symposium held in Istanbul
March 28-30, 2001

edited by

Judith Pfeiffer

Manfred Kropp

Türkiye Diyanet Vakfı
İslâm Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi
Dem. No: 179768
Tas. No: 091
THE. A

23 Mars 2015

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

BEIRUT 2007

ERGON VERLAG WÜRZBURG
IN KOMMISSION

Ahmed Yesevi 011071

Aḥmad Yasavī and the Dog-Men: Narratives of Hero and Saint at the Frontier of Orality and Textuality

Devin DeWeese

Most of our principles and assumptions about editing Islamic manuscripts have been worked out in the context of a relatively limited range of literary genres, encompassing works that little affected, and were little affected by, the more 'public' oral venues for the transmission and circulation of knowledge and rhetoric (or, works for which possible oral 'variants' could be, arguably, ignored); these include chronicles and geographical works, produced in the environment of court chanceries and often for royal presentation, whose contents were typically *not* part of ongoing popular transmission or elaboration as a living tradition, as well as juridical and credal works, produced in environments that maintained, by their very nature, a highly controlled relationship between the written text and oral modes of instruction and transmission. With many hagiographical sources,[1] however, and with other genres filled with what we might classify as 'folkloric' material (such as popular local histories, historical *dāstāns* or heroic and romantic epics), we are typically faced with textual recordings and adaptations of 'content' that continued to develop in oral venues, separately from the written tradition – sometimes parallel to it, sometimes divergent from it, and sometimes, it would seem, repeatedly intersecting with it. With such material, we risk not only significant errors in the editorial interpretation of manuscript versions of a given narrative, but often serious misunderstandings of the essential meaning, purpose, and 'reading' of a narrative, if we approach the text solely on the basis of a manuscript tradition.

The transmission of the narrative corpus surrounding a popular Sufi saint indeed raises a host of special issues important for religious and social history, as well as for our understanding of the interaction of oral and textual traditions and their role in yielding the extant manuscript recordings of the narrative corpus in question. These issues include the multiple venues in which a saint's legacy may be cultivated (and, hence, in which narratives may be transmitted, both orally and textually); the relations between these venues and modes of transmission; the character of the hagiographical and/or doctrinal material also circulated

[1] This applies especially to hagiographical works created as part of the rhetorical self-justification of specific Sufi communities (i.e., those linked with the saint or lineage that is the subject of a given work by bonds of natural descent or initiatic transmission), and less so to the better-known 'literary' hagiographies such as 'Aṭṭār's *Tadhkirat al-awliyā* or Jāmī's *Nafaḥāt al-uns*.

147-173

Devin DeWeese

Studies on Sufism in Central Asia

X Sacred places and 'public' narratives: the shrine of Aḥmad Yasavī in hagiographical traditions of the Yasavī Sufi order, 16th–17th Centuries 353–376
Muslim World 90/3–4, 2000

Türkiye Diyanet Vakfı
İslam Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi
Dem. No: 206679
Tas. No: 297.7
DEW.S

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

27 Mayıs 2015

2012

ASHGATE
VARIORUM

X

Ahmed Yesevi (011071)

Sacred Places and 'Public' Narratives: The Shrine of Aḥmad Yasavī in Hagiographical Traditions of the Yasavī Ṣūfī Order, 16th-17th Centuries

The shrine of Aḥmad Yasavī—a Ṣūfī saint of Central Asia who lived in the late 12th century, and whose legacy remains the subject of considerable misunderstanding[1]—was endowed by Tīmūr with an imposing mausoleum at the close of the 14th century, and is today the focus of renewed interest and state patronage in post-Soviet Kazakhstan. From the 15th to early 20th centuries, however, it served as an important religious center for several constituencies. It was, for example, invoked as a source of political legitimacy for rulers. It was integrated into the economic life of its region through the extensive *waqf* properties that supported it, and provided a focus of identity and patronage for familial groups who claimed hereditary rights to the shrine's management. It served as a ritual and devotional center for Ṣūfī communities and was the linchpin in a network of shrines in the region bound together, and defined territorially, not only by a pilgrimage cycle, but by narrative traditions that identified other shrines with relatives or associates of Yasavī. Finally, the shrine served as a focus for narrative and ritual traditions that mediated knowledge and experience of Islam and Sufism among various constituencies who claimed the legacy of Aḥmad Yasavī..

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Ahmed Yesevi
01071

4607 DEWEESE, Devin. Aḥmad Yasavī in the work of Burhān al-Dīn Qilich: the earliest reference to a famously obscure Central Asian Sufi saint. *Asiatische Studien. Etudes Asiatiques*, 67 iii (2013) pp. 837-879.

2 8 Temmuz 2015

to deal with Arslān Arghun, but Arslān Arghun defeated his brother Böribars, governor at Herat, in 488/1095, took him prisoner; and had him killed, after a year's imprisonment at Tirmidh. After that, Arslān Arghun is reported to have demolished the fortifications of many Khurāsānī towns, including Merv and Sarakhs; Nīshāpūr is also mentioned, but not Balkh or Tirmidh. During this period, and perhaps earlier, Arslān Arghun may have based his power on a following of Turkmen warriors.

Arslān Arghun was killed (at the age of about twenty-six) by one of his slaves in early 490/1097, in what was probably a private crime. At the same time, Aḥmad Sanjar (r. 511–52/1118–57), and Barkyāruq behind him, advanced into Khurāsān. Arslān Arghun's young son (age seven) at first succeeded, but soon was left on his own, when all the *amīr*s and their warriors joined the sultan.

Arslān Arghun was seen by his contemporaries not as a rebel but as a legitimate regional ruler; Mu'izzī (d. 519/1125) praises him as a just and victorious king.

Reports that Alp Arslān (r. 455–65/1063–73) appointed one of his brothers called Arslān Arghu(n) as governor of Khwārazm (in 458/1066) must refer to another person, but nothing more is known of this prince.

Bibliography

Sources

'Alī b. Zayd-i Bayhaqī (Ibn Funduq), *Ta'rīkh-i Bayhaq*, ed. Aḥmad Bahmanyār, Tehran 1317/1938; al-Fatḥ b. 'Alī b. Muḥammad al-Bundārī, *Zubdat al-nuṣra wa-nukhbat al-'uṣra*, ed. M. Th. Houtsma, *Recueil de textes relatifs à l'histoire des Seljoucides*, vol. 2, *Histoire des Seljoucides de l'Irâq*, Leiden 1889; Ṣadr al-Dīn 'Alī b. Nāṣir al-Ḥusaynī (attrib.), *Akhbār al-dawla al-saljūqiyya*, ed. Muḥammad Iqbāl, Lahore 1933; Ibn al-Athīr, *al-Kāmil fī l-ta'rīkh*, ed. Carl J. Tornberg, vols. 9–10, Leiden 1851–76, repr. Beirut 1966; Muḥammad b. 'Abd al-Malik Mu'izzī, *Kulliyāt-i dīwān*, ed. Nāṣir-i Hayirī, Tehran 1362/1983.

Studies

Aziz Başan, *The Great Seljuqs. A history*, Abingdon 2010; Clifford Edmund Bosworth, The political and dynastic history of the Iranian world, in *CHIr*, 5:1–202 (102–7); C. Defrémery, *Recherches sur le règne de Barkiaroq* (Paris 1853), 47–53; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Berkyaruk devri Selçuklu tarihi (485–498/1092–1104)*, Istanbul 2001; Jürgen Paul, Arslān Arghūn. Nomadic revival?, in Christian Lange and Songül Mecit (eds.), *The Seljuqs. Politics, society and culture* (Edinburgh 2011), 99–116; Faruk Sümer, Arslan Argun, in *TDVIA* (Istanbul 1991), 3:399a-400a.

2 9 Eylül 2015
MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

Jürgen Paul

Arslān-bāb

Ahmet Yesevi (011071)

Arslān-bāb was, according to local traditions, the teacher of Khwāja Aḥmad al-Yasawī (d. 562/1166–7), the legendary founder of the Yasawiyya Ṣūfī brotherhood in Central Asia. He is usually claimed to have been an exceptionally long-lived companion of the prophet Muḥammad, under the name of either Salmān al-Fārisī or Muḥammad b. Nisṭūr al-Rūmī; in modern *khwāja* genealogies, he appears as a close relative of Aḥmad al-Yasawī himself (*khwāja*s are the masters of Central Asian kinship groups that are regarded as familial communities distinguished by genealogically-mediated holiness; most are considered descendants of the prophet Muḥammad and his Companions). He plays an important role as a symbolic figure in the transmission of knowledge in the Yasawī tradition. A popular legend has it that the stone of a persimmon given by the Prophet to Arslān-bāb was